

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** М. Закіров (заст. голов. ред.), канд. іст. наук, заввідділу політологічного аналізу, Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 5 2017

ЗМІСТ

Коротко про головне

Президент України П. Порошенко: «В Україні створена незалежна антикорупційна інфраструктура» 3

Зустріч першого заступника Голови Верховної Ради України І. Герашенко з Федеральним міністром закордонних справ ФРН З. Габріелем.....3

Аналітика

Політичні акценти

Гранчак Т.
Редути гібридної війни.....5

Тарасенко Н.
Акції протесту у третю річницю Майдану на тлі «немайданних» настроїв суспільства.....18

Рудь І.
Прогнози діяльності Верховної Ради України у 2017 році: аналіз ситуації та оцінки експертів.....28

Ворошилов О. Проведение референдума по вопросу о вступлении Украины в НАТО в оценках экспертов.....	33
---	-----------

Примітки на полях

Жангожа Р. Крым: прогнозные оценки ситуации.....	40
--	-----------

До нових стандартів самоврядування

Пальчук В. Верховна Рада України законодавчо закріпила статус старост сіл, селищ.....	43
---	-----------

Міжнародний ракурс

Закіров М. Українське питання у контексті Мюнхенської конференції з безпеки.....	53
--	-----------

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України.....	61
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	66
Наукові видання НАН України.....	71
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	72
Перспективні напрями розвитку української науки.....	74
Діяльність науково-дослідних установ.....	76
Астрономічна наука.....	80
Освіта та кадрове забезпечення в Україні.....	83

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Горовий В. Процес входження України і РФ в інформаційне суспільство як джерело міждержавних суперечностей.....	85
--	-----------

До уваги держслужбовця

Гришина Т., Дуднік О., Колесніченко А. Історія та сьогодення українсько-американських відносин (Бібліографічний огляд літератури).....	92
--	-----------

Коротко про головне

Президент України П. Порошенко: «В Україні створена незалежна антикорупційна інфраструктура»

Про це сказав Президент П. Порошенко під час зустрічі з Президентом Міжнародного комітету Червоного Хреста П. Мауером, наголосивши на ефективності проведення реформ в Україні, зокрема в боротьбі з корупцією.

Глава держави зазначив, що минулого тижня було розпочато процес і вручено підозру одному з високопосадовців – голові Державної фіскальної служби. «Я думаю, що це є дуже яскравим прикладом: перше, що в Україні створена ефективна антикорупційна інфраструктура; друге, яскравим доказом того, що ця антикорупційна інфраструктура абсолютно незалежна, – підкреслив П. Порошенко. – На сьогоднішній день оголошення підозри одному з керівників точно робиться без інформування Президента. Я думаю, що це саме те, чого ми добивались, створюючи незалежну інфраструктуру»

*(Офіційне інтернет-представництво Президента України
(<http://www.president.gov.ua>). – 2017. – 6.03).*

Зустріч першого заступника Голови Верховної Ради України І. Геращенко з Федеральним міністром закордонних справ ФРН З. Габріелем

Активізація нормандського формату має надати новий імпульс для роботи мінських груп, заявила перший заступник Голови Верховної Ради України І. Геращенко

Під час зустрічі з Федеральним міністром закордонних справ ФРН З. Габріелем І. Геращенко привітала з призначенням на посаду Федерального міністра закордонних справ Німеччини З. Габріеля та подякувала німецьким колегам за вагому підтримку України, зокрема і за зусилля, спрямовані на врегулювання конфлікту на Донбасі.

«Ми говоримо про систематичне невиконання Мінських угод з боку Російської Федерації. І в цьому контексті я хочу акцентувати увагу, що мінський формат не є самостійним, це похідні групи від нормандського формату, де Німеччина відіграє одну з ключових ролей, за що ми вам ще раз дуже вдячні», – сказала вона. Політик наголосила, що активізація нормандського формату надасть нового імпульсу роботі мінських груп.

І. Геращенко підкреслила, що український парламент має єдину, спільну позицію у питанні відновлення територіальної цілісності нашої держави. «Ми залишаємося відданими політико-дипломатичному шляху врегулювання конфлікту на Донбасі, але при цьому робимо все для посилення і реформування наших збройних сил», – зазначила вона.

Перший заступник Голови Верховної Ради України звернула увагу на останні порушення Мінських угод з боку Російської Федерації і контрольованих ними представників ОРДЛО, зокрема на рейдерські

захоплення українських підприємств на окупованих територіях і визнання «документів» ОРДЛО, що повністю суперечить Мінським угодам.

Політик наголосила, що без виконання безпекової і гуманітарної складової неможливо створити умови для політичного блоку Мінських угод. Також вона розповіла, що пріоритетом для гуманітарної підгрупи в Мінську є звільнення заручників. На сьогодні 113 українських громадян незаконно утримуються на тимчасово окупованій території. У цьому контексті І. Геращенко підкреслила, що представники Росії та незаконні збройні формування блокують роботу міжнародних гуманітарних місій, зокрема Міжнародного комітету Червоного Хреста.

Також уповноважений Президента підкреслила, що спеціальна моніторингова місія ОБСЄ на Сході України не має доступу до українсько-російського кордону, та зазначила, що сам механізм моніторингу потребує вдосконалення. Вона жорстко засудила всі прояви агресії щодо місії СММ ОБСЄ і перешкоджання роботі місії, які останнім часом фіксуються на окупованих територіях дедалі частіше.

У свою чергу Федеральний міністр закордонних справ ФРН З. Габріель зауважив, що Німеччина солідарна з позицією України. «Німеччина засуджує порушення Росією територіальної цілісності України в Криму та на Сході і докладатиме усіх можливих зусиль для відновлення status quo», – зауважив під час зустрічі З. Габріель.

Він нагадав, що положення про непорушність кордонів також зафіксовано Гельсінськими угодами, які передбачають принцип непорушності кордонів, територіальної цілісності держав і невтручання у внутрішні справи іноземних держав країн-підписантів. «Анексія Криму та військова агресія на Донбасі – це дуже небезпечний прецедент у ХХІ ст.», – зауважив міністр.

Федеральний міністр закордонних справ ФРН наголосив, що агресія Росії загострює гуманітарну ситуацію на Сході України. «Нам відомо про багато жахливих випадків, коли внаслідок обстрілів цивільне населення, що перебуває поблизу лінії розмежування, залишається без електроенергії та водопостачання», – зауважив З. Габріель.

У цьому контексті він поінформував, що Німеччина продовжуватиме реалізувати гуманітарні проекти для постраждалого населення на Сході України.

З. Габріель заявив, що в інтересах Німеччини і Європи допомагати Україні у просуванні реформ, адже Європа є символом демократії та справедливості. «Нам потрібно показувати людям, що поворот у бік Європи насправді веде до кращого життя. Треба робити більше, ніж ми робимо досі. Важливим завданням для України є показати, що процес реформ просувається успішно», – заявив Федеральний міністр.

Особливої уваги на зустрічі було надано питанню посилення двосторонньої співпраці з Німеччиною. Перший віце-спікер зазначила, що підтримка Німеччини – це вагомий внесок у реалізацію подальших реформ, передбачених євроінтеграційним напрямом.

І. Геращенко зазначила, що парламентська коаліція усвідомлює свою відповідальність за просування реформ. «Ключовим завданням парламенту на цей рік є продовження судової реформи та боротьба з корупцією. Очевидно, що українським антикорупційним та судовим органам потрібно переймати європейську практику, щоб усі судові справи доводилися до логічного кінця», – зауважила політик.

Серед основних завдань, які стоять на порядку денному парламенту у 2017 р., І. Геращенко назвала зміцнення української армії, проведення медичної реформи та продовження реформи децентралізації. «Сьогодні, перебуваючи в складних економічних умовах, Україна виділила 5 % державного бюджету на оборону, і, безумовно, у контексті безпекових загроз ми працюватимемо над посиленням оборонно-технічної співпраці України з НАТО», – зауважила І. Геращенко.

Зустріч відбувалася за участі представників усіх депутатських фракцій і груп парламенту, зокрема в зустрічі взяли участь: Г. Гопко, М. Іонова, І. Гринів, О. Ляшко, Є. Соколов, А. Тетерук, О. Горбунов, С. Власенко, Ю. Мірошніченко

(Офіційний веб-портал Верховної Ради України (http://portal.rada.gov.ua). – 2017. – 3.03).

Аналітика

Політичні акценти

Т. Гранчак, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Редуги гібридної війни

Блокада торгівлі з окупованими територіями на Сході України, реалізація якої розпочалася 25 січня 2017 р. з перекриття руху вантажних потягів залізницею Луганськ – Лисичанськ – Попасна на ділянці Гірське – Золоте, істотно загострила перебіг подій, присвячених черговій річниці Революції гідності.

У третю річницю розстрілів на Майдані, 19 лютого, у центрі Києва знову відбулися сутички між протестувальниками і правоохоронцями. Цього разу приводом для зіткнення стала торгівля України з тимчасово непідконтрольними територіями – ОРДЛО (окремі райони Донецької і Луганської областей). Серед причин, за висновками більшості експертів, – відсутність реформ та ефективних кроків влади з розв'язання конфлікту на Сході України. Крім того, висловлюються припущення щодо намагання використати ситуацію для проведення дострокових виборів до парламенту, або ж, навпаки, для впровадження військового стану і зосередження владних повноважень у руках Президента.

19 лютого в центрі Києва кілька тисяч людей пройшли маршем, організованим рухом ОУН, від Хрещатика до парку ім. І. Франка, а згодом до Адміністрації Президента.

Як повідомляло «Громадське», участь у марші взяли учасники «блокади Донбасу», члени добровольчого руху ОУН. На заході також були присутні співробітники поліції, що забезпечували правопорядок. Учасники маршу тримали прапори України, добровольчих батальйонів, руху ОУН і прапори об'єднання «Свобода».

Присутній на марші заступник голови фракції «Самопоміч» Є. Соколов анонсував намір учасників маршу залишитися на ніч під Адміністрацією Президента. Також у заході брали участь народні депутати Верховної Ради С. Семенченко і В. Парасюк.

За інформацією «Новинарні», походу на вул. Банкову передувало «віче на підтримку блокади торгівлі з окупантами», яке відбулося на майдані Незалежності та зібрало близько тисячі учасників, серед яких, за спостереженнями журналістів, були присутні багато людей у камуфляжі, а також молодь і літні люди.

Учасники акції заявили, що ініціюють проведення «громадського обговорення» блокади торгівлі з ОРДЛО на майдані Незалежності. М. Коханівський, а також народні депутати С. Семенченко і Є. Соколов (представники «Самопоміч»), виступаючи, критикували владу за економічні зв'язки з невідконтрольними територіями Донбасу, а учасників мітингу закликали долучатися до організованої блокади.

Крім того, С. Семенченко повідомив про намір «штабу блокади» заблокувати також залізничне сполучення України з Росією.

Відповідаючи на питання журналістів про можливість блокування автомобільних трас, С. Семенченко сказав: «Ми плануємо розширення по залізничних трасах, за якими до нас завозять продукцію з Росії. На автомобільних трасах це зробити буде важче. Там треба більше людей, і існує велика ймовірність провокацій».

За його словами, нині блокада не охоплює лише один залізничний напрям, що пов'язує контрольовану Україною територію та ОРДЛО. «Залишилася одна діюча залізнична колія, що заходить на нашу територію в Станиці Луганській і виходить на Валуйки. На сьогодні у нас перекрито все, крім цього шляху», – сказав С. Семенченко.

Він також поінформував, що учасники блокади з початку акції перешкодили проїзду близько 16 тис. вагонів.

Частина учасників віча з майдану Незалежності колоною пройшла до будівлі ДП «Національна енергетична компанія “Укренерго”», що на вул. С. Петлюри. Учасники акції вигукували «Банду – геть!», тримали плакати з гаслами «Підтримую торговельну блокаду» та ін. Також вони палили димові шашки й підривали петарди та іншу піротехніку.

Прес-служба поліції Києва інформувала, що для забезпечення публічної безпеки в центрі столиці 19 лютого було залучено 6 тис. 500 правоохоронців з Нацполіції та Нацгвардії, встановлено численні кордони в урядовому

кварталі. Зокрема, ряди нацгвардійців перекрили прохід на вул. Банкову, де згодом між мітингувальниками та силовиками виникла сутичка, за повідомленням нардепа С. Семенченка, через те що кордон правоохоронців не давав можливості народним депутатам пройти в напрямку до Адміністрації Президента. Там, за словами Є. Соболева, протестувальники мали намір облаштувати «редут» і вимагати від Президента П. Порошенка підтримати блокаду ОРДЛО. «На заклик координатора штабу блокади торгівлі з окупантами А. Віногородського (позивний “Гал”) на перехресті Інститутської і Банкової облаштовується редут – так хлопці називають місця перекриття торгівлі на крові в Луганській і Донецькій областях. Назва редуту ще обговорюється (я чув пропозицію ROSHEN), але по-справжньому потрібні намети, чай, дрова і люди», – написав він у своєму представництві у Facebook.

Під час акції на підтримку блокади непідконтрольних районів Донбасу та сутичок мітингувальників з поліцією було затримано п'ятьох осіб, зокрема організатора мітингу М. Коханівського, одного поліцейського травмовано. Є. Соболев і кілька десятків учасників мітингу перемістилися на майдан Незалежності, де пообіцяли організувати нову безстрокову акцію протесту з тими ж вимогами. Затриманих згодом відпустили без висування обвинувачень. 20 лютого акції протесту проти торгівлі з ОРДЛО продовжилися на майдані Незалежності.

Продовженням подій 19 лютого став мітинг на підтримку блокади торгівлі з окупованими територіями 21 лютого перед будівлею Верховної Ради, повідомляють «Волинські новини», а також присвячений третій річниці втечі экс-президента В. Януковича з Києва Марш національної гідності 22 лютого у Києві.

21 лютого в акції, яку ініціювало «Українське об'єднання патріотів – УКРОП», узяли участь представники всіх регіонів України.

Перед мітингувальниками виступили народні депутати, учасники АТО, учасники блокади торгівлі з окупованими територіями та матері й жінки бійців, які перебувають у полоні в бойовиків.

У виступах ішлося про те, що у той час, коли на сході гинуть українські бійці, влада безпрецедентно торгує з ворогом на мільярди гривень, пояснюючи це економічною доцільністю та потребою підтримати українських громадян на окупованих територіях. Водночас офіційно ці території досі не визнали окупованими, тобто торгівля відбувається на крові бійців. Вимогою українських патріотів є створення тимчасової слідчої комісії у Верховній Раді з представників усіх фракцій. Така комісія повинна здійснити аналіз усіх торговельних операцій, які українська влада здійснює з ворогом на окупованій території, таким чином підживлюючи ворога, терористичні організації «ДНР/ЛНР». Учасники мітингу вимагали припинити торгівлю з окупантом, а також прийняти законопроект, який визнає цю територію тимчасово окупованою.

Наступного дня, 22 лютого, патріотичні сили провели Марш національної гідності, присвячений третій річниці втечі экс-президента

В. Януковича з Києва. Згідно з анонсом, у марші взяли участь представники ВО «Свобода», «Національного корпусу» і «Правого сектору».

Лідер Нацкорпусу народний депутат А. Білецький виступив згодом у Верховній Раді і зачитав ультиматум владі від імені протестувальників. Головні вимоги: розрив дипломатичних відносин с Росією, припинення співробітництва з МВФ, мораторій на продаж землі, блокада Донбасу, ухвалення закону про імпічмент Президента.

У випадку неприйняття владою вимог ультиматуму учасники протесту погрожують розпустити Верховну Раду. «У нас вистачить сміливості, і сил, і рішучості саморозпустити цю Верховну Раду – повірте, ми це зробимо. Ми зібрались для того, щоб почати боротьбу за владу, щоб вона була більше не крадійська, а українська», – закінчив свій виступ А. Білецький, інформує 24 канал.

Виступи в Києві викликали неоднозначну реакцію в експертному середовищі, мобілізували протестний потенціал у ряді регіонів країни, привернули увагу урядовців і спричинили жваве обговорення в соціальних медіа.

Відлунням подій у Києві стали окремі акції та заяви як на підтримку, так і проти блокади на регіональному рівні.

Зокрема, за інформацією «Волинських новин», депутати Луцької міської ради планують звернутися до Президента, Прем'єр-міністра та Голови Верховної Ради України щодо підтримки блокади торгівлі з ОРДЛО. Про це стало відомо під час засідання міської ради з питань дотримання прав людини, законності, боротьби зі злочинністю та корупцією, депутатської діяльності, етики та регламенту 20 лютого.

Представив проект рішення депутат міськради М. Собуцький, який звернув увагу на недержавницьку позицію керівництва країни щодо торгівлі з окупованими територіями. Як зазначив депутат, він сам нещодавно брав участь у блокаді і на власні очі бачив, як зупинили потяг з 57 вагонами, навантаженими вугіллям з окупованих територій. За свідченнями ж очевидців, кожний день курсували по п'ять-шість таких потягів.

Крім того, торік СБУ видала майже 100 тис. дозволів на перетин кордону з тимчасово окупованими територіями. З них 4 тис. дозволів на вугілля.

Також, на думку депутата, товари, які їдуть на територію окупованих територій безперешкодно і без розмитнення, потрапляють у Росію. До прикладу, на територію ОРДЛО завозили пісок, з якого виробляють скло. На непідконтрольних територіях підприємств для його переробки немає, тож, не виключено, товар курсував до країни-агресора.

М. Собуцький нагадав, що до Луцька знову прилетіла трагічна звістка: 19 лютого на сході загинув військовослужбовець з Луцька, командир зенітно-ракетного взводу 1-го механізованого батальйону 72-ї ОМБР М. Гринчишин. «Нашими ж грошима вбивають наших людей», – звернувся депутат до колег, представляючи звернення про заборону торгівлі з окупантами. Члени комісії підтримали проект рішення одногосно.

Раніше із заявою на підтримку блокади виступили депутати Львівської міськради; 22 лютого підтримали блокаду депутати Сумської міськради; 23 лютого за ініціативи депутатів-«укропівців» І. Костюка та О. Поясика Коломийська міська рада ухвалила звернення до Верховної Ради, Президента, Кабінету Міністрів України щодо підтримки торговельної блокади окупованих територій Донбасу; 24 лютого подібні звернення щодо припинення торгівлі з тимчасово окупованими територіями Донецької і Луганської областей до керівників держави ухвалила Олександрійська міськрада (м. Олександрія Кіровоградської області).

У Запоріжжі 19 лютого на майдані героїв Революції гідності відбувся мітинг на підтримку блокади на Донбасі. Про це інформує радіо «Свобода». Активісти принесли із собою вугілля та дитячі іграшки, які полили червоною фарбою – як символ крові.

Під час мітингу активісти зачитали звернення запорізьких ветеранських організацій, учасників АТО до центральних органів влади. Охочим пропонували поставити підпис під документом.

«У зв'язку із ситуацією, що склалася в державі, ветерани антитерористичної операції вимагають негайного звільнення військовополонених і політв'язнів – громадян України з полону «ЛНР/ДНР» і Російської Федерації; визнання ОРДЛО тимчасово окупованими територіями; припинення торгівлі з контрольованою терористами територією України та фінансування терористичних організацій «ЛНР/ДНР»; недопущення силового розблокування блокади і притягнення до відповідальності осіб, причетних до застосування насильства до активістів блокади... Висловлюємо недовіру Президенту України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України. У разі ігнорування наших вимог залишаємо за собою право на відновлення та захист конституційних прав шляхом безпосереднього народовладдя», – ідеться у зверненні.

Також під час мітингу було оголошено про створення об'єднання ветеранських організацій учасників АТО «Чорна рада».

В акції взяло участь близько 150 городян, зокрема депутати Запорізької міської ради від фракцій «УКРОП», «Батьківщина» та «Самопоміч».

З іншого боку голова Чернівецької обласної державної адміністрації О. Фищук висловив своє негативне ставлення до блокування торгівлі з ОРДЛО. Зокрема, за інформацією видання «Молодий буковинець», він назвав ідею блокади «нерозумною». «Я скажу свою позицію: не треба блокувати, є різні підходи. Над цим думали вже і фахівці. Звичайно, був час подумати і на окремих теплових електростанціях перевести їх на інше вугілля, але це дуже великі затрати. Попередньо підраховували торік: сума становила близько 5 млрд дол. Хоча для того щоб бути незалежними, від цього треба відходити», – додав голова ОДА.

Не змогли ухвалити рішення на підтримку блокади депутати Вінницької міської ради, а на сесії міськради Дніпра було прийнято звернення до РНБО і СБУ щодо врегулювання ситуації з блокуванням залізничного сполучення на Донбасі.

Що ж до урядовців, то вони блокаду не підтримують.

Категорично засудив блокаду Донбасу Президент П. Порошенко.

Як заявив Президент, блокада залізничного сполучення вздовж лінії розмежування на Донбасі в першу чергу завдає шкоди мирним містам України. Глава держави наголосив, що через брак вугілля виникли проблеми з енергопостачанням ряду міст від Києва до Чернігова, Краматорська, Кременчука, Сум.

«У зв'язку з абсолютно безвідповідальними діями політиканів, які на темі блокування влаштували собі абсолютно цинічний піар на крові, виникли прямі загрози енергетичній безпеці держави. Вони “захищають” українську металургію від українського ж коксу, українські родини – від українського тепла, українські хати – від українського світла, українців – від робочих місць, а українську гривню – від стабільності», – підкреслив П. Порошенко.

Президент наголосив, що деякі металургійні підприємства вже вимушені скоротити виробництво через брак сировини. Це створює, зокрема, загрозу скорочення валютних надходжень, оскільки лише в металургійному комплексі обсяг валютної виручки становить понад 2 млрд дол. «Нікому не треба пояснювати наслідки для курсової політики, для інфляційних процесів, для рівня добробуту і життя кожного громадянина України», – заявив він.

Також, за словами глави держави, «блокада» створює образ хаосу та отаманщини, що транслюється і у закордонні ЗМІ та формує негативний образ України у населення окупованих територій. «По суті, я хочу наголосити: вони блокують не ОРДО/ОРЛО і не їм створюють проблеми. Вони блокують Україну, вони блокують нашу боротьбу за відновлення територіальної цілісності», – сказав він.

Президент також нагадав, що у червні 2015 р. було встановлено чіткий перелік товарів, які заборонено перевозити через лінію розмежування, який було затверджено РНБО, направлено до уряду та Антитерористичного центру. Пізніше цей перелік було доповнено, а нині планується його додатково розширити і включити до списку заборонених до перевезення радіотовари, будівельні матеріали задля унеможливлення будівництва фортифікаційних споруд з боку бойовиків тощо.

Блокада окупованого Донбасу завдає Україні тільки шкоду. Як повідомляє «Цензор.НЕТ», про це заявив міністр внутрішніх справ А. Аваков. «Звільнити Донбас. Я читаю заяви Волинської облради, що вони підтримують блокаду, читаю таку ж заяву Львівської міськради. І я знаю, готові зробити подібні заяви, але зі знаком мінус, облрада Запоріжжя, Маріупольська міськрада. Районні ради Донецької області вже почали робити заяви, що вони категорично проти блокади. Це що за процес такий? Ми знову повертаємося в 2014 р., коли країна знову ділиться навпіл? Кому це допомагає?» – заявив глава МВС.

Проти блокади і міністр енергетики та вугільної промисловості України І. Насалик. «Питання блокади – це питання політичного рішення. Ви повинні чітко сказати: територія НКТ – це територія України чи це не територія України. Ви повинні сказати, 60 тис. шахтарів, які там працюють, – це

українці, чи це є не українці. Ми повинні усвідомити, що повна блокада призведе до того, що шахтарі ці не отримають заробітної плати. І тоді, якщо ці шахтарі, позбавлені форми існування через заробітну плату, піднімуть зброю і виступлять проти режиму, який там є, я перший, хто візьме автомат і приєднається до блокади. Але якщо ці шахтарі поповнять збройні сили там, то це питання крові. Тому це питання політичного рішення, яке може ухвалити тільки Верховна Рада. Махновщини не повинно бути. Якщо ви приймете рішення про повну блокаду, то цю блокаду повинні проводити не добровольці, цю блокаду повинні проводити СБУ, армія і всі інші силові структури», – заявив І. Насалик на засіданні Верховної Ради, передає Дєро.иа.

У Національному банку України заявили, що блокада Донбасу може негативно вплинути на ситуацію на валютному ринку України. Як повідомляє «РБК-Україна», заступник голови НБУ Д. Сологуб заявив, що оскільки металопродукція є однією з основних складових експорту країни (близько 40 % усього українського експорту), то будь-які зміни на цьому ринку істотно впливають на економіку. Він додав, що в результаті блокади держава вже втратила 2 млрд дол. валютної виручки і продовжує отримувати збитки.

Генеральний прокурор Ю. Луценко, коментуючи ситуацію, підкреслив, що громадська діяльність має вибудовуватися у правовому полі без порушень чинного законодавства. За його словами, блокування залізничних перевезень можуть бути кваліфіковані як захоплення рухомого складу, що є особливо тяжким злочином. При цьому у зв'язку з такою позицією Генерального прокурора креативний продюсер департаменту журналістських розслідувань, редактор і ведучий програми «Гроші» на каналі «1+1» О. Дубинський нагадав про підтримку Генпрокурором Ю. Луценком торгової блокади ОРДЛО, яку той виявляв раніше. «...Два роки тому, у 2015 р., глава фракції БПП Ю. Луценко займав зовсім іншу позицію. З трибуни парламенту він заявляв, що “ракова пухлина на Донбасі повинна бути піддана блокаді”, і закликав зупинити будь-які торгові відносини і транспортне сполучення з ОРДЛО», – написав О. Дубинський у своєму Facebook.

На відміну від нинішнього Генпрокурора, секретар РНБО О. Турчинов своєї висловленої ще в грудні 2016 р. позиції на підтримку блокади не змінив. Як інформують «Волинські новини», секретар РНБО назвав перекриття вантажопотоку передумовою для деокупації. В інтерв'ю liga.net під назвою «Убивці українців не сховаються ні в Донецьку, ні в РФ. Хай тремтять і чекають» він назвав це єдиним способом зупинити контрабанду. «...Я прихильник цього варіанта: заборонити будь-які переміщення товарів і вантажів. Але мені кажуть: там же є підприємства, які платять податки в наш бюджет і на експорт відправляють продукцію, а валюта надходить в українські банки, там живуть наші громадяни, їм треба працювати і т. д. Я вважаю, що тут доречний досвід Хорватії, яка на початку 1990-х років перебувала у схожому з Україною становищі», – сказав О. Турчинов.

За словами секретаря РНБО, жорстка економічна блокада дала змогу Хорватії швидко деокупувати свою територію. «Відповідно, якщо ми хочемо прискорити процес звільнення своїх територій – потрібно вибрати радикальний варіант», – вважає О. Турчинов.

Однак, за його словами, проти економічної блокади виступає Захід.

Нагадаємо, країни G7 виступили за припинення блокади Донбасу і звернулися з відповідним закликом до української влади, адже, на їхнє переконання, блокада Донбасу загрожує прогресу, якого Україна досягла в минулому році, а також енергетичній безпеці мільйонів громадян. «Ми закликаємо всі залучені сторони дбати про загальне благо і розблокувати залізничні й автомобільні дороги для законної торгівлі. Ми також закликаємо українську владу створити прозору і підконтрольну структуру для поставок енергоресурсів і зміцнити впевненість у тому, що комунальні служби експлуатуються на благо суспільства. Що ще важливіше, уряду необхідно модернізувати заводи і провести важливі реформи для забезпечення довгострокової безпеки енергопостачання країни», – ідеться в заяві G7, інформує «РБК-Україна».

Неоднозначне ставлення до блокади в депутатському корпусі парламенту.

Так, за інформацією «Страна.ua», фракція «Блок П. Порошенка» у Верховній Раді закликає народних депутатів і громадських активістів припинити блокаду поставок вугілля з непідконтрольних уряду територій Донбасу.

Як підкреслив лідер фракції БПП І. Гринів на засіданні погоджувальної ради керівників фракцій, комітетів і груп, у народних депутатів є законні методи вирішення питань, «а не злочинним чином створювати кризу всередині країни».

Засудили блокаду Донбасу депутати від Опозиційного блоку. Блокада Донбасу не сприяє поверненню ОРДЛО під контроль України. Про це заявив лідер Опозиційного блоку Ю. Бойко під час засідання погоджувальної ради парламенту у понеділок, 20 лютого. «У результаті блокади торгівлі з неконтрольованими територіями Україну чекає нова криза – енергетичний колапс. Ми завжди говорили про те, що ці люди і території повинні бути повернуті до складу України. Але блокада не сприяє тому, щоб це сталося, – підкреслив Ю. Бойко, передає “112”. – Але я хочу наголосити на іншому. Двісті осіб, керуючись власною логікою, здійснюють дії, які керівництво держави публічно засуджує, але при цьому ні Президент, ні уряд не застосовують ніяких заходів для їх припинення. Це дуже тривожний дзвінок з приводу того, чи існує держава як така».

Натомість депутати «Самопоміч» підтримали блокаду.

Під час погоджувальної ради парламенту голова фракції «Об'єднання “Самопоміч”» О. Березюк звернувся з проханням до української влади не йти проти людей, повідомляє партійний сайт «Самопоміч». За його словами, блокада торгівлі з окупованими територіями показала українцям, як економічно колонізується держава, торгуючи з тимчасово окупованими

територіями і Росією тротилом, селітрою, хімією, адже вугілля – лише невеличка частина всього. Тому уряд мусить легітимізувати блокаду торгівлі на крові. О. Березюк закликав парламент виконати обіцянки, дані українському народові на Майдані під час Революції гідності, продуктивно працювати та приймати закони, які захищають Україну від колонізації.

Заяви про відсутність альтернатив постачання вугілля антрацитної групи з окупованих регіонів Сходу України, які звучать з вуст ряду коментаторів і посадових осіб, покликані відвернути увагу громадськості від фактів співпраці з окупантами та контрабандних потоків, які виявилися в результаті блокади ОРДЛО, вважає віце-спікер Верховної Ради О. Сироїд.

У статті для «Дзеркала тижня» віце-спікер вказала, що реальна загроза енергетичній безпеці країни пов'язана не з вугіллям Донбасу, а із жадібністю і лицемірством українських чиновників і керівників, готових домовлятися з ворогом про спільну організацію схем збагачення. «Спекулюючи на “безальтернативності” антрацитового вугілля з окупованих територій у розпал опалювального сезону, нашу увагу відволікають від інших, яких значно більше, вагонів, куди блокувальники дали нам можливість зазирнути. А в вагонах із позначками “22” (Україна) і “20” (Росія), як то кажуть, Бог послав: бідне вугілля марки “т” (цікаво, кому потрібне?); ліс-кругляк, на експорт якого дуже вчасно наклали мораторій; порох, якого не можуть вчасно придбати шахти Львіввугілля, бо це товар подвійного призначення; багато чого для металургійного бізнесу – концентрат залізорудний, сталь листовая, сталеві заготовки, вапняк для флюсів, сляби і, як стверджує сам уряд, багато чого не вказаного в накладних, тобто контрабанди».

Як вказує О. Сироїд, транспортна блокада ОРДЛО продемонструвала, що в Україні не діє жодний державний інститут, покликаний контролювати безпеку товарів і людей, які перетинають лінію розмежування. «Прикордонна служба, митниця, Служба безпеки не мають ні достатніх повноважень, ні завдання контролювати те, що везуть. Кілька прикордонників із собачкою на сотні вагонів за день – це ще один доказ того, що “кінцеві бенефіціари” (замовники і постачальники товарів по обидва боки лінії фронту) довіряють один одному і мають достатньо влади, щоб гарантувати відсутність будь-якого державного контролю», – робить висновок депутат.

З конструктивною пропозицією сісти за стіл переговорів звернувся до протестувальників Прем'єр-міністр України В. Гройсман. «Представники авторитетних громадських організацій сформулювали свою позицію щодо вирішення питань, пов'язаних з так званою “вугільною блокадою”. Можу погоджуватися або не погоджуватися з конкретними оцінками і рекомендаціями, сформульованими в заяві, але не можу не погодитися з принциповою позицією: треба нам всім визначити чітку державну політику, як в сфері енергетики, так і в питаннях окупованих територій», – заявив Прем'єр.

За його словами, усі державні інститути і політичні сили, які мають стосунок до цієї сфери, повинні спільно взяти на себе відповідальність за реалізацію «конкретного плану дій, як у законодавчій, так і виконавчій

площині». «Тільки тоді можна уникнути спекуляцій і зловживань в цій сфері. Тому закликаю всіх, хто дійсно зацікавлений у вирішенні цього комплексу проблем, до професійного обговорення та спільної роботи. Уряд готовий стати майданчиком для такої роботи», – наголосив В. Гройсман.

Учасники блокади Донбасу заявляють, що Прем'єр-міністр В. Гройсман запропонував їм компромісний варіант, над яким вони подумують, але блокада триває.

Як інформував «штаб блокади торгівлі з окупантами» у Facebook 21 лютого, «отримавши офіційне запрошення на перемовини від Прем'єр-міністра країни, штаб блокади торгівлі з окупантами виступив з пропозицією: а) негайного звільнення полонених; б) прийняття закону про окуповані території, який законодавчо забороняє торгівлю на крові».

Натомість В. Гройсман нібито запропонував, по-перше, участь представників «штабу» в комісії з обміну полоненими, по-друге, скасування «дозволів, виданих СБУ на переміщення товарів, і видання постанови, що регулює переміщення вантажів у відповідності із законом про боротьбу з тероризмом».

«Впливати на більшість БПП і НФ у парламенті Прем'єр, за його словами, не може, тому прийняття закону від нього не залежить», – уточнили в «штабі».

Учасники блокади пообіцяли розглянути ці пропозиції і після консультацій з експертами і членами «штабу» дати відповідь. Блокада ж поки що триватиме.

Загострення ситуації навколо блокади тимчасово непідконтрольних територій Донбасу прокоментували в експертному середовищі.

Зокрема, директор Free Voice Information Analysis Center О. Роговик на своїй сторінці у Facebook зробив такі висновки стосовно подій у Києві 19 лютого: «По-перше, адекватність і доцільність права на акції протесту. Право на зібрання, мітинги і акції протесту – це конституційне право громадян. Будь-які спроби його обмежити чи заперечити – це заклик до повалення чинного конституційного ладу, де народ має бути головним джерелом влади. Народ, а не Банкова. Саме за такі ідеали та свободи і помирали герої Небесної Сотні. Ідеали потребують захисту.

По-друге, проблема фігуранта. Головна проблема вчорашніх акцій громадянського протесту в тому, що їх очолюють люди, до яких нема більш-менш високої довіри. Причин для того, щоб мільйони людей вийшли на протест проти чинної влади, давно більше ніж достатньо, і чаша терпіння давно переповнена. Але вчора на чолі протестів були неоднозначні люди, без великої серйозної альтернативи, а люди одного разу серйозно попеклись. Тому поки що бажання ініціювати зміну влади не знаходять суб'єкта, якому таку зміну варто довірити. Та поки такого суб'єкта нема, то важко заперечити, що є набір адекватних вимог до влади, на які вона не бажає піти і з приводу яких на неї варто тиснути. Тому варто концентрувати увагу на конкретних вимогах, а не на ролях персоналій.

По-третє, стримування фактора соціальних мереж. Тут все чітко сформулював О. Ружанський: «Оце думаю, що якби три роки тому всі точно так щільно сиділи на ФБ, як зараз, то ніякого Майдану не було б. Бо всі пересварилися б ще на етапі прийняття рішення, йти або ні. ...Не говорячи вже про спільні дії заради революції. Власне, зараз це і відбувається».

Відомий блогер Д. Казанський зі свого боку наголошує на необхідності повернення ситуації з протестної у правову площину. «Прихильникам блокади потрібно зараз не з поліцією битися і намети ставити в Києві, а пояснювати людям, чому возити вугілля з “ЛНР/ДНР” не можна. Адже багато хто до цих пір цього не розуміють. Якби я був серед організаторів блокади, я б зараз у першу чергу намагався переконати громадян, що альтернатива вугіллю із зони АТО є, і вимагав би від Кабміну прийняття конкретних заходів для диверсифікації поставок. Як варіант, “Самопоміч” могла б сформувати свій тіньовий уряд і запропонувати свій варіант виходу з паливної кризи. ...Проблема тільки в тому, що з цим у політиків якраз проблеми. Битися і палити шини – легко. Переконувати людей набагато складніше».

Політолог, голова Центру політичних студій та аналітики «Ейдос», член Ради «Реанімаційного пакета реформ» В. Таран також наголошує на необхідності дотримання всіма суб'єктами політики правових методів і акцентує увагу на відповідальності влади в ситуації, яка склалася. На його думку, «прийняття трьох законів, умовно “про окуповані території”, “про особливості торгівлі з окупованими територіями”, “про енергетичну безпеку”, – здатне понизити градус».

Ключовим завданням для влади політолог назвав визначення товарів, які Україна вимушена буде закуповувати в ОРДЛО, термінів, поки така закупівля триватиме, та інструментів позбавлення від такої залежності. Після цього найважливіше – чіткі дії з боку парламенту, уряду і військових на їх виконання. «Голосування за ці закони покаже, хто з депутатів хоче вирішити проблему, а хто має бажання лише піаритись на проблемі та заробляти політичні бали», – цитує експерта «Новинарня».

На думку деяких експертів, блокада окремих територій Донбасу актуалізувала питання енергетичної безпеки України та проблеми корупції. «Формула формування ціни на вугілля, відома як “Роттердам плюс”, дала змогу наближеним до влади структурам необґрунтовано завищити ціну на антрацит, що надходить до України з тимчасово окупованих територій Донбасу», – пише у своїй статті для DT.UA І. Маскалевич. За його словами, на постачанні палива для державної енергогенеруючої компанії «Центренерго» активно збагачуються структури, близькі до Кабміну та Адміністрації Президента, у зв'язку з чим інтерес влади до її прозорої приватизації впав до нуля. «В енергетиці вершиною схем стала так звана формула “Роттердам плюс” із прив'язкою ціни вугілля до його ціни в порту Роттердама. Обґрунтуванням було те, що це дуже по-європейськи, забезпечує незалежність від поставок вугілля з неконтрольованих зон, а також передбачуваність, прозорість і т. ін. На практиці все вилилося в банальне

підвищення цін на донецьке вугілля», – ідеться в статті. Як вказує автор, приставка «плюс» в «роттердамській формулі» означає оплату транспортування палива з Нідерландів в Україну, хоча насправді вугілля звідти ніхто не возить. «Спочатку чиновники невиразно обіцяли, що цю суму на транзит скоригують, запровадивши ренту на вугілля, але з нею в парламенті якось зовсім не склалося. Тобто гроші йдуть у чистий дохід учасників схеми. Печерськ, судячи з повної відсутності реакції (уже майже рік), теж не образили», – зазначає оглядач.

І. Маскалевич підкреслює, що диверсифікацією закупівель палива в Україні ніхто не займається. Поставки вугілля з ПАР постійно падали, досягши в цьому році нульового показника. «Було тихенько скасовано навіть анонсовані раніше закупівлі цієї весни. Навіщо, якщо в ОРДЛО можна купити усе дешевше, а продати за “міжнародною” ціною? Благо, що з того боку не чужі люди, а часто багаторічні партнери по бізнесу», – вказує він. За словами автора, на лінії розмежування, незважаючи на бойові дії, весь цей час велася активна торгівля. Навіть при недавньому загостренні під Авдіївкою в неї прямували ешелони з «ЛНР». «Між іншим, претензії тому ж Р. Ахметову (власникові більшості ТЕС) пред’явити складно. Привабливість “Роттердам плюс” у тому, що ніхто й не вимагав ніякої диверсифікації – людям просто підкинули грошей. Кілька мільярдів гривень без найменших зобов’язань щодо їх використання», – підсумовує І. Маскалевич.

Наразі, за висновками оглядачів і безпосередньо учасників блокади, блокування окремих тимчасово непідконтрольних територій Донбасу найбільше зачіпає інтереси Р. Ахметова, першого заступника глави Служби безпеки України П. Демчини і глави фракції БПП в парламенті І. Кононенка.

За словами учасників блокади, їхні дії вдарили по комерційних інтересах першого заступника глави СБУ П. Демчини, який курує рух товарів і відстежує фінансові розрахунки з усіх комерційних операцій з непідконтрольними територіями, повідомляє «24 канал». Активісти також наголошують на спробах СБУ залякати учасників блокади. «Демчина виконує команди Кононенка. Це пояснює, чому влада і БПП так активно засуджують блокаду. Блокада не дає їм заробляти мільйони доларів» – додали учасники блокади.

«Крім Ахметова (йому належать всі антрацитові шахти Луганської області і частина в Донецькій) і депутата Ю. Звягільського (частина шахт Донецької області), на поставках заробляли депутати, міністри, – цитує видання “Вести” экс-бійця “Айдара” і учасника акцій М. Грекова. – Чув, що свій інтерес був у Яценюка і, звичайно, у силовиків, які повинні були не пропускати вантажі». «Вугілля в Україні постачають з ОРДЛО всього три фірми: одна Ахметова, дві інших – містерія. Вони визначаються і контролюються владою, і в будь-якій розмові на цю тему звучить прізвище армійського друга Президента (І. Кононенко. – Прим. авт.), – розповів екснардеп К. Куликов. – А блокада – питання комерційне: потрібно ділитися “з патріотами, які кров проливали”».

Утім, як зазначають «Вести», є ще одна версія. Відповідно до неї, з невідконтрольної території в Україну йшло не тільки вугілля Донбасу, а й антрацит із РФ або ПАР – так його дешевше імпортувати без розмитнення. «Якщо це так, то везуть, швидше, російське вугілля – ПАР видобуває всього 3 млн т антрациту, і навіть при наявності грошей купити його складно», – сказав виданню енергоексперт Д. Маруніч.

Блокада вже вплинула на роботу деяких підприємств на невідконтрольній території. Зокрема, дії учасників блокади призвели до зупинення роботи Єнакіївського металургійного заводу (ЄМЗ, Донецька область) і ПАТ «Краснодонвугілля» (Луганська область), що входять до групи «Метінвест» і розташовані на тимчасово невідконтрольній Україні території. Про це з посиланням на прес-службу компанії повідомляє «62.ua».

Відзначається, що з початку бойових дій у регіоні ЄМЗ працює в умовах неритмічних поставок залізорудної сировини. Після того як протестувальники заблокували рух на перегоні Ясинувата – Скотовате, ввезення сировини і вивезення готової продукції стало неможливим. «На сьогодні на Єнакіївському метзаводі закінчилися роботи з підготовки до тимчасової консервації. Відбулося видування доменних печей № 3 і 5, припинено роботу конвертерного цеху. Макіївська філія ЄМЗ буде зупинена 25 лютого», – ішлося в повідомленні.

Також через блокаду залізничного сполучення зупинено видобуток на всіх шахтах вугільного об'єднання «Краснодонвугілля».

Раніше повідомлялося про зупинення у зв'язку з блокадою роботи Алчевського металургійного комбінату, контрольованого корпорацією «Індустріальний союз Донбасу» (ІСД).

Як зазначив політолог В. Карасьов, висловлювання якого наводить Український інститут аналізу і менеджменту політики, «блокада – каталізатор, який має привести до зміни ситуації. Блокадники штовхають олігархів, а ті штовхають Україну до визначеності: ми продовжуємо торгувати далі, як торгували, або змінюємо правила. Ми стоїмо на роздоріжжі того, що далі робити з Донбасом».

Експерти і оглядачі окреслюють кілька можливих рішень. По-перше, розрив економічних відносин з тимчасово невідконтрольними територіями. «Але весь Донбас – єдиний кластер, і, “покаравши” підприємства з однієї сторони, покарають і іншу. Наприклад, постраждає Маріуполь, тисячі людей втратять роботу», – вважає співзасновник гуманітарної організації «Відповідальні громадяни» і блогер Е. Менендес.

До ймовірних ризиків, пов'язаних з реалізацією такого сценарію, В. Карасьов додає спротив Росії і проголошення незалежності «ДНР/ЛНР» з наступною націоналізацією тих підприємств, що розташовані на цій території.

По-друге, або домовитися з блокадниками, або ігнорувати їх, перенаправивши вантажі альтернативними маршрутами. «Питання грошей може заспокоїти апетити – або можна дочекатися, поки блокада видихнеться фізично і ресурсно, – вважає політолог Р. Бортник. – Нарешті, третій шлях –

це просто придушити блокаду силою, але в цьому випадку влада нарветься на звинувачення патріотично налаштованих сил».

На жаль, експертами не розглядається альтернативний шлях – проведення владою реальних реформ, реальна боротьба з корупцією, а не її імітація, реальне покарання винних у злочинах проти держави та українського народу. Іншими словами, відновлення довіри і зміцнення легітимності української влади, які дали б їй змогу за підтримки суспільства приймати навіть непопулярні в широкого загалу, але потрібні з огляду на стратегічну перспективу рішення. Разом з тим усі погоджуються з тим, що ситуацію треба вирішувати, а певного оптимізму надають озвучені з боку виконавчої влади й організаторів блокади наміри щодо пошуку компромісів.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Акції протесту у третю річницю Майдану на тлі «немайданних» настроїв суспільства

З 18 по 22 лютого в Україні відбулися заходи, приурочені до третьої річниці перемоги Майдану та Дня героїв Небесної Сотні. Цьогоріч вони супроводжувалися досить тривожними очікуваннями, які зумовила заява Служби безпеки України про те, що частина масових заходів у роковини Майдану буде керована з Росії та може бути використана для дестабілізації ситуації. Як повідомив начальник апарату голови СБУ О. Ткачук, у підготовці восьми з 18 запланованих заходів спецслужби зафіксували ознаки можливого використання насильницьких сценаріїв, при цьому з цих восьми три заходи координуються з території Росії ([URL: http://www.radiosvoboda.org/a/28315050.html](http://www.radiosvoboda.org/a/28315050.html)).

О. Ткачук оприлюднив результати аналізу соціальних мереж, де українців закликали виходити на «третій Майдан». Зокрема, праворадикальний рух «Наждак» оголосив про намір провести акцію протесту на столичному Майдані вранці 20 лютого. На сторінці організації у Facebook було опубліковано заклик приносити із собою зареєстровану зброю, ставити намети на Майдані і здійснити ходу на Банкову до будівлі Адміністрації Президента з вимогою перевиборів до парламенту та імпічменту П. Порошенка. Новину про це активно публікували російські і проросійські ЗМІ. З огляду на це, з 18 по 22 лютого МВС посилило заходи безпеки в Києві. До забезпечення правопорядку було підключено близько 6 тис. правоохоронців. На усіх восьми в'їздах до Києва проводилися перевірки, у місцях масових акцій було встановлено металодетектори.

Президент України П. Порошенко вшанував пам'ять героїв Небесної Сотні 16 лютого, на два дні раніше початку офіційних заходів. Це було пов'язано з його від'їздом у Мюнхен на конференцію з безпеки. П. Порошенко поклав квіти на місця загибелі учасників Революції гідності, виступив з промовою, у якій анонсував спорудження меморіалу Небесної

Сотні, а також пообіцяв особисто взяти участь у спонсоруванні його будівництва.

Прес-служба Президента опублікувала звернення П. Порошенка з нагоди Дня героїв Небесної сотні. «Доленосні події, які сталися три роки тому в самому серці України, сколихнули весь світ. Перемога Революції Гідності зірвала давно виплекані плани Москви щодо упокорення України, поступового перетворення її в підімперську колонію і подальшої експансії», – заявив глава держави. За словами П. Порошенка, самовідданість і жертвовність «лицарів Майдану» пробудила патріотичний дух народу і показала, що існують цінності, які є дорожчі за власне життя. «Завдяки героїчному вчинку цих людей ми живемо вже в іншій державі, повністю усвідомлюємо себе великим, гордим народом. Герої не вмирають!» – резюмував Президент.

У третю річницю Майдану в центрі Києва відбулося майже 20 масових заходів. Зокрема, «Самооборона Майдану» разом з іншими громадськими організаціями 18 лютого провела пам'ятну ходу від Українського дому до алеї Небесної Сотні з подальшим покладанням квітів і молебнем. Опівдні відбулося народне віче. В Українському домі відбулися виставки фотографій, концерти і презентації книг про Революцію гідності. На місці розстрілів – алеї героїв Небесної Сотні – 20 лютого відбулася акція «Запали вогонь пам'яті» – уздовж алеї запалили лампадки.

19 лютого на майдані Незалежності провели мітинг прихильники припинення економічних відносин із зоною АТО, після чого під керівництвом народних депутатів від «Самопоміч» С. Семенченка і Є. Соболєва рушили в урядовий квартал. За словами організаторів, головна мета протесту полягала в тому, щоб змусити парламент і Президента ухвалити й підписати закон про статус окупованих територій, який передбачає припинення обміну товарів з «ДНР/ЛНР».

«Завдання Верховної Ради – стати на бік людей. І 20 лютого ми просимо прийти на Майдан киян. Бо нині було лише кілька тисяч. Нам треба більше людей, щоб ситуація змінилася. Щоб нова поліція не поводитися, як старий “Беркут”, щоб у парламенті ухвалили закон, який заборонить торгівлю на крові. Щоб Президент не боявся наметів, а пишався тим, що очолює державу настільки активних і вільних громадян», – заявив Є. Соболєв.

За словами депутата, у парламенті від 2014 р. лежить законопроект про статус окупованих територій. Цей документ покладе на Росію відповідальність за утримання цих територій і за дотримання прав людини на них, а також заборонить будь-який рух товарів через лінію зіткнення. Є. Соболєв уточнив, що йдеться і про припинення постачання вугілля з ОРДЛО. Виняток, за його словами, законопроект, поданий «Самопоміччю», передбачає для продуктів харчування та гуманітарної допомоги.

За оцінками організаторів протесту, на Банкову вийшло кілька тисяч українців, хоча відомо, що в заявці на акцію протесту вказувалася цифра 100 тис. осіб. Протестувальники, частина з яких донедавна брала участь у торговельній блокаді окупованих районів на Сході України, спробували

встановити військовий намет перед Адміністрацією Президента, аналогічний до тих, які ставлять на коліях біля лінії зіткнення учасники блокади. Це закінчилося сутичкою, і зрештою правоохоронці забрали намет.

«Ми хотіли, щоби схожий “редут”, як називають хлопці свої табори на рейках, нагадував Президенту про необхідність припинити покривати цю торгівлю і разом з його фракцією в парламенті підтримати закон, що її забороняє. Мітинг розігнано, намет подраний на шматки. Блискуча перемога нової поліції разом з Нацгвардією», – прокоментував події Є. Соболев.

Кілька сутичок виникло під час того, як протестувальники спускалися від АП до Європейської площі. Біля встановленого там пункту пропуску кілька осіб почали провокувати правоохоронців і зламали металеву рамку. Під час сутички поліцейські затримали кількох активних учасників, у тому числі комбата добровольчого батальйону ОУН М. Коханівського. В управлінні Нацполіції повідомили, що під час сутичок із протестувальниками постраждали троє правоохоронців.

Попри заклики окремих громадських активістів до чергової революції та «третього Майдану», недільні події не мали продовження. На наступний ранок на Майдані залишилося менше 10 протестувальників, затриманих активістів відпустили з відділку Нацполіції, у місті було доволі спокійно. Дії лідерів протесту не лише не отримали підтримки в суспільстві, а й викликали підозри у частини людей, що вся історія з блокадою була від початку заточена на київський протест під конкретні дати. Адже і про потоки контрабанди, і про неприпустимість торгівлі з терористами говорили давно, але діяти нардепи почали чомусь саме під кінець зими. Цю точку зору підтримує, зокрема, журналіст авторитетного видання «Тиждень» Б. Буткевич. За його словами, акція, очолювана представниками «Самопоміч», показала, що за Є. Соболевим і С. Семенченком є від сили 50–60 «реально заряджених людей». Ще 70–80 залишилися на Донбасі. Простіше кажучи, у них нема армії прихильників, яку було анонсовано раніше (URL: http://espresso.tv/article/2017/02/20/chomu_v_nas_kradut_rokovyny_maydanu; http://zik.ua/news/2017/02/20/sotsmerezhi_zreaguvaly_na_mutni_dvizhuhy_u_rokovy_ny_rozstriliv_na_maydani_1046967).

Однак тема торгівлі з ОРДЛО не зникла з київських вулиць. Уже наступного дня до акції вирішила долучитися партія «УКРОП». Разом із прихильниками С. Семенченка вони вийшли під Верховну Раду. Проте, якщо судити зі зростання в соцмережах кількості пропозицій, спрямованих на платне залучення громадян до протестних заходів, запланованих на 20–22 лютого в Києві, частину цих людей найняли за гроші. Що, звісно ж, спростували організатори.

Тим часом події в українській столиці підхопив ряд російських медіа. Частина з них навіть встигла повідомити про «повсталих націоналістів», які вже чи то заблокували, чи то взяли під контроль усі українські аеропорти, аби не дати політикам утекти з країни.

Частина українських експертів засудила блокадні протести через обраний для них час. Зокрема, політолог Є. Магда стверджує, що ініціювання будь-яких політичних і протестних акцій у річницю загибелі Небесної Сотні може бути свідченням особливого цинізму. «Бачимо прагнення окремих політиків використати “енергію пам’яті”, пов’язану з подіями 2014 р., для того щоб отримати додатково людський ресурс для своїх протестів. У мене є багато запитань до того, як здійснюється ця блокада і ким здійснюється, але я розумію, що її ініціатори розраховують на настрої суспільства, – пояснює аналітик. – Значною мірою наше суспільство все-таки втомлене за три роки гібридної війни з Росією. Воно втомлене від того, що реформи не завжди є ефективними, і тому в суспільства є попит на швидкі рішення» ([URL: http://www.radiosvoboda.org/a/28320029.html](http://www.radiosvoboda.org/a/28320029.html)).

Є. Магда не бачить логіки в діях блокувальників. За його словами, дефіцит вугілля, яке надходить через лінію зіткнення, ослаблює Україну, але водночас блокада не впливає на трафік зброї, яка надходить з Росії в непідконтрольні райони Донбасу.

Гнівню відреагувала на акції, влаштовані депутатами «Самопомочі» на майдані Незалежності у річницю розстрілів героїв Небесної Сотні, віцепікер українського парламенту І. Геращенко. Особливо різко вона відгукнулася про одного з організаторів блокади Донбасу та протестних акцій на Майдані С. Семенченка.

«Севастопольський самозванець, лжеполковник, чи хто він там, у поминальні дні влаштував брудні провокації і бійки. Безумовно, висококобі і дуже набожні ідеологи блокад... сидять в його фракції, але невже фракція, начебто ж європейська і інтелектуальна, проукраїнська, з купою нових облич поділяє це кошунство: влаштувати бійки і пародію на Майдан саме в поминальні дні, коли тисячі людей йдуть вшанувати пам’ять справжніх. Але ТБ тепер на Україну і весь світ транслює не кадри нашої пам’яті і скорботи, а ось цих – потішних. І як би ці потішні і їхня фракція не ставилася до Президента чи влади, вони не мали права топтатися по пам’яті справжніх і влаштовувати своє гнусне шапіто саме в ці поминальні дні», – написала віцепікер на своїй сторінці у Facebook ([URL: http://zik.ua/news/2017/02/20/vitsespiker_parlamentu_nazvala_vchorashni_aksii_na_maydani_gnusnym_shapito_1047019](http://zik.ua/news/2017/02/20/vitsespiker_parlamentu_nazvala_vchorashni_aksii_na_maydani_gnusnym_shapito_1047019)).

Кульмінацією лютневих протестів стала спільна акція правих – Марш національної гідності, на який зібралися ВО «Свобода», «Правий сектор» і партія «Національний корпус» (НК), яку створили ветерани батальйону «Азов». Прикметно, що зовсім недавно, 14 жовтня, ці політсили проводили свої заходи окремо і свідомо не перетиналися одна з одною. Як зазначив «свободівець» А. Ілленко, «ця акція, по своїй суті, є унікальною, тому що це спільна акція провідних націоналістичних сил, які спільно координують свої зусилля. І це дуже великий показник, тому що в новітні часи, фактично з часу протистоянь на Майдані, такий формат задіюється вперше».

Акцію приурочили до третьої річниці втечі В. Януковича з Києва. Марш національної гідності стартував від пам’ятника Небесній Сотні, вирушивши

спершу до Банкової, а потім до будівлі Верховної Ради. Біля Адміністрації Президента координатори протесту виступили з короткою промовою, у якій звинуватили Президента П. Порошенка в тому, що він «ставить інтереси бізнесу вище від інтересів держави», зокрема сприяє торгівлі з Росією та з окупованими районами Донеччини і Луганщини. Після цього хода продовжила свій рух до парламенту, скандуючи патріотичні гасла.

Попри побоювання частини представників медіа та гострі звинувачення на адресу чинної влади, жодних сутичок між учасниками маршу національної гідності та правоохоронцями не було. Марш націоналістів урядовим кварталом супроводжувало лише 300 поліцейських, оскільки учасники ходи не вдавалися до провокацій, пояснив перший заступник начальника управління патрульної поліції Києва О. Чувілкін. За його оцінками, на марш вийшло 4 тис. осіб, тоді як українські медіа та безпосередньо організатори ходи оцінили кількість учасників у межах від 5 до 30 тис.

Кінцевою точкою ходи була будівля Верховної Ради. Тут так само не було сутичок із правоохоронцями, однак учасники маршу запалили фаєри та димові шашки. Під стінами парламенту слово взяли лідери протесту. Так, керівник об'єднання «Свобода» О. Тягнибок наголосив, що Революція гідності не закінчилася, оскільки вона досягла лише однієї з поставлених цілей – повалення режиму В. Януковича. При цьому докорінних змін у державі не відбулося, добробут українців погіршився і «ризик проросійського реваншу великий, як ніколи», заявив О. Тягнибок. Він запропонував окреслити «червоні лінії», які українська влада не має права переходити.

Озвучив спільні вимоги до влади і лідер «Національного корпусу» А. Білецький. Користуючись статусом народного депутата, він зробив це з трибуни парламенту. «Ми, українські націоналісти, єднаємо зусилля для того, щоби протистояти озброєному окупанту на сході та фінансовому диктату з заходу, але головне – для того щоб знищити цю владу, яка помилково зветься українською», – заявив А. Білецький. Він звинуватив керівництво держави у надто високих комунальних тарифах, у безробітті, в узурпації влади «купкою мільярдерів» та у «здачі українських територій Росії». Серед інших вимог – розірвання дипломатичних відносин з Росією, відмова від приватизації стратегічних підприємств, ухвалення законів про імпічмент Президента та про відкликання депутатів парламенту. Однією з вимог стала відмова від ідеї створення ринку аграрних земель. У разі невиконання цих вимог, попередив А. Білецький, націоналістичні організації будуть здатні змусити Верховну Раду оголосити про саморозпуск.

Частина експертів вбачають у спільній ході кількох націоналістичних сил підготовку для об'єднання на майбутніх парламентських виборах. Натомість критики ймовірного націоналістичного союзу вбачають у гаслах Маршу національної гідності популізм і технологію, покликану забезпечити картинку на екрані.

Поширеною є думка про те, що в суспільстві є запит на радикальне об'єднання і праворадикали на нього реагують. «Націоналісти почали

підготовку до парламентських виборів. Вони показують, що у них є підтримка. Але у них надто багато популістських гасел, а реальної сили немає», – вважає політолог О. Палій.

На думку експерта В. Карасьова, рано говорити про об'єднання як dokonаний факт. «Це був пристрілювальний мітинг. Не можна сказати, що вони склеїлися між собою. Але їх об'єднує те, що поодиноці ніхто з цих партій не пройде в Раду: “Свобода” на межі, а у “Правого сектора” і “Нацкорпусу” рейтинг близько нуля», – говорить В. Карасьов (URL: <https://novosti.chernovtsy.ua/poroshenko-krichali-bandu-get-shho-viddilyaye-ukra%D1%97nu-vid-tretogo-majdanu>).

Згоден з ним і політолог К. Бондаренко: «Вже втратив рахунок, скільки разів об'єднувалися прайви. Але як тільки справа доходить до розподілу портфельів, вони розходяться і починають шукати чергового покровителя».

Політолог О. Солонтай зі свого боку наголосив, що не всі українські радикальні сили показують свою спільну позицію. «Радикали О. Ляшка вирішують інші проблеми, пов'язані з членством у своїй фракції депутата А. Артеменка. “УКРОП” провів свою акцію у Києві, але окремо, днем раніше. Об'єднатися мусили ті прайви, які не зможуть окремо пройти до парламенту. І це дуже добре: усвідомлюють, що взаємопоборювання їм не допоможе. На базі кого саме вони об'єднуються, невідомо, адже до виборів ще далеко. Це була така собі “пристрілка”. Варто сказати: ці політичні сили є не лише націоналістичними, а й націонал-соціалістичними. Крім класичних правих, ультраправі завжди експлуатують і соціальну проблематику: і про відмову від продажу землі, і про тарифи, і навіть про питання приватизації», – констатує політолог (URL: <http://voi.com.ua/news/615445>).

О. Палій теж побачив «соціалізм» і «популізм» у вимогах Маршу національної гідності. «Націоналістам було б доречно згадати, що С. Бандера вважав дрібну земельну власність українських селян економічною основою української нації. Було б корисно подумати, що без співпраці з міжнародними фінансовими інституціями курс гривні був би зовсім іншим, включно із “соціальним захистом”, який би, швидше за все, зводився до підніжного корму з городів. Можливо, націоналістам було б корисно уявити, що б зробив С. Бандера з тими, хто б наважився розхитувати “запілля”», – зауважує О. Палій. Водночас він вважає безпосередньо факт об'єднання зусиль різних націоналістичних сил в Україні позитивним явищем, яке може «додати щирості в політику і ліквідувати подрібленість, яку вороги насичують своїми агентами».

Серед ультиматумів владі, які висунули організатори Маршу національної гідності, на часі є вимога прийняти новий закон про вибори, зазначив директор Агентства моделювання ситуацій В. Бала. На думку експерта, потрібно повертатися до прийняття виборчого кодексу, про який говорили ще в 2011 р. Його слід вписати в тіло Конституції, щоб будь-яка влада не мала змоги змінювати виборче законодавство, переписуючи його кожний раз під себе. Виборчий кодекс має складатися з трьох законів: про вибори до Верховної Ради, вибори Президента та місцеві вибори (URL:

http://24tv.ua/odna_iz_vimog_uchasnikiv_marshu_gidnosti_je_nadzvichayno_aktualnoyu_ekspert_n785167).

Марш національної гідності – це своєрідна самореалізація для представників правих сил, вважає політолог О. Решмеділова. За її словами, якщо дивитися на події третьої річниці Майдану, їх співставляти і дивитися на реакцію українців, то можна помітити, що багатьом це не подобалося, вони не хотіли підвищення суспільного градусу. Дехто ж, навпаки, невдоволений діями влади і підтримує будь-які радикальні угруповання.

Зрозуміло, коли відбувається така хода, вона за своєю суттю є досить радикалізованою, тобто можна чекати провокацій, зазначила політолог. Однак право людей збиратися, проводити певні мітинги – це демократична практика. При цьому зрозуміло, що така хода може бути негативною для України в тому плані, що транслюватиметься різними медіа в РФ і за кордоном. За словами О. Решмеділової, виходячи з того, що наразі дещо змінилася ситуація у відносинах з Польщею, з їхнього боку цей марш може бути також негативно інтерпретований щодо України, стати своєрідною «червоною ганчіркою» і дратувати польську сторону (URL: http://24tv.ua/tse_chervona_ganchirka_dlya_nashih_susidiv_politolog_pro_mars_h_gidnosti_n785128).

Водночас проведення маршу під час меморіальних заходів на Майдані В. Карасьов назвав спробою радикалізації і дестабілізації й без того напруженої ситуації у країні. Він вважає подібні акції діяльністю, спрямованою проти інтересів країни. «Радикальні гасла і дії націоналістів тільки підвищуватимуть градус суспільного невдоволення, працюватимуть проти становлення правового порядку в державі, блокуватимуть пошук компромісу в рамках мінських домовленостей», – написав політолог на своїй сторінці у Facebook (URL: <http://glavcom.ua/publications/marsh-nacionalnoji-gidnosti-chomu-hvilyuyutsya-na-bankoviy-i-u-moskvi--399505.html>).

У подібному руслі висловився й політолог, керівник центру «Ейдос» В. Таран. Він вважає, що головне завдання спільного маршу «Азова», «Свободи» та ПС – підвищити градус ескалації і призвести до провокацій, у результаті яких правоохоронні органи змушені будуть використати силу. Але якщо сила буде надмірною, то це одразу буде використано для радикальних дій самими організаторами маршу, зазначив політолог (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2017/02/22/pogljad/polityka/marsh-proty-vlady-chym-nebezpechnyj-spilnyj-mitynh-svobody-azova-ta-ps>).

Не стало несподіванкою й те, що об'єднаний марш «Свободи», «Національного корпусу» і «Правого сектору» викликав чергову істеріку в російських ЗМІ. За їхнім трактуванням, «напіввійськові організації українських націоналістів зібралися на марш, аби повалити Президента Порошенка і розпустити парламент», а це «путч», «третій Майдан», «хаос і агонія Української держави».

На думку політичного експерта О. Яхно, активізація теми «націоналістичної загрози» в російських ЗМІ пов'язана з політичними втратами Кремля на міжнародній арені, зокрема в питаннях виконання

мінських домовленостей. «Ухвалення резолюцій міжнародними організаціями або рішень щодо санкцій у російських ЗМІ завжди супроводжується темою “нацистів”, “фашистів-бандерівців”, – каже О. Яхно. – І коли образ “бандерівця” тьмяніє, його починають підживлювати різними факельними ходами або фактами вандалізму» (URL: <http://glavcom.ua/publications/marsh-nacionalnoji-gidnosti-chomu-hvilyuyutsya-na-bankoviy-i-u-moskvi--399505.html>).

Факт об'єднання націоналістів у російських ЗМІ використовується для формування образу зовнішнього ворога, вважає політичний оглядач С. Руденко. «Російські ЗМІ спотворюють інформацію. Їм вигідно говорити, що в Україні є широкий націоналістичний, “фашистський” рух. І що більше людей вийде на Майдан, аби вшанувати пам'ять загиблих, усіх їх російські ЗМІ запишуть у націоналісти. Так сформують образ зовнішнього ворога, таких собі “фашистських молодчиків”», – зазначає експерт. Разом з тим, на його думку, «путінський режим боїться, що на зміну нинішнім керівникам України, з якими можна домовлятися, до влади придуть набагато радикальніші сили, що створить Путіну набагато більше проблем, тому акції націоналістів і подають як загрозу державності».

З огляду на це В. Бала не виключає, що Марш національної гідності Росія може використати у своїх цілях, утім це не повинно стати приводом для згортання українського націоналістичного руху. «Ми бачимо їхній рівень пропаганди, що уже перейшла всі можливі червоні лінії і межі здорового глузду. Тому, якщо ми постійно будемо озиратися на те, як у Росії на це зреагують, як Росія це прокоментує, чи зможе це Росія використати в своїх інтересах, тоді нам треба сидіти тихо і не дихати», – наголосив В. Бала.

За великим рахунком, каже він, настав час, коли нам треба менше озиратися і взагалі дивитися на те, що відбувається в Росії. Треба усвідомити, що Росія – наш ворог, що загрожує не просто територіальній цілісності нашої держави у зв'язку з окупацією частини Донбасу і анексією Криму, а з точки зору глобальної загрози – Росія ворог існування самої Держави Україна.

У будь-якому випадку, додає В. Бала, кожна політична сила має діяти не лише в кабінетах, а й працювати, спілкуватися з громадянами. Головне, щоб всі дії проти влади мали конструктивний характер, з точки зору власних пропозицій, а не просто критикували рішення влади (URL: http://24tv.ua/odna_iz_vimog_uchasnikiv_marshu_gidnosti_je_nadzvichayno_aktualnoyu_ekspert_n785167).

Отже, попри тривожні очікування, що річниця Майдану стане одним з детонаторів радикальних настроїв і протестних акцій у суспільстві, ситуацію вдалося утримати в мирному руслі, хоча й не обійшлося без окремих гучних протестів та навіть сутичок з представниками правоохонних органів. На цьому тлі традиційно пожвавилися розмови про нову революцію та «третій Майдан». Так, за оцінкою колишнього глави зовнішньої розвідки України М. Маломужа, ситуація з настроями в українському суспільстві наразі дуже критична і схожа на ту, яка була в листопаді – грудні 2013 р. Тому

неправильна модель поведінки влади може мати серйозні наслідки – аж до «третього Майдану».

У цьому контексті обґрунтованою видається думка директора Фонду «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва І. Бекешкіної, яка зазначила, що протестні настрої в Україні були високими всі 25 років незалежності. При цьому не завжди спостерігалася пряма кореляція між високим рівнем готовності до протестів і реальними протестами. Наприклад, найвищими були протестні настрої у 1997–1998 рр., коли людям роками не виплачували зарплату. Але тоді не було самих протестів. Так само «підскочили протестні настрої» до 40 %, коли обвалилася гривня на початку 2015 р. і різко зросли ціни. Але теж не було акцій протесту. Тарифи піднялися, але теж масових протестів не було. Було істотне невдоволення всім, але протестів не було. Протести стали проявлятися в іншому. Наприклад, протест проти підвищення тарифів – у несплаті цих тарифів.

За словами І. Бекешкіної, для того щоб протестні настрої перетворилися на реальні протести, потрібні три речі. По-перше, якась подія, яка обурить разом велику масу людей. Під час Євромайдану це було побиття студентів, під час помаранчевої революції – фальсифікація виборів. По-друге, повинні бути люди, які здатні вивести маси на протести. Так, під час Євромайдану лідери опозиції користувалися високим рівнем довіри – близько 40–50 %. Політики ж, які вирішили вивести людей на Майдан цього річ, – це люди, які або невідомі широкому загалу, або просто не користуються довірою.

По-третє, люди повинні бачити, яким буде наслідок цих протестів – це найголовніше. Під час Помаранчевої революції було зрозуміло, що наслідком мають стати перевибори задля перемоги В. Ющенка. Під час Революції гідності – зміна влади. Нинішнє гасло щодо припинення торгівлі з окупованими територіями сприймається у суспільстві неоднозначно, єдиної думки з цього приводу немає (URL: <http://nv.ua/ukr/publications/richnitsja-majdanu-681263.html>).

Термін «третій Майдан», на думку І. Бекешкіної, неправильний. Адже і перший, і другий Майдан – це були повстання проти диктатури, якої на сьогодні немає. Експерт вважає, що «нинішні події, навпаки, показують відсутність централізованої влади: дії депутатів, суперечки всередині органів влади, події в Києві. Вони показують, що є тенденції до такої собі махновщини і до охлократії. Загрози для демократії з боку якоїсь такої диктатури нема. Тому слова про третій Майдан – перекручення».

Акції протесту ж, натомість, дійсно є. Вони можуть бути пов'язані з різними речами: соціально-економічний стан, дії влади, ситуація на фронті тощо. Їх здебільшого використовують для того, аби вийти з правового поля і дестабілізувати ситуацію. «Я думаю, якраз те, що періодично відбувається в центрі столиці, працює радше на нашого зовнішнього ворога та на дестабілізацію ситуації в столиці», – переконана І. Бекешкіна.

Покажемо, на переконання соціолога, є відсутність масової підтримки протестних акцій. Це говорить про те, що ними займається досить вузька група людей. Водночас це не означає, що в країні немає приводів для

протесту. Насправді ситуація дуже складна, бо в суспільстві великі настрої розчарування. Кожного разу, коли приходять до влади інші політичні сили, на них покладають надії. І щоразу повторюється одна і та ж сама ситуація, що спричиняє, власне, повторення динаміки настроїв. Спочатку певні надії, потім – розчарування. І на цю ситуацію можна дивитися в контексті всіх попередніх соціальних проблем. Сьогодні до них додається ще війна, яка й стримує багатьох людей у тому, щоб знову вийти на Майдан.

На переконання політолога, керівника центру «Ейдос» В. Тарана, наразі ситуація є відносно стабільною й поки немає підстав для масштабних протестів. «Українці можуть бути незадоволені тарифами, обурені діями влади, але виходити через це на Майдан не будуть. Люди вийдуть на вулицю тоді, коли зійдуться дві умови – посягання на справедливість та розуміння. У 2014 р. люди вийшли, щоб підписали Угоду про асоціацію, покарали за студентів та відправили уряд Азарова у відставку», – пояснює експерт. Більше того, уточнив він, має бути принаймні якась альтернатива. У 2004 р. виходили за В. Ющенко, у 2014 р. казали про Ю. Тимошенко, А. Яценюка чи когось іншого. Зараз люди зневірилися, а виходити заради того, щоб просто вийти, громадськість не готова. «В 1999–2000 рр. ситуація була гіршою: віялові відключення, різке зростання курсу з 1,7 до 5 грн/дол. Але на вулиці вийшли лише тоді, коли вбили Гонгадзе», – резюмував В. Таран (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2017/02/22/pogljad/polityka/marsh-proty-vlady-chym-nebezpechnyj-spilnyj-mitynh-svobody-azova-ta-ps>).

Населення не готове кожен рік виходити на вулиці і в такий радикальний спосіб, як у 2014 р., змінювати владу, погоджується директор аналітичного центру «Політика» М. Давидюк. Коментуючи можливість масових протестів українців, експерт зазначив, що вони навряд чи активізуються, хоча українці тиснутимуть на владу на місцях, окремо на Президента, парламент, уряд. Проте небезпека закликів до «третього Майдану» у тому, вважає М. Давидюк, що Росія це може використати для провокацій, аби показати, що в Україні «режим придушує». Однак політолог переконаний, що нині не та ситуація, коли люди починають іти на протести (URL: <http://transkarpatia.net/ukraine/78029-ukrayinc-zlyatsya-ale-vlashtovuvati-maydan-ne-gotov-ekspert.html>).

Як зазначає голова правління Центру соціологічних та політологічних досліджень «Соціовимір» С. Таран, «заклики до третього Майдану – це провокація, адже під час війни ніякі майдани не організовуються. Якщо це, звичайно, не на користь ворога». Під час війни, наголошує С. Таран, важливо об'єднати всі зусилля – політичних сил і громадян. «Якщо ми станемо розхитувати ситуацію всередині і грати за московським сценарієм, то Майдан буде, але держави – ні», – підкреслює С. Таран, з яким важко не погодитися.

Очевидно, що усвідомлення цього, попри нинішнє апелювання до цінностей Майдану політичними силами, що намагалися репрезентувати акції протесту в центрі Києва, як вияв всенародної підтримки і ледь не як початок «третього Майдану», не підняло широкі маси на протест. Отже, поки не час для революції. Та, зважаючи на величезну ціну Революції гідності й

значно менший від очікуваного її результат, хочеться сподіватися на досягнення позитивних змін в Україні мирним, але гарантовано результативним шляхом. Саме цю налаштованість суспільства на конструктивізм і результативність черговий раз продемонстрували останні події, присвячені річниці Революції гідності. Отже, незважаючи на відмічений експертами протестний потенціал, ситуація в країні і надалі залишається контрольованою і такою, що сприятиме поступовому впровадженню реформ та зміцненню української державності.

І. Рудь, мол. наук. співроб. ФПУ НБУВ

Прогнози діяльності Верховної Ради України у 2017 році: аналіз ситуації та оцінки експертів

Напружений стан в українському суспільстві сприяє поширенню ідей чергового переформатування виконавчої влади та законотворців. Періодично лунають заклики до відставки уряду чи дострокових виборів до українського парламенту. Наразі зупиняючи увагу на ситуації з можливістю дострокового закінчення каденції Верховної Ради, слід зазначити, що вона виглядає малопрогнозованою.

Українські виборці часто залучаються в ті чи інші протестні акції, метою яких є «розхитування ситуації» і врешті-решт нові вибори, які в Україні є часом переділу сфер впливу та змін внутрішньополітичних акцентів. Поширенню протестних настроїв сприяє непослідовність рішень виконавчої влади та відсутність оперативної відповіді на запити суспільства від парламенту. Все це разом породжує запит на зміну еліт і пошук нових методів державного управління. У той самий час давно відомо, що будь-які різкі політичні зміни, особливо ті, що відбуваються достатньо часто, негативно впливають на загальну ситуацію в державі, а особливо на стан воюючої держави, якою є Україна на сьогодні.

Сьогоднішня парламентська коаліція в сучасному форматі сформувалася на початку 2016 р. Першим її суттєвим рішенням стала фактична зміна голови уряду. Новим урядовим очільником став колишній глава парламенту В. Гройсман, а його місце посів його заступник А. Парубій. Кількість фракцій, які стабільно координують свою роботу і фактично сформували нову парламентську більшість, звелась до двох («БПП» та «Народний фронт»), і якщо перші не зацікавлені в будь-яких змінах через можливу втрату концентрації влади в руках команди Президента П. Порошенка, то другі через низькі рейтинги фактично не мають шансів потрапити до ВР у разі дострокових виборів, тому виступають проти них.

Інші парламентські фракції перебувають у ситуативній (Радикальна партія, «Самопоміч» «Батьківщина» «Відродження») чи постійній (як «Опозиційний блок») – опозиції. Разом з тим це не заважає останнім у деяких

голосуваннях підтримувати владні ініціативи, якщо вони збігаються з бізнес інтересами політичних груп «Опозиційного блоку».

Вплив на майбутнє нинішнього складу ВР, крім політичних, можуть мати й інші фактори: до прикладу різкі загострення військової чи гуманітарної ситуації на Сході України або в Криму відвернуть увагу суспільства, а отже, і питання виборів, на другий план.

У той самий час падіння економіки, різкі зміни курсів валют, підвищення тарифів для населення на послуги ЖКГ – навпаки, посилюють популярність популістських гасел і ідеї дострокового «перезавантаження влади».

За останніми соціологічними дослідженнями рівень підтримки ідеї дострокових виборів до Верховної Ради зростає. Наразі таку думку підтримує вже 42 % респондентів. Нинішня правляча коаліція активно просуває тезу у всіх медіа: дострокові вибори – це гра на руку Москви, однак, незважаючи на це, зміна суспільних настроїв відбувається попри намагання створити картину майбутніх негараздів. Наразі суспільство лякають наслідками дострокових виборів народних депутатів – можливими хаосом та загостренням ситуації. Можновладці закликають суспільство до спокою і стабільності та пропонують дочекатися результатів реформ, які вже незабаром мають з'явитися.

Статистика народної довіри до законодавчого органу, м'яко кажучи, вражаюча. Станом на вересень 2016 р. підтримка діяльності Верховної Ради становила всього 7 %. Водночас негативно роботу ВР оцінили – 87 % українців. Лише 15 % респондентів тією чи іншою мірою підтримують діяльність Голови ВРУ А. Парубія, не підтримує спікера майже 75 %.

На тлі стрімкого падіння рівня довіри до народних депутатів різко зростає кількість бажаючих перевиборів парламенту. Серед причин необхідності перевиборів ВР респонденти назвали такі: парламент не виправдав сподівань народу, не забезпечив достатній темп реформ, боротьба з корупцією залишилася на низькому рівні, триває невпинне зубожіння населення.

Тотальна недовіра українців до більшості українського політикуму є традиційною і стосується не лише народних депутатів. Так, до прикладу, у тому, що держава розвивається в помилковому напрямі, переконані – 72 % громадян України. Тоді як лише 11% опитаних обрали варіант у правильному.

Кількість переконаних, що економічна ситуація в Україні в найближчі 12 місяців погіршиться, переважила за половину опитаних і становить 54 %.

Діяльність Президента П. Порошенка фактично не схвалює 75 %. Майже 80 % опитаних незадоволені роботою Кабміну під керівництвом В. Гройсмана.

Взагалі складається парадоксальна ситуація, за якої швидко падають рейтинги довіри до всіх представників українського політичного бомонду. Керівники найбільших політичних сил теж наразі мають негативну динаміку рейтингів. До прикладу Ю. Тимошенко, чия політична сила нині

користується найбільшою підтримкою народних мас, за твердженням соціологів, має рівень негативного ставлення в межах – 69 %.

Екс-президент Грузії М. Саакашвілі, а тепер уже і екс-очільник Одеської ОДА, на якого дивляться як на нову сильну політичну фігуру українського політикуму, а багато українців поклало стільки сподівань, тепер має 64 % антирейтингу.

Найбільших втрат довіри має минулорічний політичний кумир – Н. Савченко, яка за кілька місяців втратила велику частину довіри суспільства. Узагальнивши дані соціологів, можна дійти висновку, що жоден з відомих політичних діячів на сьогодні не має понад 30 % підтримки (URL: <http://replyua.net/news/politika/verhovna-rada-ukraine/44134-chi-potrbn-ukrayin-nov-vibori-do-verhovnoyi-radi.html>).

В експертному середовищі називають деякі причини для такого суспільно-політичного становища. Так, політичний експерт, доктор економічних наук В. Потапенко вважає, що ймовірність відставки Кабінету Міністрів і Прем'єр-міністра В. Гройсмана зростає, а терміни річного імунітету, який захищає уряд, закінчуються навесні.

Як наголосив В. Потапенко, враховуючи загальне зубожіння народу і певну зміну політики наших міжнародних партнерів, – є підстави говорити і про можливі зміни в уряді. Крім того, поступово посилюється і ймовірність дострокових виборів у парламент. Разом з тим, на думку експерта, можливі зміни в розстановках політичних сил у межах парламенту та коаліції.

«Економічна ситуація в країні досить складна. Реальна вартість життя населення зростає, а доходи – падають. І все більше людей незадоволені тим, що відбувається», – узагальнює експерт.

На думку В. Потапенка, найкраще цю протестну хвилю вловила Ю. Тимошенко, тому саме від «Батьківщини» слід очікувати на ініціативи щодо відсторонення уряду. «На сьогодні за формальними ознаками парламентської коаліції не існує, тому не повинно бути і коаліційного уряду (хоча в українських політичних реаліях все доволі умовно). Однак наразі зберігається ймовірність дострокових парламентських виборів, що можуть трапитися, скоріше за все, до осені», – резюмував В. Потапенко (URL: <http://gordonua.com/news/politics/uchityvaya-obnishchanie-naroda-i-izmenenie-politiki-zapada-mozhno-ozhidat-i-ostavku-pravitelstva-ukrainy-i-dosrochnye-vybory-v-parlament-ekonomist-172706.html>).

Протилежної думки дотримується політолог М. Розумний. Експерт вважає, що наразі немає ще серйозного тиску щодо перевиборів Верховної Ради з боку власне суспільства. Крім того, відсутня позапарламентська політична альтернатива для обґрунтованості такої вимоги. «Політичний тиск для того, щоб відбулись позачергові парламентські вибори, є можливим з боку РФ та тих політичних сил, які себе вважають у програді. Очевидно, що це «Батьківщина», «Опозиційний блок», які мають збільшення рейтингів і претендують на більшу кількість представників у парламенті у разі дострокових виборів до ВР», – сказав політолог. Як наголошує експерт, суспільна ситуація кардинально не зміниться від того, що деякі вітчизняні

політики поміняються місцями. «Невеликим буде ефект від даних змін і на політику держави», – підкреслив М. Розумний ([URL: http://espresso.tv/news/2017/01/03/suspilstvo_ne_vymagatyne_perevyboriv_u_2017_ekspert](http://espresso.tv/news/2017/01/03/suspilstvo_ne_vymagatyne_perevyboriv_u_2017_ekspert)).

Директор аналітичного центру «Політика» М. Давидюк висловив думку, що Росія зацікавлена в дострокових парламентських осінніх виборах в Україні. На думку експерта, найближчим часом варто очікувати розхитування ситуації не тільки в парламенті, а й у суспільстві загалом. Варто враховувати, що вибори до Верховної Ради вигідні не тільки РФ.

Як наголошує політолог, Президент П. Порошенко також може бути зацікавлений у парламентських виборах у цьому році, через прогресуючу втрату електоральної ваги своєї політичної парламентської сили – «Блоку Петра Порошенка».

«У майбутньому, якщо парламент відбуде повний термін, парламентські вибори відбудуться за рік до закінчення його каденції П. Порошенка на посту глави держави. В такому разі тоді ніхто в парламенті не захоче грати “під президента”. Всі рівнятимуться на того, в кого буде вищий на той момент політичний рейтинг. П. Порошенко вже сьогодні у разі розхитування суспільних настроїв захоче конвертувати свій вплив, який у нього є, у парламент», – прогнозує М. Давидюк.

Крім того, як зауважив експерт, не варто виключати і можливості дострокових президентських виборів – за прикладом Грузії, коли достроково переобрався на другий термін М. Саакашвілі.

Його рейтинг теж зменшувався, як і наразі в глави Української держави, нагадує О. Давидюк, тоді М. Саакашвілі вирішив, що краще не два президентські терміни по п'ять років, а один наполовину, другий – повний.

Наразі президентський сценарій виборів в Україні малоімовірний. Але за попередньої умови перезапуску парламенту, щоб дати Президенту ще вотум на п'ять років, – цілком реалістичний. Це може бути сценарій підготовки П. Порошенка до другої президентської каденції, зазначив О. Давидюк ([URL: http://24tv.ua/dostrokovi_vibori_do_radi_vigidni_ne_lishe_moskvi_ekspert_n775547.2017.29.01](http://24tv.ua/dostrokovi_vibori_do_radi_vigidni_ne_lishe_moskvi_ekspert_n775547.2017.29.01)).

Генеральний директор Комітету виборців України (КВУ) О. Кошель прогнозує, що виконавчій владі – Президента і Кабінету Міністрів – буде складно знаходити спільну мову із законодавчою – парламентом. Сторони будуть витрачати час на критику одна одної, а не на продуктивну роботу. На його думку, робота Верховної Ради є наразі малоефективною. «У 2016 році було прийнято у два рази менше законопроектів, ніж в 2015-му. На цей рік прогнози ще менш оптимістичні», – вважає експерт.

Як прогнозує О. Кошель, парламентська опозиція обере об'єктом для критики Президента України, який, на думку експерта, зібрав у своїх руках майже всі нитки керування країною.

На думку політолога Р. Бортника, для розв'язання проблем конфронтації з парламентською опозицією команда П. Порошенка буде

робити ставку на збереженні статус-кво, що буде подано суспільству як «підтримка стабільності в країні».

У свою чергу політолог А. Октисюк вважає дуже ймовірним посилення конфронтації між вищими представниками влади та українським олігархатом.

Ще одним фактором дестабілізації експерт називає відносини в межах парламенту між «Народним фронтом» і «БПП». Обидві партії влади поки що утримуються в рамках коаліції, але ця стабільність хитка і може бути порушена в будь-який час.

Політолог В. Карасьов допускає, що під тиском західних партнерів української влади кампанія з парламентських виборів може все ж бути запущена з метою імплементації політичної частини Мінських угод. На думку політолога, вибори можуть відбутися в другій половині цього року (URL: <http://wartime.org.ua/31764-politichniy-prognoz-2017-posilennya-avtoritarnih-tendency-vyna-zamst-viborv.html>). 2017. 5.01).

Проте у Верховній Раді вже зроблено певні кроки до зміцнення позицій нинішнього парламенту. Зокрема, представники парламентських фракцій «Блоку Петра Порошенка», «Народного фронту» і Радикальної партії підписали в понеділок, 20 лютого, спільну декларацію за підсумками круглого столу «Єдність заради перемоги». Підписи під документом поставили голови фракцій «Народного фронту» і Радикальної партії М. Бурбак та О. Ляшко, а також представник Президента у Верховній Раді, народний депутат від БПП А. Герасимов. «Ми, учасники круглого столу, підтверджуємо свою відданість принципам Революції Гідності та зобов'язуємося дотримуватися їх у повсякденній політичній діяльності. Заради збереження державності України, ми готові об'єднатися навколо спільних цінностей і відкинути дрібні політичні розбіжності», – сказано в документі. І хоча представники «Самопоміч» та «Батьківщини» не прийшли на засідання, модератор круглого столу экс-міністр освіти і науки С. Квіт заявив, що вони можуть приєднатися до декларації у будь-який момент (URL: http://dt.ua/POLITICS/bpp-narodniy-front-i-radikalna-partiya-pidpisali-deklaraciyu-yednosti-233995_.html).

Хоча в документі не згадуються терміни «коаліція» чи «коаліційна угода», тим не менш політики і спостерігачі схильні вважати, що по факту важливий крок до виникнення нової коаліції вже зроблено. І якщо навіть буде відбуватися переформатування виконавчої влади, то воно проходитиме вже з урахуванням нової розстановки сил у парламенті.

Разом з тим про досягнення гарантованої стабільності поки що мова не йде. Зокрема, 22 лютого нардеп А. Білецький, який напередодні був учасником мітингу націоналістів під стінами ВР, звернувся від їх імені до Верховної Ради з цілим рядом вимог, серед них були такі: розірвати дипломатичні зв'язки з РФ, запровадити дієвий механізм імпичменту Президента, впровадження нового політичного курсу для країни, який буде спиратися на пріоритет національних інтересів, припинення приватизації стратегічних підприємств, продажу сільськогосподарських земель, зростання

цін на комунальні послуги. У разі відмови від розгляду вимог націоналістів, нардеп і колишній очільник полку «Азов» А. Білецький пригрозив саморозпуском Ради, щоб «почати боротьбу за владу, за те, щоб вона була не крадійська, а українська»

(URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2017/02/22/7136132/>). 2017. 22.02).

Отже, наразі майбутнє українського парламенту залежить від кількох як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Серед внутрішньополітичних можна назвати: суспільне невдоволення відсутністю реальних реформ, відсутність радикальних змін у законодавстві, спрямованих на покращення стану життя українських громадян, дії, направлені на розхитування ситуації від різних політичних гравців, стабільність існування парламентської коаліції і позицію Президента України щодо майбутнього парламенту. Зовнішньополітичним фактором незмінно залишається агресія РФ щодо України і постійні спроби дестабілізації ситуації, одним з варіантів якої можуть бути дострокові парламентські вибори, позиція західних партнерів України та США щодо підтримки дій нинішньої української влади та їх легітимності. Таким чином, аналіз експертних думок, статистичних даних і останніх подій вказують на те, що 2017 політичний рік обіцяє бути доволі напруженим і з певною долею невизначеності. Разом з тим спільна декларація, підписана парламентськими фракціями, дає надію на можливість порозуміння й збереження поступального розвитку країни без надмірних потрясінь.

О. Ворошилов, ст. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Проведение референдума по вопросу о вступлении Украины в НАТО в оценках экспертов

Проблема евроатлантической интеграции Украины находится на повестке дня на протяжении всей новейшей истории нашей страны. За это время неоднократно менялись акценты и настроения населения и украинского истеблишмента. Однако анализ ситуации показывает, что тенденция к росту популярности интеграции Украины в Североатлантический альянс приобрела устойчивый характер и особенно усилилась за последние годы.

Президент П. Порошенко в интервью изданию Berliner Morgenpost, опубликованном в начале февраля, заявил, что готов провести референдум по вопросу о перспективах вступления Украины в НАТО. Он пообещал сделать все возможное для того, чтобы добиться для Украины членства в Североатлантическом альянсе, если большинство граждан эту идею поддержат. Президент отметил, что четыре года тому назад идею вступления Украины в НАТО поддерживали 16 % украинцев, на сегодняшний день – 54 %. «Как Президент я руководствуюсь мнением моего народа – я проведу референдум о перспективах членства Украины в НАТО», – заявил П. Порошенко.

В этой связи следует напомнить, что Верховная Рада в декабре 2014 г. внесла изменения в два закона, отказавшись от внеблокового статуса государства. Новая военная доктрина страны предусматривает возобновление курса на вступление в НАТО: Украина должна к 2020 г. обеспечить полную совместимость своих Вооруженных сил с силами стран Альянса. В середине декабря 2015 г. во время визита П. Порошенко в Брюссель была подписана «дорожная карта» между Украиной и НАТО «по оборонно-техническому сотрудничеству». На саммите НАТО в Варшаве в 2016 г. был подписан комплексный пакет помощи Украине от НАТО. Этот документ предусматривает структурную реформу Вооруженных сил Украины и системы командования, оптимизацию логистики и совместные тренировки, закупку оборудования и обучение его эксплуатации, переориентирование оборонно-промышленного комплекса на стандарты НАТО. В тексте расписано 40 пунктов сотрудничества и помощи.

В то же время, согласно Уставу НАТО, страна, у которой есть территориальные споры с сопредельными государствами, не может быть принята в Альянс. Для вступления в Альянс нужно также продолжить реформирование оборонного сектора по стандартам НАТО.

Именно на этом акцентировал внимание заместитель главы Администрации Президента К. Елисеев. Он подчеркнул, что, «для того чтобы состоялся референдум, нужны определенные условия. И, конечно, решение и временные рамки проведения референдума будут зависеть от выполнения всех условий. И ключевое условие – это достижение Украиной достаточного соответствия критериям НАТО».

Комментируя последнее заявление П. Порошенко о референдуме, К. Елисеев отметил: «Президент ничего нового не сказал. Глава государства повторил уже давно известную позицию, что последнее слово относительно вступления Украины в НАТО должно принадлежать украинскому народу. Именно в этом контексте следует воспринимать тот комментарий, который дал Президент Украины немецкому изданию».

Со своей стороны парламентарий от Блока П. Порошенко, советник министра по информационной политике А. Бригинец прогнозирует, что «референдум может состояться в ближайшее время, может, даже в следующем году». «За это время уровень поддержки НАТО среди украинцев, вероятно, существенно вырастет. Если, конечно, не произойдут радикальные перемены, связанные с позицией президента США Д. Трампа и изменением сути Альянса», – подчеркнул он.

Социологические исследования также свидетельствуют о росте в украинском обществе количества поддерживающих идею о вступлении страны в НАТО. Если в 2013 г. за вступление выступало около 15–20 %, то в 2016–2017 гг. уже около половины населения было «за» – без учета Крыма и части Донбасса.

Эти данные, как считает директор Центра социологических исследований «Соціовимір» С. Таран, говорят о том, что большинство населения созрело для членства в Альянсе. «Если раньше все были уверены в

том, что с Россией надо дружить, то сейчас таких нет. Второй момент – население уже начало понимать, что в странах НАТО царит мир, а не война», – подчеркнул он.

О том, что украинцы уже готовы к членству в НАТО, говорит и директор социологической группы «Рейтинг» А. Антипович. «Большинство украинцев поддерживает вступление в НАТО; их больше, чем противников. Сейчас около 40 % выступает “за”, и меньше 40 – “против”. Поэтому если референдум будет проведен, большинство украинцев ответят положительно», – отметил он.

Одной из главных причин, по словам эксперта, является то, что украинцы надеются, что со вступлением в НАТО у Украины появится защита от России. «Именно поэтому Президент и делает подобные заявления, понимая, что это поддержит большинство населения», – подчеркнул социолог.

Данную точку зрения разделяет и директор Фонда «Демократические инициативы» им. И. Кучерива И. Бекешкина. «Заявление Президента о референдуме – это правильное решение. Это способ определенного давления на наших западных партнеров: что Украина ощущает свою близость к НАТО и НАТО нужно более активно сотрудничать с Украиной, – сказала она. – Потому что все социологические опросы показывают: если такой референдум состоится, он будет выигран. Причем с довольно солидным счетом».

«Вступление Украины в НАТО сейчас поддерживает половина населения. Примерно 30 % не поддерживает. Но если говорить о референдуме, то там счет “за” – 75 %, по нашим опросам», – добавила она. По мнению социолога, те, кто против членства Украины в НАТО, на этот референдум просто не пойдут, а среди тех, кто пойдут, число сторонников НАТО «зашкаливает за 90 %, потому что они активные, с энтузиазмом пойдут и проголосуют».

В то же время И. Бекешкина напомнила, что реально вопрос членства в НАТО перед Украиной сейчас не стоит. Это противоречит уставу Альянса, пояснила она: Украина сейчас воюет, хотя официально идет АТО.

И если бы что-то изменилось в Уставе, страны НАТО не достигли бы в этом вопросе консенсуса, что является обязательным при принятии решения, добавила социолог.

«Но демонстрация позитивного отношения нашего населения к НАТО очень важна! Особенно по сравнению с тем, что почти все годы независимости Украины отношение нашего населения к членству в НАТО было негативным, люди отдавали предпочтение нейтральному статусу, – сказала она. – Сейчас ситуация изменилась. И это демонстрация позиции украинских граждан! И это очень важно».

Политолог В. Мокан в свою очередь подчеркивает, что «другой альтернативы, чем система коллективной безопасности НАТО, для обеспечения своей национальной безопасности, по моему мнению, не

существует. Потому что политика нейтральности, которая исповедовалась в предыдущие годы ...себя не оправдала».

Вместе с тем эксперт считает, что свои планы относительно проведения данного референдума П. Порошенко не собирается реализовывать уже в ближайшее время. «Мне кажется, что говорилось о, как минимум, среднесрочной перспективе. Второе, для того чтобы проводить референдум, нужно предварительно выполнить три условия. Первое условие – это масштабная информационно-разъяснительная, а я бы даже сказал лучше, пропагандистская работа со стороны органов власти с населением для того, чтобы, если мы этот референдум все-таки будем проводить, его результат ни у кого не вызывал сомнений. Второе условие – это то, что у нас действует сейчас устаревший закон о всеукраинском референдуме, который закладывался еще Януковичем, который нужно менять. Потому что он дает очень много возможностей для власти манипулировать и злоупотреблять конечными результатами. И третье – это то, на что обращают сейчас общественные активисты внимание, все-таки всеукраинский референдум у нас проходит при участии ЦИК, которая, как известно, уже давным-давно нуждается в замене состава. Если эти три условия будут выполнены, то, я считаю, нет никаких оснований не проводить такой референдум», – убежден политолог.

В то же время многие эксперты сходятся во мнении, что слова П. Порошенко имеют больше тактическое значение, нежели практическое.

Так, политический эксперт Р. Бортник напоминает, что любые голосования обходятся бюджету Украины примерно в 1 млрд грн, которые в кризис выделить будет сложно. «Да, сегодня около 50 % украинцев проголосуют за вступление в НАТО. Но нужно понимать, что это не желание членства как такового, а желание защититься от войны, – говорит он. – К тому же, никаких шансов стать членом Альянса у Украины пока не появится – по Уставу НАТО в его состав нельзя принять государство с территориальными спорами. Именно поэтому Грузия до сих пор “за бортом”». По словам Р. Бортника, заявление нужно, скорее, для привлечения внимания Запада.

Директор Института глобальных стратегий В. Карасев также не исключает того, что заявление П. Порошенко может быть и тактическим ходом. «Учитывая, что со стороны НАТО уже появились заявления, что Украина не будет рассматриваться в качестве участника, П. Порошенко и послал подобный месседж. Он означает, что рано нас сливать. После этого Россия, считают в Киеве, просто не сможет утверждать обратное», – подчеркнул В. Карасев.

Политолог также считает, что «вероятность проведения этого референдума не очень высокая и могут возникнуть некоторые проблемы». «Например, если “за” проголосует 54 % украинцев, а “против”, например, 46, то это уже шаг к расколу. Но с политической точки зрения, это – тактический ход П. Порошенко, связанный с внешней политикой. Это сигнал Западу, который начинает постепенно разворачиваться в сторону России. Многие

европейские политики напрямую заявляют, что Украина никогда не будет членом ЕС и НАТО. Генсек НАТО Столтенберг признался, что Украины нет в ближайших планах как претендента на вступление в блок. Кроме того, в НАТО заявили, что не будут рассматривать Украину в качестве партнера по ПРО. Поэтому украинское руководство как бы говорит, что это не сугубо его позиция, а позиция народа. И теперь пусть западные, европейские демократы попробуют обойти этот момент», – резюмировал В. Карасев.

Со своей стороны директор Центра политических исследований «Пента» В. Фесенко допускает, что так Президент опровергает аргумент о нейтралитете. «Сейчас бытует аргумент, что, если Украина будет соблюдать нейтралитет, это может принести мир стране. Этой идеей он как раз и опровергает это, поскольку, так как большинство выступает за вступление в НАТО, Украине неприемлем нейтральный статус», – отметил эксперт.

Само заявление, по словам В. Фесенко, не стоит воспринимать буквально. «Президент озвучил позицию, что Украина является сторонником членства в НАТО и при необходимости референдум проведут. Но это не означает, что это произойдет прямо сейчас. П. Порошенко и раньше говорил об этом, заявляя, что здесь нельзя форсировать, поскольку можем спровоцировать отказ», – сказал В. Фесенко.

Он также добавил, что украинцы должны понимать, что проведение референдума не означает, что Украину сразу примут в НАТО. «Не все члены Альянса готовы видеть нас в составе этого блока. И надо быть реалистами. Пока идет война на Востоке (Украины), нас туда никто не примет». В то же время, по его словам, «это не значит, что мы должны от этого отказаться. Нужно двигаться в направлении НАТО, развивать отношения, сотрудничество. Сейчас главная задача для Украины – получить такой уровень сотрудничества, как член НАТО, но без официального членства, ведь его из-за войны предоставлять не будут».

Военный эксперт А. Арестович уточняет, что «это своеобразный замер температуры по этому вопросу в стране: хотим мы в НАТО или нет?». «Если “за” проголосует меньшинство, то этот вопрос уйдет с повестки дня. А если большинство, то референдум станет легитимизацией официальной позиции Украины по поводу НАТО. Народ Украины высказался, и в самом Альянсе нужно будет как-то реагировать на это, заговорить этот вопрос уже так просто не удастся. Ведь раньше они опирались на то, что большинство украинцев против вступления в НАТО. А с другой стороны, страны, которые есть членами НАТО, очень опасаются конфликта с Россией. Поэтому наш референдум может стать большей проблемой для Альянса, чем для Украины», – считает А. Арестович.

В то же время заявление П. Порошенко о том, что Украине не обойтись без НАТО и он намерен провести референдум о вступлении страны в Альянс, директор Агентства моделирования ситуаций В. Бала считает несколько преждевременным. «Вопрос не в том, можно или нельзя провести референдум о вступлении Украины в НАТО. Вопрос в том, как и когда». Он подчеркивает, что проведению такого референдума должен предшествовать

подготовительный период, поскольку сейчас многие воспринимают НАТО как чисто военную организацию. «На самом деле, Альянс выполняет более широкие функции, которые важны для Украины. Поэтому прежде чем проводить такой референдум, нужно донести до каждого украинца эту информацию – необходима информационно-просветительская кампания», – говорит политический эксперт.

По его словам, только сочетание успешной просветительской кампании и реальных действий и успехов внутри страны гарантирует не просто положительный результат референдума, а результат, который позволит использовать данные этого волеизъявления для укрепления позиций Украины на международной арене.

«Такой референдум следует провести как можно скорее, поскольку его результаты будут своего рода козырем в переговорах. Тогда украинские лидеры в переговорах с руководством Альянса смогут ссылаться на результаты референдума: чем больше будет голосов за вступление Украины в НАТО, тем больше будет точка опоры. Это позволит украинским переговорщикам говорить, что они понимают, что прямо сейчас Украина не может стать членом Альянса и на то есть объективные причины; однако украинцы настаивают на этом вступлении, поэтому нужно уже сейчас начинать двигаться в этом направлении. Само движение в правильном направлении, выход на стандарты, которым должны соответствовать члены НАТО, уже будет успехом и отличными последствиями референдума», – уверен политолог.

Впрочем, ряд экспертов восприняли заявление П. Порошенко о намерении провести референдум по вопросу о вступлении Украины в НАТО довольно критично.

Так, политолог, руководитель Центра «Третий сектор» А. Золотарев убежден, что референдум о перспективах вступления Украины в НАТО можно было проводить 20 или 10 лет тому назад, а сейчас перед страной стоят задачи совершенно иного порядка, требующие решения. «Украину – страну с неурегулированными конфликтами – в НАТО никто не ждет, и украинская власть это прекрасно понимает. Потому такие заявления – политическая трескотня, рассчитанная на электорат», – считает эксперт.

А. Золотарев предполагает, что «данный посыл связан напрямую с перспективой досрочных выборов в Верховную Раду. Дело в том, что очевидно в воздухе пахнет досрочными парламентскими выборами и Президент готовится заходить на второй срок на выборах 2019 г., это тоже совершенно очевидно, он начал подготовку».

По словам политолога, в стране куда более серьезные проблемы, нежели проблема вступления в Альянс, и референдум следовало бы проводить совсем по другому вопросу. «Куда актуальнее провести референдум по Донбассу, ибо, подписав минские соглашения, Украина оказывается их не в состоянии выполнить, у Президента нет политического ресурса. Но и отпустить Донбасс в свободное плавание, сказать, что, “увы, дальнейшее сосуществование с людьми, которые числят нас врагами, невозможно”, этого

тоже нет», – констатировал политолог, добавив, что «трагедия в том, что гибнут люди. И решение этой проблемы (проблемы конфликта на Донбассе. – Прим. авт.) куда актуальнее, чем проблема НАТО».

Политолог, директор Информационно-аналитического центра «Перспектива» П. Рудяков также считает выдвинутую Президентом П. Порошенко идею референдума по вопросу о перспективах членства в НАТО грамотным ходом для внутреннего политического употребления. «Это заявление сделано для чего угодно, но только не для вступления в НАТО. Потому что уже представители различных уровней, разных стран, в том числе и представители НАТОвской иерархии заявляли, что они не рассматривают Украину в качестве полноценного члена организации по целому ряду причин и параметров», – сказал П. Рудяков. Эксперт напомнил, что эти заявления звучали «еще при прошлой американской администрации, когда логика мирового развития и логика функционирования НАТО подсказывали, на первый взгляд, другие решения». «Сейчас ситуация меняется, неизвестно, к чему она придет. Но вопрос членства Украины в НАТО не имеет никаких реальных оснований, он не является актуальным с точки зрения стран-членов НАТО и США, как главного спонсора (Альянса. – Прим. авт.)», – отметил П. Рудяков. В то же время, по его словам, вопрос о референдуме может понадобиться для решения внутривнутриполитических украинских задач. «Этот ход, мне кажется, перспективный и взвешенный, с точки зрения интересов Президента и его ближайшего окружения, – считает политолог. – Что касается реалистичности воплощения идеи вступления Украины в НАТО, то это – тупиковый вариант абсолютно. Никакого интереса у НАТО по отношению к нам нет, мы и так даем все, что от нас нужно. А членства нам никто даже не пообещает».

Военный эксперт О. Жданов убежден, что проводить референдум о перспективах членства Украины в НАТО является пустой тратой времени и денег.

По его мнению, подобный референдум не будет рычагом давления на Россию, а только лишь еще одним элементом раздражения. «Достаточно провести социальный опрос для того, чтобы понимать настроения людей по отношению к НАТО на сегодняшний день. Допустим, это поддержат, а у нас не выполненная программа подготовки членства, да там политических требований больше, чем при вступлении в Евросоюз. Поэтому, думаю, что это будет просто напрасная трата денег и времени. Понятно, что Россию этот вопрос больше всего беспокоит, но в таком случае это будет не столько давление, сколько раздражение для РФ. Может вызвать ответную реакцию, как политическую, так и военную. Поэтому еще раз махать красной тряпкой перед мордой быка я бы не стал. Считаю, что нет такой необходимости», – заявил О. Жданов.

В целом же эксперты констатируют, что проведение референдума легализует официальную позицию государства. Положительный ответ на вопрос о вступлении в НАТО может стать основой для запроса на официальное вступление в Альянс. В случае же отказа Киев может

рассчитывать на своего рода «откупные» – политические и экономические преференции.

Кроме того, формальных препятствий для проведения плебисцита нет. Согласно действующему Закону Украины «О всеукраинском референдуме», его нельзя проводить только в условиях военного или чрезвычайного положения, а режим АТО не входит в число этих ограничений.

С другой стороны, в самом НАТО явно не в восторге от перспективы вступления Украины в блок. Хотя официального отказа нет, но большинство стран-членов Альянса выступает против этого. Главная причина заключается в том, что страны-члены НАТО, особенно западноевропейские, опасаются конфликта с Россией.

Таким образом, можно констатировать, что эксперты в целом позитивно оценивают сам факт проведения референдума. Однако говорить о том, что после референдума Украина начнет процесс вступления в НАТО, даже при наличии позитивного результата, учитывая правила Альянса, не стоит. В то же время сторонникам Украины на Западе это даст дополнительный аргумент в пользу того, что нашу страну необходимо поддерживать, поэтому в данном контексте эффект для Украины может быть положительным.

Примітки на полях

Р. Жангожа, гл. науч. сотр. ГУ «Институт всемирной истории НАН Украины»

Крым: прогнозные оценки ситуации

Последние события в Крыму разворачиваются столь стремительно, что всякая попытка их анализа выглядит недостаточной в свете оперативной информации, поступающей с полуострова, и предложений, звучащих из уст политиков и иных заинтересованных лиц.

Несколько недель тому назад известный украинский олигарх В. Пинчук, по совместительству являющийся зятем экс-президента Украины Л. Кучмы, предложил передать полуостров под полную юрисдикцию северного соседа: «во имя дружбы с Россией». Не успели страсти комментаторов утихнуть, как в прямом эфире одной из телевизионных программ прошло обсуждение проекта депутата Верховной Рады Украины от Радикальной партии Олега Ляшко А. Артеменко о передаче Крыма России в аренду на 50. Между прочим, девичья фамилия жены народного депутата, по иронии судьбы или какому-то мистическому сценарию, тоже Кучма.

Напомним, что сам Л. Кучма, с подачи действующего Президента Украины П. Порошенко, представляет Украину на минских переговорах. Стоит отметить, что в Минских соглашениях вопросы о статусе Крыма не затрагивались. Хотя, в силу трагического стечения обстоятельств и целого ряда объективных и субъективных причин по факту, сдача Крыма «в аренду» произошла еще в феврале – марте 2014 г.

С тех пор крымская проблема постоянно находится в числе наиболее

обсуждаемых, на всевозможных международных встречах с участием украинского истеблишмента, в стенах Верховной Рады и средствах массовой информации. А как мы уже указали выше, в последнее время начали появляться и конкретные сценарии решения. Однако во всех этих коллизиях с фальшивой подоплекой чиновные переговорщики не учитывают факта (для них, судя по всему) несущественного: Крым – это родина целого народа, истерзанного и униженного сталинско-бериевской депортацией, но сохранившего чувство достоинства и неизбывной любви к своей земле. Это единственное место, утрата которого равна для крымских татар утрате своей исторической и культурной идентичности, без которой нация исчезнет.

Исходя из этого, государство Украина просто не имеет ни моральных, ни юридических прав относится к проблеме оккупации Крыма как к разменной монете, выторговывая за счет территориальных уступок «подарки», которые принадлежат ей не в полной мере, предавая своих верных соотечественников.

Оглядываясь в недавнее прошлое, можно вспомнить, что разговоры о возможной оккупации Крыма велись задолго до прихода в Крым анонимных «зеленых человечков». В те дни самодетельные украинские политологи утверждали: «Это невозможно, потому что крымские татары возьмутся за оружие и начнут партизанскую войну с захватчиками». И никто, НИКТО из них не заявил, что крымские татары являются гражданами Украины и территория полуострова – это неотъемлемая часть территории Украины и она будет защищена ее армией.

Сегодняшняя реальность Крыма – аресты активистов и запугивание крымских татар репрессиями по национальной принадлежности – вопиющее нарушение всех гражданских прав и отношение к ним как к ненадежной и подозрительной части населения оккупированной территории.

Убежден, что вынесение судебных вердиктов по отношению к должностным лицам России произойдет уже в обозримое время, а потому затрону не правовую или моральную стороны ситуации, но производственно-экономическую, о которой сегодняшние политические эксперты пишут довольно мало, и которая, по неизвестным причинам, остается некоей «фигурой умолчания».

А между тем она лежит на поверхности. Широко известно, что с легкой руки журналистов, Крым часто называли «непотопляемым авианосцем». И не без основания. Российский Черноморский флот и военно-морская база на протяжении многих десятилетий дислоцировалась в бухтах поблизости Севастополя. Эта база создавала рабочие места для значительной части населения города. Другая часть населения полуострова работала в санаториях и домах отдыха, куда стремились трудящиеся (и не только трудящиеся) со всей огромной территории советской страны. Причем для подавляющего большинства желающих отдохнуть граждан другой альтернативы, кроме схожего по уровню сервиса и природно-климатическим условиям Черноморского побережья Кавказа, не было. При этом скрытая безработица среди крымских татар достигала порядка 82 %, и единственным

средством заработка для них оставалась торговля продуктами, выращенными ими на домашних садовых участках и грядках, которая большей частью продавалась отдыхающим в Крыму и на рынках украинских городов.

Отсюда вопрос к российским экономистам: чем занять население Крыма при условиях длительной оккупации? Количество людей, занятых на обслуживании военной базы и ее инфраструктуры, ограничено. Поток отдыхающих из Украины, который давал львиную долю от общей массы, практически иссяк. Адекватно заместить их россиянами вряд ли удастся, поскольку крымские курорты и санатории не могут конкурировать с курортами и санаториями Египта и Турции в формате «цена-качество» и куда за последние десятилетия привыкли ездить отдыхающие из России.

Также остается открытым снабжение населения полуострова продуктами питания. Находясь в составе Украины, снабжение Крыма осуществлялось с материковой территории Украины. С Украины же поступала пресная питьевая вода и вода для полива сельхозугодий. В изменившихся условиях военной оккупации Крыма эти маршруты поставок товаров общего пользования и пресной воды резко ограничились, а то и вовсе прекратились. Расчеты же на магистральный мост через Керченский пролив также зыбки, как и почвы, на которых стоит этот мост. Кроме того, по мнению экспертов, прекращение поступления пресной воды по Северо-Крымскому каналу, который обеспечивал до 85 % потребностей Крыма в пресной воде, вскоре может привести к постепенному процессу засоления земель степного Крыма, поскольку естественных притоков пресной воды на полуострове для сохранения солевого баланса недостаточно. Таким образом, ситуация с обеспечением населения продовольствием и рабочими местами может существенно усугубиться.

Между тем, несмотря на все эти факторы, Крым активно заселяется гражданами России, которых привлекает благоприятный климат полуострова и чему способствует энергичная работа официальных российских пропагандистов. Россияне с 2014 г. начали активно скупать недвижимость у граждан Украины, не желающих оставаться на захваченной территории. Причем уровень этой активности был настолько высок, что даже спровоцировал рост цен на крымскую недвижимость, что по иронии судьбы стало своеобразным бонусом для решивших покинуть Крым. Но вопрос с правом собственности может сыграть с такими новыми крымчанами плохую шутку. С большой долей вероятности все документы на недвижимость, оформленные в период аннексии, после неизбежного возвращения Крыма в состав Украины будут объявлены недействительными. Соответственно, без каких-либо компенсаций потраченных средств и незамедлительным выселением новых владельцев как незаконно приобретших или захвативших недвижимость.

Все дальнейшие действия украинских властей Крыма после освобождения крымского полуострова от временной оккупации достаточно очевидны – восстановление Крымской Автономной Республики в составе Украины с соответствующей нормативно-правовой базой и признанием

незаконності всіх документів, виданих непризнаними властями. Новим власникам як минимум придется проходити складну процедуру легалізації свого новоприобретенного імушества.

Таким образом, можно подчеркнуть, что наряду с активно обсуждаемыми в средствах массовой информации и на различных международных форумах проблемами нарушения прав человека в Крыму, проявляются серьезные тенденции к ухудшению социально-экономической ситуации, связанной с утратой рекреационных возможностей и сокращением сельскохозяйственного производства. Кроме того, непростая ситуация складывается и в сфере имущественного права, которую придется решать после восстановления украинской юрисдикции.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Верховна Рада України законодавчо закріпила статус старост сіл, селищ

9 лютого 2017 р. Верховна Рада України прийняла в другому читанні та в цілому проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо статусу старости села, селища)». За це рішення проголосував 271 народний депутат. Відповідний законопроект зареєстровано за № 4742.

Законопроект більш чітко визначає статус старости шляхом визначення просторових меж його діяльності, кола повноважень, підстав та порядку дострокового припинення повноважень, гарантій діяльності тощо. Як зазначив віце-прем'єр-міністр – міністр регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ Г. Зубко, законопроекти щодо набуття повноважень старостами, щодо добровільного об'єднання, а також щодо служби в органах місцевого самоврядування є на сьогодні першочерговими для того, щоб підсилити спроможність місцевого самоврядування.

Законопроект, зокрема, передбачає закріплення принципу, згідно з яким посада старости запроваджується в селах, селищах, які увійшли до складу об'єднаної територіальної громади (крім сіл, селищ, які визначені адміністративним центром об'єднаної громади).

З метою визначення просторових меж діяльності старости пропонується ввести в чинне законодавство України поняття «старостинський округ», межі якого визначаються сільською, селищною, міською радою об'єднаної громади з метою забезпечення представництва інтересів жителів такого населеного пункту (населених пунктів) старостою. Межі старостинського округу збігаються з межами території юрисдикції рад тих громад, які об'єдналися (рис. 1).

Рис. 1. Старостинські округи в об'єднаній громаді
Джерело: <http://bukinfo.com.ua/show/news?lid=884260>

Так, внесено зміни в Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 24, ст. 170; 2008 р., № 27–28, ст. 253; 2015 р., № 13, ст. 91). Статтю 1 доповнено абзацом двадцять четвертим такого змісту: «старостинський округ – частина території об'єднаної територіальної громади, утвореної відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», на якій розташовані один або декілька населених пунктів (сіл, селищ), крім адміністративного центру об'єднаної територіальної громади, визначена сільською, селищною, міською радою з метою забезпечення представництва інтересів жителів такого населеного пункту (населених пунктів) старостою».

З прийняттям законопроекту № 4742 в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплено, що староста є виборною посадовою особою місцевого самоврядування. Староста обирається жителями села, селища (сіл, селищ), розташованого на території відповідного старостинського округу, на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі.

Відповідні зміни запропоновані і щодо Закону України «Про місцеві вибори», які передбачають, що єдиний одномандатний виборчий округ для виборів старости становить територія відповідного села, селища (сіл, селищ), розташованого на території відповідного старостинського округу. У такій редакції викладено ч. 10 ст. 17 відповідного Закону.

У Законі України «Про місцеві вибори» (Відомості Верховної Ради України, 2015 р., № 37–38, ст. 366) законопроектом № 4742 внесено, що вибори старости проводяться за мажоритарною системою відносної більшості в єдиному одномандатному виборчому окрузі, до якого входить територія одного або кількох населених пунктів (сіл, селищ), визначених сільською, селищною, міською радою об'єднаної територіальної громади з

метою забезпечення представництва інтересів жителів такого населеного пункту (населених пунктів) старостою (далі – старостинський округ) (ч. 6 ст. 2).

Відповідно до цього абзац шостий ч. 1 ст. 3 Закону України «Про місцеві вибори» викладено в такій редакції: «Право голосу на виборах старости мають громадяни України, які мають право голосу відповідно до ст. 70 Конституції України, належать до відповідної об'єднаної сільської, селищної, міської територіальної громади та проживають на території відповідного села, селища (сіл, селищ) в межах відповідного старостинського округу».

Міська територіальна виборча комісія здійснює повноваження, передбачені пунктами 1–11 цієї частини, щодо виборів старости (абзац тринадцятий ч. 6 ст. 25).

Документом запроваджено повсюдність інституту старост у межах об'єднаної територіальної громади, що є важливою гарантією захисту прав та інтересів жителів всіх сіл та селищ, що перебувають на її території. У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 24, ст. 170; 2008 р., № 27–28, ст. 253; 2015 р., № 13, ст. 91) законопроектом № 4742 прописано, що повноваження старости починаються з моменту складення ним присяги відповідно до Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» на пленарному засіданні відповідної сільської, селищної, міської ради, на якому відповідною територіальною виборчою комісією були оголошені рішення щодо його обрання та реєстрації.

Строк повноважень старости, обраного на чергових виборах, становить п'ять років, крім випадків дострокового припинення його повноважень з підстав і в порядку, визначених цим законом.

Законопроектом № 4742 врегульовано питання статусу старости як посадової особи місцевого самоврядування. У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплено, що староста є членом виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради за посадою. Крім того, староста не може мати інший представницький мандат, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, у тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю.

Порядок організації роботи старости визначається цим та іншими законами, а також Положенням про старосту, затвердженим сільською, селищною, міською радою.

Законодавчо визначено періодичність та порядок звітування старости про свою роботу. Зокрема, законопроект № 4742 Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» доповнює статтею 54¹ такого змісту: «При здійсненні наданих повноважень староста є підзвітним, підконтрольним і відповідальним перед жителями відповідного села, селища, відповідальним – перед сільською, селищною, міською радою.

Староста не рідше одного разу на рік звітує про свою роботу перед жителями відповідного села, селища на відкритій зустрічі з громадянами. На вимогу не менше половини депутатів сільської, селищної, міської ради староста інформує раду про свою роботу».

Поширено на старосту гарантії діяльності депутатів місцевих рад, передбачені законом про статус депутатів місцевих рад. У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» з прийняттям законопроекту № 4742 закріплено, що на старост поширюються гарантії діяльності депутатів місцевих рад, передбачені Законом України «Про статус депутатів місцевих рад», якщо інше не встановлено законом (ст. 54).

Законопроект № 4742 закріплює повноваження старости, які прописані в ст. 54¹. Зокрема, староста:

1) представляє інтереси жителів відповідного села, селища у виконавчих органах сільської, селищної, міської ради;

2) бере участь у пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради та засіданнях її постійних комісій;

3) має право на гарантований виступ на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради, засіданнях її постійних комісій з питань, що стосуються інтересів жителів відповідного села, селища;

4) сприяє жителям відповідного села, селища у підготовці документів, що подаються до органів місцевого самоврядування;

5) бере участь в організації виконання рішень сільської, селищної, міської ради, її виконавчого комітету, розпоряджень сільського, селищного, міського голови на території відповідного старостинського округу та у здійсненні контролю за їх виконанням;

6) бере участь у підготовці проекту місцевого бюджету в частині фінансування програм, що реалізуються на території відповідного старостинського округу;

7) вносить пропозиції до виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради з питань діяльності на території відповідного старостинського округу виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної власності та їх посадових осіб;

8) бере участь у підготовці проектів рішень сільської, селищної, міської ради, що стосуються майна територіальної громади, розташованого на території відповідного старостинського округу;

9) бере участь у здійсненні контролю за використанням об'єктів комунальної власності, розташованих на території відповідного старостинського округу;

10) бере участь у здійсненні контролю за станом благоустрою відповідного села, селища та інформує сільського, селищного, міського голову, виконавчі органи сільської, селищної, міської ради про його результати;

11) отримує від виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної власності та їх посадових осіб

інформацію, документи і матеріали, необхідні для здійснення наданих йому повноважень;

12) сприяє утворенню та діяльності органів самоорганізації населення, організації та проведенню загальних зборів, громадських слухань та інших форм безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення у відповідному селі, селищі;

13) здійснює інші повноваження, визначені цим та іншими законами.

У контексті законодавчих ініціатив щодо закріплення повноважень старости, аргументовано зауважив перший заступник міністра регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України В. Негода. Він пояснив, що староста має бути в кожному селі, селищі об'єднаної громади, або ж один староста надаватиме послуги жителям декількох сіл. Це рішення має приймати рада об'єднаної громади, а не визначати центральна влада, бо на місцях видніше, як ефективніше організувати надання послуг на своїй території. Таким чином, своїм рішенням місцева рада, виходячи з власних організаційних, фінансових та матеріальних можливостей, визначатиме кількість старост та відповідні території, на яких вони будуть реалізовувати свої права та виконувати обов'язки (рис. 2).

СТАРОСТА

обирається у селах і селищах об'єднаної громади*

ХТО ВІН?

- Лідер, якому громада села виказала довіру на прямих виборах
- Обирається на 5 років
- Член виконавчого комітету об'єднаної громади за посадою
- Представляє інтереси жителів села (старостинського округу**) у об'єднаній громаді
- Здійснює ефективну комунікацію між місцевою владою та жителями округу

КОМПЕТЕНТНИЙ

Знає:

- Законодавчу базу діяльності органів місцевого самоврядування
- Власні та делеговані повноваження
- Стратегічні та поточні плани об'єднаної громади

Має:

- Окремі компетенції, якими наділяє рада об'єднаної громади щодо нотаріальних дій, реєстрації тощо

ЗАВЖДИ ПОРУЧ

- Має робоче місце на території старостинського округу
- Має чіткий графік прийому, зручний для жителів
- Організовує заходи в окрузі
- Відслідковує проблеми громади та пропонує варіанти їх вирішення

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ

- Є підзвітним, підконтрольним і відповідальним перед виборцями та перед радою об'єднаної громади, її виконкомом
- Публічно звітує перед виборцями та перед радою громади
- Не може суміщати службу з іншою посадою або підприємницькою діяльністю
- У випадку невиконання обов'язків достроково позбавляється повноважень за ініціативою жителів або місцевої ради.

ДОСЛУХАЄТЬСЯ ДО ЛЮДЕЙ

- Відповідає за активізацію громади округу у прийнятті рішень
- Працює із громадськими об'єднаннями

* Діяльність регламентується законом «Про місцеве самоврядування», Статутом громади та Положенням про старосту, затвердженими радою об'єднаної громади

**Старостинський округ – одне або декілька сіл (селищ) на території об'єднаної громади, інтереси жителів яких представляє староста

ВІДСТОЮЄ ІНТЕРЕСИ ЖИТЕЛІВ СЕЛА

Представляє інтереси жителів сіл свого округу у раді об'єднаної громади та її виконкомі

Бере участь у підготовці бюджету громади в частині фінансового забезпечення округу

Має гарантоване право голосу у раді громади у питаннях, що зачіпають інтереси громади округу

Бере участь у підготовці проектів рішень ради, що стосуються майна громади округу, розташованого на території округу

Контролює використання об'єктів комунальної власності, благоустрій сіл округу

Взаємодіє і може отримувати потрібну та для його роботи інформацію від усіх організацій, що працюють в окрузі.

Рис. 2. Основні повноваження і функції старости
Джерело: <http://bukinfo.com.ua/show/news?lid=884260>

«Надаючи повноваження, ми не повинні зарегулювати процес виконання цього повноваження. Місцева влада взяла на себе обов'язок надавати певні послуги населенню, то ж має нести відповідальність за їхню якість. Тому, вважаємо, що організація роботи старост має бути виключно у компетенції місцевої ради», – підкреслив В. Негода.

Встановлено підстави та порядку дострокового припинення повноважень старости. Так, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» доповнено статтею 79¹ такого змісту:

«Стаття 79¹. Дострокове припинення повноважень старости

1. Повноваження старости припиняються достроково у разі:

1) його звернення з особистою заявою до сільської, селищної, міської ради про складення ним повноважень старости;

2) припинення громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України;

3) набуття громадянства іншої держави;

4) набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно нього;

5) набрання законної сили рішенням суду про притягнення його до відповідальності за правопорушення, пов'язане з корупцією, яким накладено стягнення у виді позбавлення права займати посади або займатися діяльністю, що пов'язана з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

6) набрання законної сили рішенням суду про визнання його недієздатним, безвісно відсутнім чи оголошення померлим;

7) його смерті;

8) відкликання з посади за народною ініціативою.

2. Повноваження старости можуть бути достроково припинені за рішенням сільської, селищної, міської ради, якщо він порушує Конституцію або закони України, права і свободи громадян, не забезпечує здійснення наданих йому повноважень. Рішення про дострокове припинення повноважень старости рада приймає таємним або відкритим голосуванням більшістю голосів від загального складу ради.

3. Староста може бути відкликаний з посади за народною ініціативою в порядку, визначеному Законом України «Про статус депутатів місцевих рад», з особливостями, передбаченими частинами четвертою і п'ятою цієї статті, не раніше як через рік з моменту набуття ним повноважень.

4. Рішення про внесення пропозицій щодо відкликання старости за народною ініціативою приймається на зборах виборців у кількості не менше:

1) 10 осіб для відкликання старости села;

2) 15 осіб для відкликання старости селища.

5. На підтримку пропозиції про відкликання старости має бути зібрано кількість підписів, що перевищує кількість голосів, поданих за нього на місцевих виборах, за результатами яких він був обраний старостою.

6. Рішення про дострокове припинення повноважень старости у зв'язку з його відкликанням за народною ініціативою приймається за поданням

територіальної виборчої комісії відповідною сільською, селищною, міською радою більшістю голосів від її загального складу.

7. Повноваження старости припиняються достроково, а відповідна особа звільняється з посади:

1) з підстав, зазначених у пунктах 1, 2, 3 частини першої цієї статті, – з дня прийняття відповідною радою рішення, яким береться до відома зазначений факт;

2) з підстав, зазначених у пунктах 4, 5, 6 частини першої цієї статті, – з дня, наступного за днем одержання радою або її виконавчим комітетом копії відповідного рішення суду без прийняття рішення відповідної ради;

3) з підстави, зазначеної у пункті 7 частини першої цієї статті, – з дня смерті, засвідченої свідоцтвом про смерть;

4) з підстави, зазначеної у пункті 8 частини першої цієї статті, – з моменту вступу на цю посаду іншої особи, обраної на наступних місцевих виборах;

5) у випадку, передбаченому частиною другою цієї статті, – з дня прийняття відповідною радою рішення про дострокове припинення повноважень старости».

Відповідно до цих законодавчих ініціатив, ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» доповнено ч. 3 у такій редакції: «3. Виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради об'єднаної територіальної громади, утвореної відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», крім питань, зазначених у частині першій цієї статті, вирішуються такі питання:

1) утворення старостинських округів;

2) затвердження Положення про старосту;

3) прийняття рішення щодо дострокового припинення повноважень старости у випадках, передбачених цим Законом».

Законопроект № 4742 поширює на старост положення Закону України «Про запобігання корупції» в частині звільнення від проведення спеціальної перевірки.

Правові аспекти вищезазначених законодавчих ініціатив внесено до таких законів України: «Про місцеве самоврядування в Україні»; «Про місцеві вибори»; «Про добровільне об'єднання територіальних громад»; «Про запобігання корупції»; «Про службу в органах місцевого самоврядування».

Незважаючи на прийняття парламентом проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо статусу старости села, селища)» перед законодавцями постало вирішення ряду питань, окреслених у висновках Головного науково-експертне управління (ГНЕУ), Головного юридичного управління (ГЮУ) Апарату ВРУ.

Зокрема, Головне науково-експертне управління звертає увагу, що положення ч. 1 ст. 133, ч. 1 і 3 ст. 140, ст. 141, ч. 1 ст. 143 Конституції України свідчать, що в Україні, як і в більшості держав світу, система місцевого самоврядування (первинним суб'єктом якого є територіальна громада) будується відповідно до системи адміністративно-територіального

устрою (а не навпаки). Відповідно до ч. 2 ст. 141 Конституції України територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права обирають шляхом таємного голосування відповідно сільського, селищного, міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях. Водночас статус голів, депутатів і виконавчих органів ради та їхні повноваження, порядок утворення, реорганізації, ліквідації визначаються законом.

Таким чином, за висновком ГНЕУ, система територіальних громад та утворених ними органів місцевого самоврядування в Україні, зокрема тих, що обираються безпосередньо населенням, визначена на конституційному рівні і перебуває в нерозривному зв'язку із встановленою у ч. 1 ст. 133 цілісною системою адміністративно-територіальних одиниць (до якої належать АРК, області, райони, міста, райони в містах, селища і села), а таких її елементів, як «старости», «старостинські округи» в Конституції України не передбачено.

ГНЕУ зауважує, що в чинних положеннях Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», без належного конституційного підґрунтя, з певного часу встановлена дещо інша система органів та посадових осіб місцевого самоврядування, яку пропонується уточнити положеннями даного законопроекту і віднести до цієї системи такі елементи як «старостинський округ» (ст. 1); «староста села»; «староста селища» (ст. 79-1, п. 4).

Однак з огляду на викладене ГНЕУ констатує, що концепція стосовно утворення «старостинських округів» (ст. 1) без одночасної ліквідації (реорганізації) існуючих адміністративно-територіальних одиниць, обрання жителями сіл, селищ відповідних старост замість сільських, селищних голів містить ознаки невідповідності цитованим вище положенням розділів IX і XI Конституції України.

Поділяє зауваження ГНЕУ до цього законопроекту (висновок від 1 липня 2016 р.), які не були враховані при підготовці його до другого читання, ГЮУ. Так, ГЮУ ще раз наголошує, що в ряду положень законопроекту не враховано конституційні засади організації місцевого самоврядування в Україні. ГЮУ у своїх зауваженнях доповнює висновок, звертаючи увагу на те, що відповідно до законопроекту староста, так само як і сільський, селищний, міський голова, поєднує одночасно представницький мандат з посадою у виконавчих органах місцевого самоврядування, отриманою ним внаслідок прямих виборів.

Так, відповідно до частини другої ст. 14¹ (підпункт 2 п. 1 розділу I законопроекту) староста може обиратися жителями кількох сіл, селищ. Тим самим, законопроектом передбачається можливість поширення повноважень старости на частину об'єднаної територіальної громади, яка складається більш ніж з одного населеного пункту. Таким чином, на погляд ГЮУ, по-перше, створюється штучний з огляду на Конституцію України суб'єкт, який надає особі не передбачений Конституцією України представницький мандат (пункт 1 ч. 1 першої ст. 54¹ Закону України «Про місцеве

самоврядування в Україні» в редакції законопроекту), а по-друге, нівелюється завдання, яке ставилося законодавцем при запровадженні такої посадової особи як староста – наближення виконавчих органів місцевого самоврядування до жителів населених пунктів, які не є адміністративними центрами об'єднаних територіальних громад. До того ж, згідно з проектом, староста, так само як і сільський, селищний, міський голова, поєднує одночасно представницький мандат з посадою у виконавчих органах місцевого самоврядування, отриманою ним внаслідок прямих виборів. Потенційно це може спричинити конфлікт між зазначеними посадовими особами місцевого самоврядування, а також між старостами і відповідними радами. На це вказує також і та обставина, що на відміну від інших виконавчих органів місцевих рад, які є підконтрольними і підзвітними відповідним радам (частина друга ст. 11 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), відповідно до ч. 2 нової ст. 54¹ цього Закону (в редакції законопроекту) староста «при здійсненні наданих повноважень староста є підзвітним, підконтрольним і відповідальним перед жителями відповідного села, селища, відповідальним – перед сільською, селищною, міською радою».

Звертає увагу також необхідність у подальшому законодавчого врегулювання питання дострокового припинення повноважень старости. Зокрема, п. 3 ч. 1 нової ст. 79¹ Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (в редакції законопроекту) до підстав дострокового припинення повноважень старости віднесено також набуття ним громадянства іншої держави. Проте ГЮУ зауважує, що зазначене не узгоджується з ч. 2 ст. 38 Конституції України, згідно з якою громадяни України користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування. Таким чином, у разі набуття старостою громадянства іншої держави його повноваження можуть бути припинені лише після припинення його громадянства України згідно з п. 2 цієї ж частини.

Таким чином, прийнятим Законом законодавчо закріплено статус старости як нової посадової особи місцевого самоврядування, врегульовано механізм наділення повноважень для представлення інтересів жителів старостинського округу в радах об'єднаних територіальних громад, щоб соціальні, культурні та інші потреби мешканців були задоволені, щоб проблеми місцевого значення розв'язувалися швидко, відкрито, зрозуміло.

Староста має як визначені державою повноваження (прописані в законах «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про добровільне об'єднання територіальних громад»), так і надані радою об'єднаної громади (визначені у статуті об'єднаної громади та в затвердженому місцевою радою положенні про старосту).

Водночас проведений аналіз експертних оцінок показує, що залишається питання законодавчого узгодження з Конституцією України таких її елементів, як «старости», «старостинські округи», поширення повноважень старости на частину об'єднаної територіальної громади, яка складається більш ніж з одного населеного пункту та ін. (*Матеріал*

підготовлено за інформацією таких джерел: Мінрегіон України (<http://www.minregion.gov.ua/>), Верховна Рада України (<http://rada.gov.ua/>); Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua/>).

Міжнародний ракурс

М. Закіров, заввідділу політологічного аналізу СІАЗ НБУВ

Українське питання у контексті Мюнхенської конференції з безпеки

Увага багатьох світових ЗМІ, політичних оглядачів і експертів на минулому тижні була прикута до баварського міста Мюнхен, де відбувалася 53-я щорічна Мюнхенська конференція з питань безпеки.

Цей захід було започатковано в 1963 р. під назвою «Зустрічі з військової справи» (Wehrkundetagung – нім.). Перші десятиліття це було зібрання лідерів Північноатлантичного альянсу. Проте на початку 1990-х років минулого століття істотно було розширено як коло учасників, так і порядок денний, до якого увійшли питання глобальної безпеки. Віддзеркаленням цих процесів у 1993 р. стало перейменування заходу на Мюнхенську конференцію з питань безпеки. З 2009 р. головою конференції є німецький правник, політик і дипломат В. Ішінгер. За рівнем представництва і вагомістю питань, що виносяться на обговорення, Мюнхенську конференцію оглядачі порівнюють з Форумом у Давосі у сфері політики безпеки.

Як повідомляє Deutsche Welle, «Мюнхенська конференція з питань безпеки є унікальною платформою у світі для міжнародної еліти безпекової політики. У жодному іншому місті не збирається так багато представників урядів різних країн, у тому числі й тих, які ворогують, а також експертів на такій тісній території. У своєму новому рейтингу Пенсильванський університет у США четвертий раз поспіль називає її найкращою ThinkTank-конференцією у світі. Значення полягає не лише у програмі заходу. Важливішим багато хто оцінює можливість політичних гравців неформально спілкуватися у коридорах і кімнатах, знайомитися, зондувати позиції, проводити “червону лінію”» (URL: <http://www.dw.com/uk>).

Додаткової ваги цьогорічній конференції з безпеки у Мюнхені додали певною мірою неочікувані результати президентських виборів у США і пов’язана з цим невизначеність, а також складна ситуація як усередині Європейського Союзу, так і поблизу його кордонів. Зокрема, кореспондент BBC Україна В. Шрамович напередодні заходу повідомляв з Мюнхена, що місцеві експерти припускають, що нинішня конференція може стати символічним початком «постзахідного» світового порядку, у якому США дистанціюватимуться від НАТО і ЄС, а більший вплив отримають Росія і Китай (URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/news-39002551>).

У щорічній доповіді, яку організатор міжнародного форуму Фонд «Мюнхенська конференція з безпеки» оприлюднив 13 лютого, центральними темами стали криза міжнародного порядку та ліберальної демократії, а також європейська політика у сфері безпеки й оборони. Зазвичай доповідь визначає не лише теми, а й дає певний імпульс для дискусій на конференції.

У документі під назвою «Пост-права, пост-Захід, пост-порядок?» проведено аналіз основних подій та актуальних викликів міжнародній безпеці. У доповіді, зокрема, вказується на загрози з боку ісламістів, маніпуляції інформацією та використання її як зброї, ситуацію з безпекою у Тихоокеанському регіоні та на Близькому Сході (URL: <http://www.dw.com/uk>).

У передмові до щорічного звіту Munich Security Report, підготовленого Фондом «Мюнхенська конференція з безпеки», голова Міжнародної конференції з безпеки В. Ішінгер підкреслив, що з часу завершення Другої світової війни тепер ситуація у сфері міжнародної безпеки нестабільна як ніколи. Головна теза не виключає й можливості того, що світ стоїть на порозі так званої пост-західної ери. Тобто йдеться про завершення епохи, у якій домінував західний ліберальний світовий порядок. Саме про це, на думку авторів документа, свідчить той факт, що новий глава Білого дому не згадав у своїй інавгураційній промові такі аспекти, як демократія, свобода та права людини. Більше того, В. Ішінгер застерігає, що люди на Заході дедалі більше зневіряються у своїй ліберальній суспільній моделі та її засадничих цінностях (URL: <http://www.dw.com/uk>).

Обнадійливим знаком є те, що автори звіту мюнхенської конференції не оминули увагою і українське питання. У документі констатується, що 2017 р. буде складним для України через політику нової адміністрації США та майбутні вибори у ряді країн Євросоюзу. Поряд із цим автори дослідження стурбовані ймовірним скасуванням санкцій щодо Росії, оскільки конфлікт на Донбасі «далекий від стану замороження». «В Україні Росія порушила кілька ключових принципів європейської безпеки. Попри це санкції можуть бути зменшені без якого-небудь прогресу у виконанні мінських домовленостей. Якщо адміністрація США піде на велику угоду з Москвою – це може означати нову еру великих держав, що визначатимуть долі менших країн», – йдеться в Munich Security Report (URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/news-39002551>).

Поряд з тим автори звіту звертають увагу, що у світі дедалі більше поширюється практика використання політичних і соціальних комунікацій для вирішення завдань дискредитації опонентів або втручання в політичний процес усередині суверенних країн. Поширення фейкових новин, перекрученої інформації та повідомлення неправдивого змісту становлять серйозний виклик громадським дебатам, так само як і застосування тролів і спеціальних програм для записів у соціальних мережах. Не менша загроза надходить і від поширення з політичних міркувань отриманої незаконним шляхом таємної інформації. «Це можна було спостерігати як під час російсько-українського конфлікту, так і під час нещодавньої передвиборної

кампанії у США», – стверджують автори документа Munich Security Report (URL: <http://www.dw.com/uk>).

Слід зауважити, що аналогічні оцінки ситуації лунають і в експертному середовищі. Зокрема, директор Інституту політики та врядування В. Вдовиченко наголошує: «Мюнхен знову підтверджує, що слова “непевність”, “нестабільність”, “нестійкість” – абсолютні реалії життя не тільки України, а і світу. Гібридність загроз не є новелою, а ось розуміння того, що повернення до життя “по-старому” уже не буде, є абсолютним трендом. Криза системи ліберального устрою замінюється *realpolitik* як на національному, так і міжнародному рівнях» (URL: <http://uain.press/blogs/viktoriya-vdovychenko-myunhen-ta-bezpeka-slovnyk-dlya-rozuminnya>).

У вступному слові до доповіді Фонду «Мюнхенська міжнародна конференція з безпеки» голова Мюнхенської міжнародної конференції з безпеки В. Ішингер наголосив: «Противники відкритого суспільства перейшли в наступ». З огляду на це серед основних проблем доповіді і відповідно для дискусій на форумі були виокремлені такі питання:

- прогноз аналітичної компанії IHS Markit, згідно з яким оборонні витрати країн Західної Європи майже не зростуть до 2020 р., водночас у країнах Східної Європи ці витрати збільшаться у середньому на 3 %;

- аналіз, який свідчить про консолідацію оборонної промисловості у Європі впродовж кількох останніх десятиліть;

- збільшення кількості громадян демократичних країн, які вірять у розв’язання проблем авторитарним шляхом, а також зниження рівня свободи у світі;

- дані експертів IHS Conflict Monitor, згідно з якими лише 20 % повітряних ударів, завданих авіацією Росії на території Сирії у 2016 р., були спрямовані проти терористичного угруповання «Ісламська держава»;

- дані соціопитувань у Ірані, згідно з якими більшість громадян країни вважають, що Європейський Союз здійснює торгівлю з Іраном та інвестує в країну значно в менших обсягах, ніж міг би, оскільки перебуває під тиском Сполучених Штатів Америки;

- дані Організації з безпеки і співробітництва у Європі щодо кількості порушень перемир’я на Сході України, а також інформація про перешкоджання сторонами конфлікту на Донбасі роботі спеціальної моніторингової місії ОБСЄ;

- аналіз ракетних потужностей Росії у Калінінградській області, а також нарощування Китаєм свого флоту;

- можливе створення Північною Кореєю міжконтинентальної балістичної ракети, яка могла б досягти території США (URL: <http://www.dw.com/uk>).

Проте незважаючи на природну зосередженість західних політиків на власних проблемах, українське питання залишалось у порядку денному. Зокрема, голова мюнхенської конференції, радник канцлера ФРН з питань оборони та зовнішньої політики В. Ішингер ще на брифінгу конференції

говорив про сподівання, що адміністрація США зможе долучитися до мінського формату на рівні держсекретаря або віце-президента: «Можливо тоді в Україні було б надано кращі гарантії безпеки, ніж у 1994 р.». Така увага і турбота організаторів конференції, звісно, дорогого коштує, але, за справедливим зауваженням В. Вдовиченка, «важливо, наскільки Україна зможе бути почутою провідними країнами світу та переконати їх у стійкості своїх європейських прагнень» (URL: <http://uain.press/blogs/viktoriya-vdovychenko-myunhen-ta-bezpeka-slovnyk-dlya-rozuminnya>).

Про збереження інтересу до України свідчать заяви європейських політиків. Зокрема, у спільній панельній дискусії з Президентом України міністр закордонних справ Великої Британії Б. Джонсон висловився на користь територіальної цілісності України і наголосив: «Я хочу запевнити, що Велика Британія цілком і повністю слідкує за подіями на Сході України, зокрема в Авдіївці» (URL: <http://uain.press/blogs/viktoriya-vdovychenko-myunhen-ta-bezpeka-slovnyk-dlya-rozuminnya>).

Канцлер Німеччини А. Меркель, повідомляє «РБК-Україна», у своєму виступі на мюнхенській конференції розповіла про роль Німеччини у розв'язанні світових військових конфліктів. Поряд з оцінкою ситуації щодо Афганістану і Сирії вона згадала про війну на Сході України, нормандський формат переговорів і Мінські угоди. Також вона підкреслила роль НАТО у світлі того, що відбувається у світі, а також зазначила, що найважливішим партнером ЄС є США. Також А. Меркель укотре зазначила, що Росія підтримує сепаратистів на Донбасі.

Віце-президент США М. Пенс, який також узяв участь у роботі Мюнхенської конференції з безпеки, у своєму виступі підкреслив, що США підтримує Євросоюз і НАТО. Крім того, він висловив позицію щодо виконання Мінських угод. «Ми повинні закликати Росію до відповідальності і вимагати, щоб вона поважала Мінські угоди. І почала деескалацію насильства на Сході України», – заявив М. Пенс (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ssha-zashchitu-trampa-podnimali-istrebiteli-1487489068.html>).

Слід зауважити, що, на думку спостерігачів, знаковим був той факт, що віце-президент США сам торкнувся української теми у своїй промові, а не у відповідь на поставлені йому питання, як це було з деякими іншими топовими учасниками. Зокрема, коли він укотре запевнив, що США, Велика Британія, Німеччина та Канада продовжуватимуть підтримувати союзників і міжнародний порядок, М. Пенс після невеликої паузи додав: «Це ж стосується і України» (URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/features-39021816>).

Оцінюючи промову М. Пенса, професор Д. Девіс, який до цього працював радником у А. Меркель, Г. Клінтон і структурах НАТО, розповів ВВС, що «М. Пенс зробив дві речі: завірив Україну і європейців, а також послав Москві чіткий сигнал, що це питання (ситуації в Україні. – Прим. авт.) залишається важливим для Сполучених Штатів Америки, і вони не будуть раптом закривати очі на те, що відбувається на Сході України та у Криму».

У свою чергу глава МЗС Росії С. Лавров укотре висловив упевненість у необхідності прямих переговорів України з керівниками самопроголошених «республік». Як вказує «РБК-Україна», у своїй промові на конференції російській дипломат заявив, що альтернатив переговорів між Києвом і тимчасово окупованими Донецьком і Луганськом РФ не бачить.

Серед важливих для України особливостей цьогорічної Мюнхенської конференції з безпеки слід відзначити перший в історії цього заходу український ланч за темою: «Безпека України в мінливому світовому порядку», який було організовано незалежною організацією «Ялтинська європейська стратегія» (YES). Серед учасників заходу Д. Петреус, генерал армії США, директор ЦРУ (2011–2012 рр.), який претендує на посаду радника Д. Трампа з нацбезпеки після відставки М. Флінна; А. Фог Расмуссен, Генеральний секретар НАТО (2009–2014 рр.); экс-президент Польщі О. Квасневський, а також політичні лідери, глави компаній, експерти і представники ЗМІ України та світу. За оцінками ВВС, український ланч підтвердив, що криза відносин між бізнесменом В. Пінчуком і офіційним Києвом триває. Офіційні українські топ-посадовці не були присутні, але серед інших представників українського істеблішменту захід відвідав мер Києва В. Кличко, экс-прем'єр А. Яценюк, экс-міністр фінансів Н. Ярецько, депутат С. Тарута (URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/features-39021816>).

«Основна проблема, щоб переконати адміністрацію США в тому, що Америка стане великою лише тоді, коли Україна буде сильною. Україні потрібна військова підтримка, надання оборонного озброєння. Друзів не можна зраджувати і кидати, їм необхідно допомагати», – підкреслив А. Фог Расмуссен, обігруючи передвиборне гасло президента США Д. Трампа «Зробимо Америку знову великою» (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ssha-zashchitu-trampa-podnimali-istrebiteli-1487489068.html>).

Не оминули учасники ланчу і питання євроатлантичного співробітництва і перспектив України. Зокрема, можливий претендент на посаду радника президента США, генерал армії Д. Петреус висловив обережний оптимізм щодо українських перспектив членства у НАТО: «Якщо б у 1980-х хтось спитав мене “Чи можете ви уявити, що Естонія, Латвія та Литва будуть у НАТО?”, я б імовірно відповів, що ні. І тим не менше, це сталося!» (URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/features-39021816>).

Разом з тим аналіз поточної ситуації у світі змушує експертне середовище констатувати, що у ставленні до українських проблем відчувається помітна еволюція. «Дійсно, існує певна втома від України», – констатує Ю. Романенко. За його словами, не в останню чергу це викликано дуже обмеженими результатами реформ безпосередньо в Україні. І, за словами експерта, ця ситуація в міжнародній політиці може ще погіршитися, адже поступово до влади у Європі приходитимуть нові політики, які не діяли під час початку кризи в Україні і, відповідно, мають менше політичних сантиментів та відповідальності щодо, наприклад, тих-таки Мінських угод.

На зазначену вище еволюцію у ставленні до проблеми звертає увагу і професор Д. Девіс. «Це одне з відкритих питань, які ускладнюють відносини

між США та Росією і роблять неможливим їх нормалізацію, поки воно не вирішене. Але воно не є головним для адміністрації Д. Трампа – він значно більше фокусується на тероризмі і біженцях», – наголошує політичний експерт. І ця еволюція пов'язується не лише зі зміною у Білому домі чи внутрішньоєвропейськими викликами і терористичною загрозою. Українське питання дедалі більше набуває зтяжнього характеру, а відтак його вирішення перестане бути нагальною проблемою міжнародної політики. «Українське питання залишається на порядку денному. Але люди почали усвідомлювати, що це проблема, яка не буде вирішена найближчим часом. На жаль, думаю, що ми маємо ще один “заморожений конфлікт”», – констатує професор Д. Девіс (URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/features-39021816>).

Певною ознакою зазначеної експертом тенденції стало і те, що цього разу Президента П. Порошенка запросили до виступу в день відкриття конференції, у п'ятницю ввечері, хоча головним днем вважається наступний, коли виступає більшість основних спікерів. Принаймні в останні роки глава Української держави озвучував свою промову саме по суботах.

У своєму виступі П. Порошенко вкотре критикував російського президента В. Путіна. Крім того, він заявив, що західні країни не повинні відмовлятися від санкцій щодо Росії до того, поки вона не піде з Донбасу чи Криму. П. Порошенко наголосив, що підтримка України є найдешевшим способом захисту безпеки вільного світу. Крім того, він заявив про неможливість вирішення конфлікту на Донбасі без участі Києва. «Будь-яка угода за нашою спиною буде анульована», – резюмував Президент України (URL: <http://eizvestia.com/uk/politika-ukr/full/338-pidsumki-myunxenskoj-konferencii-bezpeki-chogo-chekati-ukraini>).

Слід відмітити доволі критичну реакцію експертного середовища. Так, політолог, директор Фонду гуманітарних стратегій М. Павлів на своїй сторінці у Facebook зауважив: «З півтори години панельної дискусії, у якій він (П. Порошенко. – Прим. авт.) був фактично статистом, Україні і Порошенку відвели не більше трьох хвилин».

Аналогічну думку висловив у своїй статті на сторінках інтернет-видання «Європейська правда» журналіст С. Сидоренко. На переконання автора, виступ П. Порошенка, який стосувався конфлікту на Сході України, випав із загального контексту глобальних проблем, які обговорювалися на конференції. «Україна поступово йде з порядку денного – з переліку тем, які обговорюють світові лідери. У Мюнхені це стало очевидним. І справжня проблема не в тому, що увага до України знижується, адже це не могло не статися. У світі повно інших гарячих тем, не пов'язаних з нами... Проблема в іншому: офіційний Київ виявився не готовий до нової реальності, до того, що ми повинні конкурувати за увагу світу», – зазначає С. Сидоренко (URL: <http://rian.com.ua/analytics/20170220/1021571676.html>).

Схожу позицію озвучив і директор Інституту аналізу та менеджменту політики Р. Бортник. Він перерахував, «про що мав би говорити український президент в Мюнхені. 1. Про “мюнхенські гарантії” – розробку і погодження ключовими світовими політичними гравцями комплексних гарантій

суверенітету і безпеки України не тільки у військовій, а і в політичній, і економічній сферах, замість Будапештського меморандуму. При цьому такі гарантії (і саме питання) потрібно ставити на голосування Радбезу ООН (де ми зараз головуємо). 2. Про українську “дорожню карту” виконання мінських угод 3. Про створення міжнародного фонду відновлення України (особливо регіонів, постраждалих від бойових дій). 4. Про розширення зони вільної торгівлі з ЄС, інтенсифікації торгівлі з США. Але, на жаль, поки що схоже, наш МЗС і Президент – чужі на цьому “святі життя”. Знову в значній мірі поза контекстом і не здатні запропонувати продуктивних для Заходу рішень» (URL: <http://rian.com.ua/analytics/20170219/10215596667.html>).

На необхідності зміни ставлення до українського питання і необхідності адекватних дій вказує і директор Інформаційно-аналітичного центру «Перспектива» П. Рудяков. На його думку, «є підстави вважати, що Франція і Німеччина готові запропонувати не тільки “дорожню карту” виконання Мінських угод, але і новий підхід до оцінки подій у Донбасі. Якщо раніше ми були жертвою, у всьому праві, чесні і непорочні, а тепер частина відповідальності покладається і на Київ, і до цього треба бути готовими. А наша дипломатія, мабуть, до цього не готова» (URL: <http://rian.com.ua/analytics/20170218/1021538577.html>).

Тим не менше, спільні пошуки шляхів врегулювання все ж таки тривають, і черговою спробою наближення миру стала зустріч на полях мюнхенської конференції міністрів закордонних справ країн «нормандської четвірки». Як повідомляє кореспондент 5 каналу, під час засідання були обговорені питання посилення насилля, що сталося за останні два тижні, і всі сторони домовилися, що потрібно реалізовувати домовленості тристоронньої контактної групи у Мінську, яку досягли два дні тому – режим тиші від 20 лютого. Говорили про домовленості, які й досі не втілені, – відведення важкого озброєння від лінії розмежування, дати можливість місії ОБСЄ здійснювати контроль. Міністри домовилися, що Червоний Хрест отримає доступ до полонених. «У нас немає жодної альтернативи мінським домовленостям. Звичайно, усе відбувається недостатньо швидко і у нас попереду ще багато роботи. Ми повинні продовжувати докладати зусиль до розв’язання конфлікту – це наш обов’язок», – наголосив міністр закордонних справ Франції Ж.-М. Еро (URL: <http://www.5.ua/polityka/rezhym-tyshi-ta-dostup-do-polonenykh-chym-zakinchylasia-zustrich-normandskoi-chetvirky-u-miunkheni-138886.html>).

Необхідність збереження Мінських домовленостей підкреслила і федеральний канцлер Німеччини А. Меркель. «Є одне істотне питання: ініціатива з нормандським форматом у конфлікті між Росією та Україною... Я не можу поки що сказати, що виконано всі пункти мінських домовленостей, але “Мінськ” і далі залишається основою для нашої співпраці. Ми маємо зробити все, щоб було стійке припинення вогню», – наголосила канцлер Німеччини.

На важливості Мінських домовленостей також акцентувала увагу верховний представник ЄС із зовнішньої політики та політики безпеки

Ф. Могеріні. «Ви знаєте, що ми ввели санкції проти Росії через анексію Криму, що порушує світове право, та її участь у конфлікті на Сході України. І ці санкції тісно пов'язані з виконанням Мінських домовленостей. Це залишається нашою позицією. Однак ідеться не про те, скасувати санкції чи залишити їх у силі, а про те, щоб знайти рішення для східної України та всієї країни загалом – через виконання мінських домовленостей», – заявила вона (URL: <http://eizvestia.com/uk/politika-ukr/full/338-pidsumki-myunxenskoj-konferencii-bezpeki-chogo-chekati-ukraini>).

Разом з тим експерти вказують на потенційні загрози узгодженим діям української влади і її західних партнерів. Зокрема, політолог А. Золотарьов зауважує, що в Мюнхені західні партнери України акцентували увагу на тому, що вона повинна виконувати мінські угоди, «при цьому канцлер Німеччини наголосила про першочерговість політичної частини “Мінська”». «Це те, що українська влада робити не хоче, і для цього у неї немає політичного ресурсу. Тобто Україна ризикує найближчим часом розійтися із західними партнерами в розумінні цих питань», – резюмував А. Золотарьов (URL: <http://nk.org.ua/politika/v-myunhine-napomnili-ukraine-o-vajnosti-minskih-soglasheniy-ekspert-90230>).

У свою чергу політолог Т. Чорновіл висловлює більш схвальні оцінки щодо результатів мюнхенської конференції. «Зараз багато критиків каже, що про Україну там ніхто не говорив. Але вона дала кристалізацію по Росії. Нам зараз основне, щоб у Європі нарешті відчули, що це не наша, а їхня проблема, що це загроза для них... На минулій мюнхенській конференції до цього ставилися з неймовірним скепсисом: Росія воює в Україні, це їхні пострадянські “розборки”... Кардинальна різниця між 2015, 2016 і 2017 р. – тема Росії: Росія в кібератаках, Росія втручається у вибори в інших країнах, Росія – поширювач інформаційних фейків. Це розцінюється як загроза безпеці західного світу. Це творення образу реального ворога, яким є Росія, має для нас колосальне значення. Сьогодні Україна – це країна, після якої наступними можуть стати вони», – наголосив Т. Чорновіл (URL: <https://hromadskeradio.org/programs/hromadska-hvylya/yevropeyskyu-mayatnyk-sympatiyi-znovu-pishov-u-napryamku-ukrayiny-chornovil>).

На збереженні уваги до української проблеми наголошує і політичний оглядач Н. Кравченко. «Ми не займали перше місце по увазі на цій конференції, перше місце займав, звичайно, Д. Трамп, але ми були і не на останньому місці. Колеги відмічали, що завжди Президент П. Порошенко виступав у суботу, коли були головні панелі, а в цей раз він виступав у п'ятницю ввечері. Але, на мою думку, це не так важливо, а важливо, що саме сказав П. Порошенко у своїй промові. Він був доволі емоційним, у деяких моментах навіть різким. Він нагадав, до чого призводить політика стримування агресора... Тобто українське питання повернули в порядок денний», – зазначив він (URL: <https://hromadskeradio.org/programs/rankova-hvylya/putin-proponuye-yevropi-neprykrytyu-habar-ekonomichne-zrostannya-magda>).

У свою чергу політолог Є. Магда заперечив щодо недоречного акцентування Україною на своїх проблемах. «Я думаю, що П. Порошенко сказав правильно, розставивши акценти саме в такий спосіб і саме в Мюнхені. Хто, як не П. Порошенко, мав говорити про війну в Україні? Тим більше на фоні загострення в Авдіївці. Тим більше на фоні того, що не лише українська, але і європейська еліти приголомшені Д. Трампом. Але парадокс в тому, що ...так званий паспортний указ Путіна підтвердив, що П. Порошенко був правий», – наголосив Є. Магда (URL: <https://hromadskeradio.org/programs/rankova-hvylya/putin-proponuye-yevropi-neprykrytyu-habar-ekonomichne-zrostannya-magda>).

Отже, 53-я Мюнхенська конференція з питань безпеки завершилася. За її результатами вже зроблено певні висновки. Експерти висловили свої іноді суперечливі думки та надали доволі неоднозначні оцінки. Проте остаточні підсумки підіб'є час. І саме він підтвердить правоту оптимістів чи помилковість прогнозів песимістів. Проте всім слід мати на увазі головний меседж конференції про мінливість сучасного світу і бути готовими до адекватних дій.

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України

14 березня 2017 р. відбудуться традиційні XXVII читання академіка В. І. Вернадського «Ноосферна цивілізація – світ науки, інженерії, технологій», організовані Національною академією наук України, Комісією НАН України з наукової спадщини академіка В. І. Вернадського та Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (НБУВ).

Початок заходу – о 10:00 год у залі засідань вченої ради НБУВ (м. Київ, Голосіївський просп., 3, III поверх, ст. метро «Деміївська»).

ПРОГРАМА

1. Відкриття читань.

Вступне слово: голова Комісії НАН України з наукової спадщини академіка В. І. Вернадського, віце-президент НАН України академік А. Г. Загородній.

2. Доповідь «Ноосферні зміни та цивілізаційний вибір України» (віце-президент НАН України академік С. І. Пирожков).

3. Доповідь «Біотехнологія для потреб людини» (директор Інституту молекулярної біології і генетики НАН України академік Г. В. Єльська).

4. Доповідь «В. І. Вернадський про роль особистості вченого в науці» (радник Президії НАН України академік О. С. Онищенко).

У рамках читань у НБУВ працюватиме також книжкова виставка «Ноосферна цивілізація – світ науки, інженерії, технологій» і

демонструватиметься база знань «Електронна Вернадськіана» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2870>). – 2017. – 20.02).

***

15 березня 2017 р. відбудеться черговий із циклу семінарів Ради молодих вчених Відділення інформатики НАН України «Інформаційне суспільство: досягнення та виклики (Information society: progress and challenges)».

З теми «Чисельне прогнозування метеорологічних умов з високою роздільною здатністю: стан досліджень та перспективи використання в Україні» виступить завідувач відділу інформатики навколишнього середовища Інституту проблем математичних машин і систем НАН України доктор технічних наук І. Ковалець.

У своїй доповіді вчений наведе різноманітні приклади деталізованого прогнозування метеорологічних процесів із високою роздільною здатністю (завдяки якому описуються та прогнозуються так звані мікро- й мезомасштабні атмосферні процеси, а саме – вихрові рухи у граничному шарі атмосфери, бризові циркуляції, місцеві вітри, гравітаційні течії, фронтальні циркуляції, утворення купчастої хмарності тощо), а також розповість про практичне застосування відповідних результатів.

Початок заходу – о 18:00 год (орієнтовна тривалість – дві години) за адресою: м. Київ, вул. Володимирська, 45-а (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2869>). – 2017. – 20.02).

***

28 березня 2017 р. у Львові відбудеться 2-а Міждисциплінарна майстерня Фізика і гуманітарні науки – Verba et numeri (кількісні підходи до аналізу мови і тексту).

Організаторами заходу виступили Інститут фізики конденсованих систем НАН України та Український католицький університет.

Мета майстерень – демонстрація застосування концепцій і методів природничих наук у соціальній та гуманітарній сферах. Під час оглядових лекцій і коротких повідомлень 2-ї майстерні всі охочі матимуть змогу ознайомитися з новими підходами до аналізу мови й тексту, спробами теоретичного опису еволюції мови, складністю графічної форми знаків у нещодавно створених системах письма, а також історичним контекстом і кількісними характеристиками класичних літературних творів.

Захід розпочнеться 28 березня 2017 р. о 15:30 у Конференц-залі Українського католицького університету за адресою: м. Львів, вул. Козельницька, 2а.

Програма майстерень доступна на сайті Інституту фізики конденсованих систем НАН України за посиланням: <http://www.icmp.lviv.ua/node/6823> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2907). – 2017. – 2.03).*

***

21 квітня 2017 р. у Національному технічному університеті України (НТУУ) «Київський політехнічний інститут (КПІ) імені Ігоря Сікорського» відбудеться XI Всеукраїнська науково-практична конференція «Біотехнологія XXI століття» (для студентів, аспірантів і молодих учених), організовувана Інститутом клітинної біології і геноміки (ІКБГІ) НАН України та факультетом біотехнології і біотехніки НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського».

СЕКЦІЇ КОНФЕРЕНЦІЇ:

1. Промислова, харчова, сільськогосподарська, фармацевтична та медична біотехнологія.
2. Магнітні технології в біотехнології та медицині. Біоінформаційні дослідження.
3. Екологічна біотехнологія та біоенергетика. Відновлювані джерела енергії.
4. Біотехніка.

Робочі мови – українська, англійська.

Аби взяти участь у конференції, необхідно до 10 березня 2017 р. надіслати заповнену заявку й електронну версію тез на електронну поштову скриньку: biotechconf@ukr.net. Тези та заявки слід надсилати файлами у форматі doc (Microsoft Word 97-2003) або docx (Microsoft Word 2007-2010). Назва файлу має відповідати номеру секції та прізвищу відповідального за тези автора. Обсяг тез – 1 сторінка (з переліком літератури) формату А 4, поля (верхнє, нижнє, праве, лівє) – по 2 см; шрифт Times New Roman, 14 пт, інтервал одинарний, вирівнювання основного тексту за шириною (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2867). – 2017. – 20.02).*

***

24–25 травня 2017 р. в Інституті хімії поверхні ім. О. О. Чуйка НАН України (м. Київ, вул. Генерала Наумова, 17) відбудуться Всеукраїнська конференція з міжнародною участю «Хімія, фізика та технологія поверхні» і семінар «Наноструктуровані біосумісні / біоактивні матеріали» (FP7-PEOPLE-2013-IRSES-GA-2013-612484). Організаторами заходів виступають Відділення хімії НАН України, Інститут хімії ім. О. О. Чуйка НАН України та Наукова рада з проблеми «Хімія і технологія модифікування поверхні».

НАПРЯМИ РОБОТИ КОНФЕРЕНЦІЇ

1. Теорія хімічної будови та реакційна здатність поверхні твердих тіл.
2. Фізико-хімія поверхневих явищ.
3. Хімія, фізика і технології наноматеріалів.
4. Медико-біологічні і біохімічні аспекти вивчення високодисперсних матеріалів.

Робочі мови: українська, російська, англійська.

КЛЮЧОВІ ДАТИ

Завершення реєстрації учасників – 20 березня 2017 р.

Завершення прийому тез доповідей – 5 квітня 2017 р.

Завершення прийому стендових доповідей – 20 квітня 2017 р.

**(Національна академія наук України
(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2879>).
– 2017. – 22.02).**

***

24 травня 2017 р. – до Дня слов'янської писемності і культури – у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського відбудеться VIII Міжнародна наукова конференція «Слов'янознавство і нові парадигми та напрями соціогуманітарних досліджень». Співорганізатори заходу – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Інститут української мови, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, Український мовно-інформаційний фонд НАН України, Український комітет славістів, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка.

Мета конференції – привернути увагу широкого наукового загалу до актуальних проблем слов'янського мовознавства, літературознавства, мистецтвознавства, фольклористики, історії славістики та історичного пам'яткознавства, а також обговорити й узагальнити набутий досвід дослідження актуальних проблем у галузі славістики.

Це наукове зібрання стане однією з форм підготовки до XVI Міжнародного з'їзду славістів (у м. Белград, Сербія), запланованого на 2018 р. **(Національна академія наук України
(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2876>).
– 2017. – 22.02).**

***

25 травня 2017 р. в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України відбудеться Всеукраїнська науково-практична конференція «Знакові постаті вітчизняної гуманітаристики у національно-культурному самоствердженні України».

На обговорення учасниками конференції виносяться основні проблеми за профільною тематикою й такими напрями:

1. Народознавство:

- актуалізація наукової спадщини дослідників етнокультури Слобожанщини в умовах євроінтеграційних процесів за матеріалами спадщини Д. Багалія, М. Сумцова, П. Іванова, В. Білецької та ін.;
- доробок українських етнологів 1920-30-х років;
- дослідники українського етнокультурного пограниччя: питання міжкультурного діалогу;
- наукова спадщина Ф. Вовка, М. Костомарова, Є. Спаської, Д. Щербаківського та інших у контексті поступу сучасного народознавства і мистецтвознавства;
- питання історіографії української та зарубіжної фольклористики;
- культуротворчий чинник соціальних трансформацій;
- проблеми розвитку сучасних студій з української музичної регіоналістики.

2. Мистецтвознавство:

- художня спадщина видатних мистців України у контексті сучасних культурних процесів (І. Айвазовський, О. Новицький, Т. Яблонська, І. Кавалерідзе, О. Архипенко);
- Ін метоґія: українські мистці, науковці, бандуристи, кобзарі та лірники – жертви «великого терору» (М. Бойчук, Д. Антонович, Д. Щербаківський, Ф. Шміт, Л. Курбас, С. Гіляров, Ф. Ернст, Є. Рихлік, М. Макаренко, Н. Коцюбинська, М. Надемський та ін.);
- міждисциплінарні дослідження як пріоритетний напрям розвитку сучасного наукового знання;
- теоретичні проблеми мистецтвознавства: тенденції та перспективи;
- феномен авторського стилю в історичному й теоретичному вимірах;
- маргінальність як феномен: постаті, громади, події;
- театрознавча та кінознавча біографістика; довженкознавство;
- концептуальні питання історії екранних та сценічних мистецтв у сучасному осмисленні.
- театральна режисура в її історичному та теоретичному аспектах;
- корифеї української оперної культури як репрезентанти національних духовних здобутків у світі;
- історичні традиції та новаторські пошуки в українському балетному театрі;
- українська культурна діаспора у світі (Європа, США, Бразилія): постаті, осередки; інтеграційні процеси.

3. Презентація спільного українсько-білоруського проекту (Ф 73 ДФФД України) «Етнокультурна спадщина народів України та Білорусі в контексті сучасного соціокультурного дискурсу (2016–2017)».

4. Круглий стіл «Внесок Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України до світової україністики».

Заявки (ПІБ, посада, установа, назва доповіді, координати) та коротку анотацію виступу (до 500 знаків) надсилайте до 15 травня 2017 р. на e-mail: etnolog@etnolog.org.ua **(Національна академія наук України**

*(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2887>).
– 2017. – 24.02).*

***

29 травня – 2 червня 2017 р. у Фізико-технічному інституті низьких температур ім. В. І. Веркіна НАН України (м. Харків, просп. Науки, 47) відбудеться VIII Міжнародна конференція спеціалістів та молодих вчених «Фізика низьких температур» (VIII International Conference for Professionals and Young Scientists «Low Temperature Physics» (ICPYS – LTP – 2017)).

Тематика конференції:

1. Електронні властивості провідних та надпровідних систем.
2. Магнетизм та магнітні матеріали.
3. Оптика, фотоніка та оптична спектроскопія.
4. Квантові рідини та квантові кристали, кріокристали.
5. Нанофізика та нанотехнології.
6. Біофізика та фізика макромолекул.
7. Матеріалознавство.
8. Теорія фізики конденсованого стану.
9. Технології та прилади фізичних експериментів.

До участі в роботі конференції запрошуюються молоді вчені та спеціалісти віком до 40 років, які працюють за тематикою конференції, а також експерти у вказаних галузях – як запрошені доповідачі.

Інформація для учасників

Форма участі: усні доповіді (12 хв для доповіді +3 хв для обговорення) та постерні презентації (формат А1, портретна орієнтація).

Мова конференції: для наочних презентацій доповідей та для статей/постерів – англійська; для усних доповідей та обговорення під час постерних сесій перевага надається англійській, але допускається українська або російська мови.

Аби стати учасником цього наукового зібрання, слід заповнити реєстраційну онлайн-форму та до 1 березня 2017 р. надіслати тези доповіді на електронну поштову скриньку організаційного комітету: icpys.ltp2017@gmail.com. Зразок оформлення тез доповіді розміщено на офіційному інтернет-сайті конференції: <http://www.ilt.kharkov.ua/kmu2017/>
(Національна академія наук України
*(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2873>).
– 2017. – 21.02).*

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

21 лютого 2017 р. – з нагоди Міжнародного дня рідної мови – у Національному музеї літератури України відбулася зустріч із директором Інституту української мови НАН України доктором філологічних наук,

професором П. Гриценком за темою: «Українська мова: міфи, реальність, перспективи». Співорганізаторами заходу виступили Інститут української мови НАН України, Національний музей літератури України та Національна спілка письменників України.

Участь у зустрічі взяли також учителі – післядипломники-практики Київського університету ім. Бориса Грінченка, студенти Національного університету ім. М. П. Драгоманова, науковці Інституту української мови НАН України, представники громадськості.

Захід розпочався виступом П. Гриценка, у якому він окреслив наукове бачення історії української мови, нинішньої мовної ситуації в Україні та шляхів подальшого успішного утвердження української мови у статусі державної. Учений зупинився на кількох основних тезах щодо вищевказаної проблематики, які є науково обґрунтованими і не викликають сумнівів у дослідників-мовознавців – як вітчизняних, так і зарубіжних славістів.

По-перше, українська мова, за словами П. Гриценка, є досить давньою мовою, коріння якої сягає VI ст. н. е.: саме на цей період припадає розпад праслов'янської мови й формування деяких визначальних для сучасної української літературної мови специфічних, або ж диференційних, рис (багатьох граматичних форм, окремих лексем, звуку «и» тощо), які дають змогу виокремити її серед інших слов'янських мов. Висновки щодо історії становлення української мови вчені робили на основі численних автентичних джерел (зокрема, і датованих XI ст.), що збереглися до нашого часу. По-друге, важливу роль у філологічних студіях відіграє той факт, що українська мова є мовою автохтонного населення території сучасної України й, відповідно, за допомогою її засобів позначено явища, притаманні окремому географічному й соціокультурному простору. Про це свідчать, наприклад, місцевий фольклор, діалекти, етнографічні артефакти. Таким чином, у мові закарбовано певний унікальний спосіб суспільного життя й обставини, у яких воно тривало і триває. По-третє, мова й писемність відігравали виключно важливу роль на теренах Київської Русі: при княжих дворах і монастирях функціонували скрипторії, тобто майстерні, які займалися переписуванням книг та інтролігацією (виготовленням книжкових оправ). Усвідомлений характер державотворення підтверджується й письмовим фіксуванням новоукладених законів, зокрема «Руської Правди» (XI–XII ст.) – збірки стародавнього руського права. Не в останню чергу завдяки високій культурі книжності тогочасний київський стіл (престол) справляв вагомий економічний, політичний, культурний вплив на решту східнослов'янських земель: так, надсилаючи до них своїх посадників, київський князь велів не тільки відряджати з посланцями дружину (частину війська), а й спеціально переписувати для них Євангеліє та зводи світських законів (прикладом може слугувати одна з найдавніших книг – широко відоме «Остромирове Євангеліє», переписане в 1056–1057 рр. для новгородського посадника Остромира).

Саме численні документально підтверджені історичні факти доводять давню вкоріненість української мови на територіях її побутування й,

відповідно, як достовірні свідчення можуть використовуватися з метою підваження різноманітних інформаційних маніпуляцій. Одним з таких документів є мапа поширення української мови («Карта южнорусских наречий и говоров»), датована 1871 р. На ній чітко позначено межі україномовного ареалу – від Вороніжчини й Кубані до Мармарощини та Підляшшя, від Берестейщини до Бессарабії і Таврії. Аби перевірити й оновити дані, зафіксовані на цій мапі, вчені Інституту української мови НАН України відряджалися в експедиції до вказаних регіонів і за підсумками ретельних досліджень (насамперед шляхом застосування діалектологічного питальника) дійшли висновку, що українська мова там досить широко використовується в побуті й досі.

Усі вищезгадані, а також багато інших даних, отриманих ученими, спростовують міф про одвічну українсько-російську двомовність на території України. Як наголосив П. Гриценко, існують об'єктивні причини появи цього міфу, пов'язані з тривалим бездержавним існуванням українців і, як наслідок, цілеспрямованим поширенням іншої мови на всі сфери побутування: упродовж багатьох років практикувалося надання преференцій особам, які опанували російську мову та спілкувалися нею в публічних установах – навчальних закладах, органах державної влади тощо. Більшість російськомовних громадян сучасної України свого часу зазнали впливу обставин, які змусили їх зробити вибір не на користь української мови. Вчені наразі не встановили точний відсоток таких осіб, але припускають, що серед російськомовних громадян України вони становлять абсолютну більшість. Аби повернутися до повноцінного вживання української мови як у побуті, так і у суспільному житті, ці люди потребують підтримки. Крім того, зауважив П. Гриценко, належним має бути бюджетне фінансування національного книгодрукування, кінематографу, засобів масової комунікації. Одним із пріоритетів слід визначити також заохочення бізнес-середовища до надання підтримки українському медіа-продуктові.

Окремо науковець наголосив на надзвичайно важливій ролі педагогів у поширенні й удержавленні української мови. На його думку, саме від учителів значно мірою залежить, чи залишатимуться стійкими носіями мови та мовно-національної свідомості випускники вітчизняних шкіл.

По закінченні виступу П. Гриценко відповів на низку запитань, поставлених учасниками зустрічі. Він, зокрема підкреслив, що, долаючи непаритетність мов в Україні та сприяючи подальшому всебічному розвитку і якнайширшому функціонуванню української мови на загальнодержавному рівні, слід, водночас, дотримуватися постулату: «Мови не винні, мови між собою не воюють, немає вищих і нижчих мов, але є рідна мова, яка має посідати відповідне місце у спільноті». Це означає, що перехід на українську мову спілкування має бути органічним і якнайменш психологічно травматичним для особи. Надію на те, що процес відбуватиметься саме так, дає піднесення в сучасній українській літературі. Адже, на думку П. Гриценка, життєздатність мови забезпечується не лише наявністю

колективу мовців, які нею послуговуються, а й продуктом їх мовної діяльності, тобто текстами, у тому числі й художніми.

Насамкінець учений зазначив, що поширення й удержавлення української мови об'єктивно не може бути миттєвим, проте дослідники вважають, що вже на даному історичному етапі воно має незворотний характер **(Національна академія наук України** (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2878>). – 2017. – 22.02).

***

Різноманітні техногенні впливи (зокрема ті, що притаманні процесів урбанізації) на природне середовище призводять до цілковитої зміни природних умов, створення нового штучного (антропогенного) середовища за рахунок природного. Це, як правило, супроводжується, знищенням рослинного та ґрунтового покриву, природних елементів рельєфу, інших компонентів геологічного середовища, а також включенням до системи нових елементів у вигляді споруд. У зв'язку зі змінами гідрогеологічних та інженерно-геологічних умов у великих містах виникає загроза деструкції історичних ландшафтів, об'єктів культурної спадщини, які в багатьох випадках втратили або втрачають роль архітектурних домінантів, занепадають, руйнуються. З огляду на актуальність цієї проблематики, науковці відділу інженерної геології Інституту геологічних наук (ІГН) НАН України під керівництвом доктора технічних наук, професора М. Демчишина впродовж 2012–2016 рр. виконували роботи з вивчення змін інженерно-геологічних умов у межах історичних ареалів надзвичайних і значних міст України під впливом техногенезу (будівельних робіт, прокладання й експлуатації інженерних мереж, динамічних навантажень від роботи механізмів, руху транспорту), зокрема, змін тримальної спроможності ґрунтів основ споруд, спричинених впливом господарської діяльності в зонах, прилеглих до об'єктів, а також загроз активізації небезпечних екзогенних геологічних процесів. Дослідження проводилися спільно з фахівцями Державного підприємства (ДП) «Український державний науково-дослідний інститут проектування міст «Діпромісто» імені Ю.М. Білокозя», ДП «Державний інститут проектування міст «Містопроект»», ДП «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування» Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, а також Комунальної організації «Інститут Генерального плану м. Києва», Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника та Національного заповідника «Софія Київська» – з урахуванням усіх положень і вимог чинного законодавства.

За результатами аналізу генеральних планів міст і історико-архітектурних опорних планів з урахуванням рекомендацій ДБН Б 2.2-3-2008 вчені виокремили історичні ареали в усіх досліджуваних містах. Основну увагу було приділено розташуванню історичних ареалів щодо функціональних зон міста й наявності об'єктів, які впливають на стан

геологічного середовища. Враховувалися також цінність і статус окремих об'єктів. Після визначення ареалів було з'ясовано стан об'єктів, розміщених у цих межах, та впливи на них природних і техногенних чинників. Науковці вивчили інженерно-геологічні умови в межах ареалів, а саме – стан геологічного середовища й основні екзогенні геологічні процеси, зміни просторово-часових властивостей ґрунтів (зокрема, ущільнення ґрунтів внаслідок навантаження, зміни консистенції ґрунтів при замочуванні через порушення поверхневого та підземного стоків, витоків із мереж водогону й каналізації, теплотрас). Крім того, було проаналізовано впливи будівництва в буферних зонах на зміни інженерно-геологічних умов в основах об'єктів культурної спадщини.

За результатами здійснених досліджень та розрахунків стійкості споруд і їхніх опорних основ учені запропонували схему обмежень техногенних впливів для окремих споруд історичних ареалів. У межах підземного простору навколо активної зони ґрунтових основ слід виокремлювати зону глибинної охорони, проведення підземних робіт у якій є неприпустимим, – вважають фахівці. Згідно з їхніми висновками, для забезпечення стійкості споруд необхідно максимально обмежити дію зовнішніх чинників на ґрунти основ: активна зона ґрунтових основ повинна розглядатись як частина геологічного середовища, а зовнішній вплив на неї має бути мінімізовано.

На основі результатів проведених досліджень фахівці переконливо довели, що інтенсивність техногенних впливів змінюється сезонно й часто посилюється навесні підчас танення снігу, а також за аномальних проявів гідрометеорологічних процесів, які спричинюють підвищення вологості ґрунтів, підтоплення й затоплення територій, а отже, можуть посилювати дію техногенних чинників. Крім того, стан об'єктів культурної спадщини визначається не лише станом ґрунтів основ і фундаментів споруд, а й зношенням наземних опорних конструкцій, стін та перекриттів, – стверджують учені.

При дослідженні обраних об'єктів (особливо на стадії виконання робіт нульового циклу) було встановлено наявність процесу повільних змін напружено-деформованого стану та режиму вологості ґрунтів основ. Суттєво впливають на геологічне середовище й динамічні навантаження від роботи механізмів, руху транспорту.

Одним з основних чинників, які впливають на стійкість споруд історичних ареалів, науковці визначили втрати води з інженерних мереж. Особливо небезпечно, коли вони спостерігаються у структурно нестійких ґрунтах – лесох і лесоподібних суглинках. Значні проблеми з лесовими ґрунтами було помічено в історичному центрі Одеси, а також Дніпра й Запоріжжя. Слід зазначити, що підтоплення – як техногенний чинник – серйозно впливає на геологічне середовище історичних ареалів на території великих міст. Ученими також встановлено загрози пошкодження та руйнування об'єктів культурної спадщини при їх розташуванні на схилах.

За підсумками вивчення об'єктів культурної спадщини, зокрема заповідників «Києво-Печерська лавра» та «Софія Київська», дослідники

розробили рекомендації щодо вжиття необхідних заходів інженерного захисту таких об'єктів і моніторингу геологічного середовища в межах історичних ареалів, де вони розташовані.

На окремих етапах виконаних робіт результати досліджень доповідалися в межах міжнародних і всеукраїнських наукових форумів та висвітлювалися в численних публікаціях, у тому числі трьох монографіях. Учені сподіваються, що ці результати використовуватимуться при розробленні нових генеральних планів, історико-архітектурних опорних планів, режиму обмежень в охоронних (буферних) зонах об'єктів культурної спадщини, уточнення і корегування меж історичних ареалів, розташування та меж функціональних зон (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2875>). – 2017. – 22.02).

Наукові видання НАН України

17 лютого 2017 р. у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського відбулась урочиста церемонія нагородження переможців XVIII Всеукраїнського рейтингу «Книжка року 2016». Серед видань, відзначених групою експертів цього конкурсу, – і фундаментальний науковий шеститомник «Шевченківська енциклопедія».

За результатами XVIII Всеукраїнського рейтингу «Книжка року 2016» шеститомне наукове видання «Шевченківська енциклопедія» (а саме – томи 5 і 6), підготоване й опубліковане Інститутом літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, посіло перше місце в номінації «Хрестоматія» (підномінація «Літературознавство»), а також отримало гран-прі – головний приз рейтингу.

Слід зауважити, що звання лауреатів у семи номінаціях (кожна з яких мала три підномінації), які відповідають основним секторам українського книжкового ринку, а також Гран-прі «Книжка року 2016» та звання «Видавничий імідж» виборювали 1098 видань, що побачили світ від грудня 2015 до грудня 2016 р. Переможців книжкового рейтингу визначала група експертів, до якої увійшли провідні книгознавці, критики, вчені-гуманітарії, відомі письменники, журналісти, парламентарії, керівники відповідних державних установ.

Р.С. «Шевченківська енциклопедія» в шести томах (2012–2015 рр.) містить 6307 статей різного обсягу – від короткої довідки до розлогого монографічного нарису, 5800 ілюстрацій (453 із них – на кольорових вклейках). Загальний обсяг видання – 5360 сторінок (або ж 646 обліково-видавничих аркушів). Шеститомник опубліковано на замовлення Державного комітету телебачення і радіомовлення України за програмою «Українська книга», тому це видання не надходило у продаж, а було розподілене серед бібліотек і окремих організацій. Наклад кожного тому становить 2 тис. примірників.

Електронна версія «Шевченківської енциклопедії» доступна за посиланням: <http://kobzar.ua/page/90> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2874>)). – 2017. – 22.02).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

1 березня 2017 р. відбулася зустріч президента НАН України академіка Б. Патона з Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Узбекистан в Україні А. Абдуалієвим.

Під час зустрічі обговорювалися питання продовження тісної співпраці між науковими установами НАН України та партнерами з Республіки Узбекистан. За словами поважного гостя, наразі Узбекистан активно розвивається: значно покращилися демографічні показники, відбувається сталий розвиток економіки, започатковуються нові галузі промисловості. Нещодавно було створено нову таку галузь – машинобудування. У партнерстві з американським автомобільним концерном General Motors у країні налагоджено власне серійне виробництво автомобілів.

Пан посол також навів деякі приклади успішної співпраці дипломатичної місії з науковими установами НАН України. Окремо було відмічено співпрацю з директором Інституту української мови НАН України доктором філологічних наук, професором П. Гриценком. А. Абдуалієв наголосив на актуальності та важливості взаємодії з вченими НАН України.

За словами академіка Б. Патона, Узбекистан завжди був і залишається надійним партнером Національної академії наук України. Вітчизняні науковці зацікавлені у співпраці з інститутами Академії наук Республіки Узбекистан, особливо в галузі електрозварювання, матеріалознавства, альтернативних джерел енергетики та ін. Академік Б. Патон також відмітив перспективність співпраці між вченими в інноваційній сфері, зокрема щодо розвитку технологій сонячної енергетики та впровадження в Республіці Узбекистан технології високочастотного зварювання живих тканин, що розроблена в Інституті електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України та широко використовується у світовій хірургічній практиці.

На завершення зустрічі президент НАН України академік Б. Патон і Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Узбекистан в Україні А. Абдуалієв наголосили на необхідності подальшої співпраці між Національною академією наук України та Республікою Узбекистан (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2905>)). – 2017. – 2.03).

***

«На протяжении 25 лет с момента установления дипломатических отношений между Украиной и Китаем были

достигнуты блестящие результаты в сфере научно-технического сотрудничества между двумя странами, а сотрудничество в сфере проведения сварочных работ можно назвать каноном», – отметил 98-летний президент Национальной академии наук Украины, президент Института электросварки им. Е. О. Патона Б. Патон во время визита к нему дипломата из Посольства Китая в Украине.

Институт электросварки им. Е. О. Патона с 83-летней историей широко известен в сфере сварочной науки по всему миру. В 2011 г. Китай и Украина решили установить и развивать двусторонние отношения стратегического партнерства и подписали межправительственное соглашение о торгово-экономическом и научно-техническом сотрудничестве. В том же году, при поддержке Национальной академии наук Украины, Министерства науки и технологий КНР и Государственного управления по делам иностранных специалистов КНР, в Гуанчжоу был официально учрежден Китайско-украинский институт электросварки им. Е. О. Патона

Как отметил Б. Патон, за прошедшие пять лет Китайско-украинский институт электросварки им. Е. О. Патона тесно связал технологические преимущества Украины с технологическим, а также рыночным спросом китайской стороны, активно содействовал стремлению Китая к техническим прорывам во многих ключевых сферах. Блестящие результаты были достигнуты в крупных научных проектах в сферах океанографического инженерства, строительства судов специального назначения, авиации и космонавтики, а также изготовления оборудования для атомных электрических станций. Были восполнены многие пробелы в сварочных работах Китая, технологии были оптимизированы до передового международного уровня.

В качестве директора из украинской стороны, В. Коржик стал работать в Китайско-украинском институте сварки с момента его учреждения. Как он сообщил, в институте проводилось свыше 30 научно-исследовательских программ государственных и провинциальных значений, более 100 предприятиям были оказаны услуги технической поддержки и распространения. Более того, в рамках работ института было опубликовано более 300 научно-исследовательских работ, приобретено 56 патентов. Институт был награжден 15 призами провинциального значения, призами министерств и выше, активно развивается сотрудничество с такими знаменитыми китайскими корпорациями, как Китайская корпорация аэрокосмической науки и техники, Корпорация авиационной промышленности Китая, Китайская государственная судостроительная корпорация, корпорация Anshan Iron and Steel и электрическая корпорация «Дунфан».

Кроме того, Китайско-украинский институт электросварки им. Е. О. Патона также мощно содействовал базовым исследованиям и академическим обменам: среди организованных им мероприятий – семинар по сварочным технологиям в океанографической инженерии, семинар по ключевым технологиям полярного судостроения и т. д.

Чтобы прославить Институт электросварки им. Е. О. Патона и Китайско-украинский институт электросварки за их вклады в продвижение научно-технического сотрудничества между Китаем и Украиной, академик Патон и Коржик были награждены «Премией дружбы китайского правительства» в 2012 и 2014 г. соответственно, которая пользуется высочайшим авторитетом среди всех наград в отношении иностранных экспертов.

Академик Б. Патон также высоко оценил разработанную китайским правительством стратегию «Китайское производство – 2025». По его словам, данная стратегия будет способствовать ускоренному превращению Китая в глобальную производственную державу. А сварочным работам в качестве базовой технологии для производства профессионального оборудования предстоит еще большее развитие. В заключение Б. Патон выразил большую надежду на укрепление сотрудничества между двумя странами по сварочным работам в клинической медицине (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2897>). – 2017. – 28.02).

Перспективні напрями розвитку української науки

Нині нікого не здивує інформація, що серцево-судинні захворювання (ССЗ) є основною причиною смертності та інвалідності населення у більшості країн світу. У цих сумних перегонах вони випереджають і СНІД, і онкологічні захворювання, і цілу низку інших причин. Очікується, що до 2030 р. понад 23 млн осіб у світі помре від ССЗ. У розвинутих країнах кількість смертей від ССЗ знижується, а от в Україні – навпаки.

Вивчення механізмів розвитку серця та порушень його роботи, зокрема розвитку патологій, є одним із пріоритетних напрямів сучасної науки. Створення нових методичних підходів й інструментів дає змогу науковцям вивчати функції окремих генів на рівні організму. Ідеться про модифікованих лабораторних мишей – тварин з умовним нокаутом гену. Застосовуючи ці підходи, група вчених відділу генетики людини Інституту молекулярної біології і генетики НАН України під керівництвом старшого наукового співробітника кандидата біологічних наук О. Півень показали нову функцію одного з генів та його значення для розвитку дорослого міокарда.

Відомо, що функціональність міокарда забезпечується перш за все правильною організацією серцевої тканини. У дорослому серці міцний контакт між кардіоміоцитами забезпечується спеціальними структурами, інтеркалярними дисками, до складу яких входять складні білкові комплекси. З розвитком уявлень про молекулярну біологію та генетику міокарда вчені дійшли висновку, що білки, залучені до утворення інтеркалярних дисків, мають не лише структурну функцію, а й сигнально-регуляторну. Іншими словами, деякі білки є важливими не лише для

підтримання серцевої тканини, а й самі здатні регулювати роботу інших генів, важливих для роботи серця, росту кардіоміоцитів тощо.

Одним з таких білків є α -Е-катенін. Він не лише бере участь у фізичному контакті клітин серця, а й має також сигнальну функцію. За останніми даними, відомими з літератури, у деяких злоякісних клітинах цей білок може регулювати активність кількох важливих для поділу та росту клітин сигнальних каскадів (Hippo- та Wnt-сигналінги). Значення α -Е-катеніну у серці розглядалося переважно крізь призму його структурної функції. Сигнальна функція такого гену досі лишалася невідомою. Застосування так званого «умовного нокауту» цього гена виключно у ембріональних кардіоміоцитах дало змогу пересвідчитися, що втрата цього білка спричиняє летальність мишей у віці 11 місяців (водночас тварини контрольної групи жили значно довше, понад два роки).

Вперше було показано, що втрата білка α -Е-катеніну спричиняє активацію канонічного Wnt-сигналінга та експресії генів мішеней Hippo – сигналінгу, що, у свою чергу, призводить до критичних порушень розвитку серця – збільшення розмірів передсердь, витончення стінок лівого шлуночка, масивних заміщень кардіоміоцитів сполучною тканиною – фіброзів (рис. 1) та активації експресії гіпертрофічних генів. Усе разом це спричиняє ранню летальність таких тварин.

Крім того, завдяки співпраці з вченими відділу загальної та молекулярної патофізіології Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України під керівництвом доктора медичних наук, професора В. Досенка було досліджено функціональні показники серця у таких тварин. Виявилось, що активація канонічного Wnt-сигналінга та експресії генів мішеней Hippo-сигналінгу внаслідок втрати гена α -Е-катеніну призводить до послаблення функції міокарду. Такі серця набагато гірше справляються зі своїм основним завданням – перекачуванням крові.

Це може свідчити про важливу сигнальну функцію α -Е-катеніну у кардіоміоцитах дорослого серця. А мутації гена α -Е-катеніну можуть бути однією з причин розвитку патологій дорослого міокарда, які асоційовані зі структурними перебудовами, а також послабленням його функції, що призводить до ранньої летальності. Отримані дані на тваринних моделях потребують глибокого вивчення та аналізу і не можуть одразу бути екстрапольовані на людину. Однак вчені мають підстави стверджувати про існування ще одного важливого молекулярно-генетичного механізму розвитку патології міокарда та визначення нової функції вже відомого гена α -Е-катеніну, який є критичним для регуляції функціонування серця (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2903>). – 2017. – 1.03).

Діяльність науково-дослідних установ

Напередодні Нового року редакція газети «Світ» започаткувала цикл розповідей про Національну бібліотеку України ім. В. І. Вернадського – головний науково-інформаційний центр держави, одну з десяти найбільших бібліотек світу.

Наш перший візит був до Інституту рукопису, з його унікальними пам'ятками додрукарської епохи. Фонди інституту – це понад півмільйона одиниць зберігання, і з них більш як 8 тис. рукописних книг, писаних не тільки на папері, пергаменті чи папірусі, а й на глиняних табличках і навіть... на пальмовому листі.

Наступний крок у сходженні людства до поширення та збереження інтелектуальних знань – винайдення друкарського верстата, який привів до книгодрукування – революції в розвитку людства. Недаремно друкарство називають одним з головних чинників соціального та культурного впливу на історичні процеси у світі.

Книгодрукування має історію, яка сягає доісторичних глибин. Адже навіть печатки з ієрогліфічними знаками, які використовували в давньому Єгипті і державах Межиріччя, можна вважати зачатками друкарства. Однак справжній початок промислового тиражування світ веде з 1452 р., коли в друкарні Й. Гутенберга в Німеччині значним накладом вийшла у світ перша в Європі книга – Біблія.

– А в Україні – все починається з Івана Федорова?

Це запитання ми адресуємо Н. Бондар, кандидату історичних наук, завідувачу відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. З нею ми здійснюємо екскурсію одним з найцікавіших відділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

– Якщо говорити про книгодрукування виключно на українських теренах, то так, каже Наталія Петрівна, – але книги, видані кирилицею, в Україну потрапляли й раніше. У 1491 році в Кракові – тодішній столиці Польщі – німець Швайпольт Фіоль надрукував староукраїнською «Осьмогласник». (У фондах нашої бібліотеки є примірник «Осьмогласника» 1494 року, випущений ієромонахом Макарієм у Чорногорії). А 1517 року у Празі білорус Франциск Скорина надрукував «Псалтир» як посібник для шкільних потреб. Ці книги проникали на терени України та переписувалися від руки.

До речі, є свідчення, що в Україні перша друкарня з'явилася ще 1460 року, коли львівський міщанин С. Дропан подарував її львівському Онуфрійському монастирю. Щоправда, невідомо, чи використовувалась вона за призначенням.

Однак я хотіла б повернутися до загальної характеристики періоду, який ми зараз розглядаємо, і те, яким чином він відображений у наших фондах.

У відділі стародруків зберігаються друковані видання, які побачили світ із середини XV ст. Найдавніші – це колекція інкунабулів, які видавалися із середини до кінця XV ст. Термін перекладається як «колискові», а б назвала інкунабули ранком книгодрукування.

Наступна категорія книг – палеотипи, їх було надруковано з 1500 по 1550 рік. Все, що пізніше, – називається просто стародруками. І літочислимо ми їх так орієнтовно до 1830 року.

Колекція інкунабулів в нашій бібліотеці налічує більш як 500 видань. Найперші книги пов'язані з німецьким першодрукарем Й. Гутенбергом. Ось ми бачимо одну з них: «Книга хроніки» Г. Шеделя, її ще називають «Нюрнберзька хроніка», 1493 рік. Історія, як тоді було популярно, від початку світу до часу, коли видавалася. Друкарем книги був А. Кобергер, хресний А. Дюрера. Самому А. Дюреру приписують у книзі гравюру «Танець смерті». Ілюстрацій тут багато – понад 1800. Зображення пап, королів, європейських міст. Портретної схожості тоді не дотримувалися: одні й ті ж зображення використовувалися для різних пап і різних королів. Така була традиція: головне – символ. А от картини міст відповідають історичним реаліям – можемо бачити, як виглядали тоді Прага, Краків, Єрусалим, Рим, Нюрнберг... Тираж «хроніки», як на той час, був великий – понад тисячу примірників. Книгу й досі можна зустріти на аукціонах. У нас є аж 5 примірників латинською й один – німецькою мовами.

А ось «Біблія» Ф. Скорини, яку ми теж можемо побачити, в нашій бібліотеці, географічно і мовно ближче до наших країв. 1517 року білорус за походженням Ф. Скорина заснував у Празі друкарню і видав кириличним шрифтом «Псалтир», а потім за підтримки меценатів переклав і видав 23 книги Біблії (під назвою «Біблія руська, виложена доктором Ф. Скориною із славного града Полоцька, Богу ко чти і людем посполитим к доброму наученію»). Білоруський переклад Біблії, зроблений Скориною, випередив у часі переклад М. Лютера. Біблію було написано не церковнослов'янською, а руською простою мовою, вона була розрахована на те, щоб її читали. Загалом у середні віки не було звички читати церковні книги, їх слухали під час богослужіння. «Біблія» Ф. Скорини – була своєрідним проривом. Нинішнього року у світі відзначається 500-річчя від часу видання цієї «Біблії». Білоруси, литовці, поляки збираються відзначати знаменну дату. На жаль, не видно, щоб і Україна долучилася. Хоча, як на мене, Ф. Скорина розраховував на те, що саме в Україні її будуть читати.

Друкована книга безпосередньо на українських теренах починається з І. Федорова, який спочатку працював в Москві, а потім переїхав до Великого князівства Литовського, до Заблудова, де його приютили в маєтку гетьмана Г. Ходкевича. 1568 року він надрукував разом із П. Мстиславцем «Учительне Євангеліє», а потім «Псалтырь с Часословцем», і саме з цих видань можна почати лік українському книгодрукуванню.

Друкарня, заснована 1573 року Іваном (як він себе назвав) Федоровичем у Львові, стала фундаментом книговидавництва на теренах східної Європи. Він надрукував у Львові «Книгу діянь і послань

апостольських», або «Апостол» (за сучасним найменуванням), і «Буквар», як першу книжку нелітургійного та нецерковного характеру.

Острозька Біблія – останнє з видань І. Федорова, який після Львова переїхав до Острога, на запрошення Василя-Костянтина Острозького. В Острозі було засновано друкарню, яка видала кілька книг, але основним було повне канонічне видання Біблії церковнослов'янською мовою. Це 1581 рік. В оформленні – титульний аркуш, герб К. Острозького на звороті, є віршовані присвяти, дві передмови: від Острозького і Г. Смотрицького, післямова. У кінці книжки – оригінальна марка І. Федорова. Це вже були абсолютно західні традиції оформлення книги. У росіян аж до кінця XVIII ст. ніяких титульних аркушів не було, а тут – 1581 року таке оформлення.

Острозький задумав великий тираж Біблії, він хотів, щоб вона широко розійшлася серед людей. Навіть сьогодні відомо 350 її примірників. Це дуже багато для стародруків. Президенти сьогодні присягають на Пересопницькому Євангелії, яке є рукописне й унікальне. Задля збереження унікального національного раритету я вважаю, що президенти мали б присягати на Острозькій Біблії. Вона теж має величезну цінність для нашого народу.

Ще одне дуже знамените видання – Києво-Печерський патерик. Пам'ятка була відома ще часів Київської Русі. А із середини XVII ст. почала видаватися спочатку польською – видання запровадив Петро Могила. А 1661 року була видана кириличним шрифтом. У виданні початку XVIII ст. ілюстрації до Патерика створив відомий український гравер Леонтій Тарасевич. Патерик – книга історій про печерських ченців – Антонія, Феодосія, багатьох інших. У ній багато ілюстрацій. На деяких є краєвиди Києва – початку XVIII ст. Зокрема, бачимо тогочасний Успенський собор.

Видавалися й світські видання. Їх було небагато. Наприклад, календарі, якими зачитувалися, тому збереглося мало примірників. Люди могли дізнатися з них про схід-захід сонця, рух планет, гороскопи.

А ось Акафіст Києво-Печерської лаври. Мова церковнослов'янська, але вступні статті, дещо з Євангеліє – українською. Нещодавно відзначали 400-річчя від заснування друкарні Києво-Печерської лаври. У першому виданні цієї друкарні, у передмові, згадується грудень 1616 року. На жаль, для України дата знову пройшла непоміченою. Хоча друкарня Києво-Печерської лаври відіграла в нашій історії значну, я б сказала, націєформуючу, державоформуючу роль. Хоч вона і монастирська, але заклала правила, тенденції світської, художньої літератури – для всього східнослов'янського простору.

Дедалі частіше ми бачимо видання світські, які з'являються у Києві, Харкові, Бердичеві, інших містах. До прикладу, маємо перше видання «Енеїди» Котляревського 1798 року. Книжка «зачитана», видно, що користувалася неабиякою популярністю. У нашому відділі чотири примірники «Енеїди». На одному з них – автограф Л. Глібова.

З історичних книг назву «Краткое описание Киева» М. Берлінського – це видання 1820 року. «Український вісник» – виходив у Харкові. Їх було до

20 номерів, досить об'ємні. У нас зберігаються усі прижиттєві видання Тараса Шевченка. Їх можна повністю прочитати в електронному вигляді. Є велика прижиттєва добірка книг М. Грушевського. Можливо, найбільша в Україні, оскільки книги були в спецфонді, а потім потрапили до нас. А тут ми демонструємо універсали Центральної ради, вони виходили чотирма мовами: українською, російською, єврейською та польською.

Завжди цікавить відвідувачів колекція мініатюрних видань. Такими вважаються видання, які в діаметрі мають менше, ніж десять сантиметрів, а для стародруків – менше, ніж 12 сантиметрів. Ось таке мініатюрне видання А. Міцкевича – це кінець ХІХ ст. Ще одне – зовсім мізерне – Коран.

...Присутні звернули увагу на інтер'єр кімнати, де зберігаються стародруки. Височенні білі із позолоченими вензелями і візерунками, ошатні, хоч і видно, що старовинні шафи, заповнені книгами, іншою друкованою продукцією. Звідкіля вони? Виявляється, в них – зберігається бібліотека останнього польського короля Станіслава ІІ Августа Понятовського (1732–1798 рр.). Майже 35 тисяч друкованих видань містила його бібліотека. Ці шафи збиралися і заповнювалися у Варшавському замку. Польський король, при правлінні якого сталося три поділи Польщі, і в результаті чого він зрікся престолу, хотів, щоб бібліотека стала публічною. Однак після смерті Станіслава ІІ його племінник продав бібліотеку Кременецькому лицю. Після утворення Київського університету Святого Володимира бібліотека була перевезена в столицю України, а вже у 20-і роки минулого століття опинилася в бібліотеці ім. Вернадського.

Н. Бондар розповідає, що книги збереглися добре. У шафах містяться видання ХV–ХVІ ст. У 90-і роки до бібліотеки ім. Вернадського приїжджали поляки, каталогізували королівську бібліотеку, навіть підготували каталог до друку. Але з якихось причин його так і не було видано.

Сьогодні відділ стародруків та рідкісних видань – це науковий підрозділ, який здійснює дослідження в галузі історії книги та книговидання, історії бібліотечної справи, готує монографії, статті, наукові каталоги, посібники. Готує ювілейні чи просто тематичні виставки, проводить публічні читання, надає консультації та методичні поради. Дедалі більше оцифрованих копій старовинних видань, створено електронні каталоги, завдяки чому стародавні книги, яких задля збереження їх краще поменше торкатися, можуть прийти в кожний дім і до кожного читача. І «Острозька Біблія», і львівський «Апостол», і ще близько 50 стародруків і рідкісних видань.

А якщо хтось хоче попрацювати з оригіналом, а не електронною копією? Або електронну копію ще не створено? У читальному залі бібліотеки можна замовити книги ХVІІІ, ХІХ та ХХ ст. Звісно, якщо є читацький квиток. Рідкісні видання та стародруки видають для роботи, якщо є запит від установи, у якій працює чи навчається читач. Нарікати не варто: ці раритети ще послужать багатьом поколінням (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2911>). – 2017. – 3.03).

Астрономічна наука

Ще 50 років тому теза про можливе існування екзопланет – планет поза межами Сонячної системи – була лише припущенням. Упродовж останньої чверті століття в цьому напрямі досліджень стався справжній прорив: новітнє наукове обладнання дало змогу людству зазирнути у віддалені куточки космосу та знайти там інші планети, що обертаються навколо своїх зір. Таких об'єктів нині зафіксовано кілька тисяч, і пошуки тривають далі. 22 лютого 2017 р. фахівці американського Національного управління з аеронавтики і дослідження космічного простору (NASA) заявили про виявлення одразу семи нових екзопланет. Про те, чому й наскільки важливе це відкриття та які перспективи і цілі подальших наукових пошуків у цій галузі, розповів в ефірі програми «Деталі» інформаційної служби «Радіо Свобода» вчений – популяризатор астрономії, засновник і редактор науково-популярного журналу «Наше небо. Observer», автор підручників з астрономії для школярів, завідувач лабораторії методологічного та інформаційного забезпечення освіти і науки (астрономічної) Науково-навчального центру Головної астрономічної обсерваторії (ГАО) НАН України та Київського національного університету ім. Тараса Шевченка І. Крячко.

За словами гостя студії, відкриття, анонсоване NASA, є ретельно перевіреним, науково підтвердженим і справді дуже важливим, хоч і не сенсаційним, як це могла сприйняти громадськість. Річ у тім, що першу екзопланету було відкрито ще 1995 р. На даний час ученим відомо про значну кількість таких об'єктів, на яких згодом можуть бути виявлені умови, що характеризують їх як потенційно придатних до зародження й існування життя.

Проте особливість останнього відкриття полягає в тому, що було виявлено одразу сім екзопланет, три з яких, на думку науковців, є досить подібними до Землі – і не лише за розмірами. Всі ці небесні тіла обертаються навколо своєї зорі – ультрахолодного червоного карлика TRAPPIST 1 – у так званій зоні життя, тобто не занадто близько до неї й не занадто далеко, отримуючи приблизно стільки ж світла й тепла, скільки наша планета отримує від Сонця. До речі, червоні карлики на кшталт TRAPPIST 1 становлять абсолютну більшість зір як у Всесвіті загалом, так і в нашій галактиці Чумацький Шлях, зокрема, – підкреслив І. Крячко. Хоча якщо нічне небо спостерігати із Землі неозброєним оком – їх не помітно – через відносну тьмяність. Адже людина може бачити світло лише найбільших і найяскравіших зір. Маса зорі TRAPPIST 1 не перевищує 10 % маси Сонця, а за розмірами вона близька до планети – гіганта Сонячної системи – Юпітера. Але навіть попри це навколо неї все ж кружляють планети.

Як зазначив учений, самого факту виявлення цих екзопланет недостатньо. У 2018 р. NASA планує запуснути на орбіту Землі новий найсучасніший космічний телескоп імені Джеймса Вебба (він замінить космічний телескоп «Габбл»), який, серед іншого, продовжить як пошук

нових екзопланет, так і вивчення вже відомих, зокрема їхніх атмосфер. Оскільки саме наявність атмосфери певного складу, а також відповідного температурного режиму (або ж середньої температури, що створює сприятливі умови для існування білкових тіл) і – насамперед – води (у всіх трьох її можливих станах – рідкому, твердому й газоподібному) є невід’ємними умовами для зародження й розвитку різних форм життя (від найпримітивніших до найвисокоорганізованіших), принаймні тих, які людство може спостерігати на Землі.

Що ж стосується пошуку потенційних високорозвинених позаземних цивілізацій, то на радіосигнали, надіслані землянами, наразі не отримано жодної відповіді. Хоча, як зауважив І. Крячко, навіть цілеспрямовано не надсилаючи інформаційних повідомлень у космос, наша планета все одно особливим чином сигналізує про себе, засвідчуючи власне існування, тому що працюють численні орбітальні апарати, за допомогою яких здійснюється зв’язок між різними суб’єктами на її поверхні (ідеться, зокрема, про теле-, радіо- і телефонний зв’язок, функціонування різноманітних систем навігації та прогнозування погоди тощо).

Підбиваючи підсумки розмови, І. Крячко наголосив: «...Ми можемо говорити про Марс та екзопланети і збиратися в подорож туди, але це відбудеться нескоро. І, безумовно, Земля залишиться для нас домівкою ще на багато років. Тому ми маємо її берегти».

Більше про це, а також про формулу Дрейка, парадокс Фермі й парадокс близнят, про вивчення Плутона та пошуки нової дев’ятої планети Сонячної системи і багато іншого слухайте в повному аудіозаписі радіопередачі, доступному за посиланням: <http://www.radiosvoboda.org/a/life-beyond-earth/28330968.html> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2893>)). – 2017. – 27.02).

***

Про сім нововиявлених екзопланет і пов’язані з цим результатом перспективи вивчення й освоєння людством космічного простору розповіли в ефірі чергового випуску науково-популярної передачі «Азбука реальності. Винаходи» радіостанції «Промінь» учені академії – завідувач лабораторії методологічного та інформаційного забезпечення освіти і науки (астрономічної) Науково-навчального центру Головної астрономічної обсерваторії НАН України та Київського національного університету ім. Тараса Шевченка І. Крячко і постдокторант інституту Н. Бора (Королівство Данія), старший науковий співробітник лабораторії астрофізики і космології відділу астрофізики та елементарних частинок Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України кандидат фізико-математичних наук Д. Якубовський.

Результатом багаторічних астрономічних спостережень і математичних розрахунків, здійснених міжнародною командою науковців, стало відкриття одразу семи нових екзопланет, оприлюднене американським Національним

управлінням з аеронавтики і дослідження космічного простору (NASA) 22 лютого 2017 р.

Як вважає Д. Якубовський, відкриття нових екзопланет засвідчує значний прогрес у вивченні космічного простору – як близького, так і далекого. Цікаво, що наразі технічні можливості не дають змоги побачити та сфотографувати ці об'єкти – навіть зоря TRAPPIST 1, навколо якої вони обертаються, на знімках має вигляд маленької цятки. Висновок про наявність планет біля вказаної зорі вчені зробили завдяки застосуванню спеціальних методів – зокрема, методу транзитів (тобто проходження планети перед диском зорі): потік випромінювання від зорі зменшується в той час, коли між нею і спостерігачем проходить інше небесне тіло – наприклад планета. За словами Д. Якубовського, зроблене науковцями відкриття є надзвичайно важливим у контексті, по-перше, пошуку органічного життя поза межами Землі та Сонячної системи, а по-друге, з погляду визначення перспективності тих чи інших космічних об'єктів для можливої їх колонізації людством у майбутньому. Екзопланети навколо зорі TRAPPIST 1 не є цілковитими аналогами нашої планети (зрештою, і будова нововідкритої планетної системи теж відрізняється від будови Сонячної системи), тому важливим дослідницьким завданням надалі є пошук об'єктів – кандидатів на умовне звання «Земля 2.0». Проте слід мати на увазі, що колонізація позаземних космічних об'єктів – справа далекого майбутнього. Адже тепер максимальна швидкість, із якою можуть рухатися створені людиною космічні апарати, не перевищує однієї десятитисячної від швидкості світла.

І. Крячко зауважив, що рано чи пізно колонізація принаймні близького космічного простору стане для людства нагальною потребою, адже Сонце проіснувало вже половину свого віку – 5 із 10 млрд років, а отже, із часом умови на Землі ставатимуть дедалі непридатнішими для різних форм життя. Якщо доти людство збережеться, то муситиме переселятися. Це означає, що активні пошуки об'єктів, які земляни могли б колонізувати, мають розпочатися вже зараз. Відкриття ж семи екзопланет біля однієї лише зорі-карлика дає науковцям підстави припустити, що планет у Всесвіті – незліченна кількість, а отже шанси на віднайдення планети, подібної до Землі, значно зростають. Тим більше, що раніше висловлене вченими припущення – щодо існування планет поза межами Сонячної системи – таки підтвердилося.

Технічні можливості наукового пошуку в цьому напрямі суттєво розширяться вже найближчим часом, коли на орбіту вийде космічний телескоп імені Джеймса Вебба, а за 5–10 років на Землі буде налагоджено роботу надпотужних телескопів, діаметр дзеркала кожного з яких становитиме близько 39 м (для порівняння: діаметр дзеркала космічного телескопа імені Джеймса Вебба – 6,5 м, космічного телескопа «Габбл» – 2,3 м). Водночас, на думку І. Крячка, колонізація інших космічних об'єктів (навіть найближчих до Землі – скажімо, екзопланет біля зорі Проксима Центавра, відстань до яких становить трохи більше 4-х світлових років) нині є досить проблематичною з технічної точки зору й залишатиметься такою ще

досить довго. Це стосується в тому числі й планів щодо заселення Марса: людині необхідно буде вирішити проблему мінімізації або усунення шкідливого впливу сонячної радіації та створити замкнену біосферу. Відсутні також технологічні рішення, покликані полегшити і пришвидшити пересування в міжпланетному просторі.

Насамкінець І. Крячко підкреслив, що наступним кроком, який дасть змогу констатувати справжні зрушення в напрямі вивчення та освоєння космічного простору, має стати виявлення екзопланет, придатних для життя (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2898>). – 2017. – 28.02).

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

У грудні 2016 р. Міністерство освіти і науки України оприлюднило з метою громадського обговорення проект типового навчального плану для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, який при його реалізації призведе до руйнації вітчизняної системи освіти і небезпечний для країни в цілому.

Зокрема, у згаданому проекті пропонується виключити з числа обов'язкових (інваріантних) і перенести до категорії необов'язкових (варіативних) усі природничі дисципліни, передбачені нинішнім навчальним планом, зокрема – фізику, астрономію, хімію, біологію, географію, екологію. Натомість пропонується єдина дисципліна «Людина і природа» з обсягом викладання три години на тиждень, тобто частку зазначеного єдиного предмету в обсязі усіх інваріантних дисциплін планується зменшити до 15,4 %. Наразі загальна частка природничих дисциплін в обов'язковій частині навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів універсального профілю для 10–11 класів становить близько 23 %.

Крім того, в інваріантному складнику проекту навчального плану відсутній один з найважливіших для сучасних освічених людей предмет – «Інформатика», а його так званий аналог «Інформаційно-телекомунікаційні технології» входить лише до циклу вибірково-обов'язкових предметів.

Важливою проблемою об'єднання природничих дисциплін в один предмет, що, безумовно, викличе зниження якості їх викладання, є відсутність педагогічних кадрів з цього предмета. Враховуючи, що кожна з природничих наук має свій окремий предмет, базові поняття, методи викладання, а також беручи до уваги вкрай низьку престижність професії шкільного вчителя, марно сподіватися на прагнення та ефективні дії викладачів шкіл до розширення власної спеціалізації. У той самий час для підготовки нових кадрів потрібно щонайменше п'ять років.

Як наслідок, ми можемо отримати викладання на спрощеному рівні, яке буде спрямованим у бік первинної спеціальності вчителя-предметника, а учні зіткнуться з проблемою вибору на користь конкретної природничої

(фізичної, хімічної чи біологічної) дисципліни або ж взагалі не бачитимуть у них потреби.

Важливо зазначити, що передбачена в запропонованому проекті можливість для шкіл ввести природничі дисципліни до числа профільних предметів не враховує реальну ситуацію, що склалася у невеликих містечках та сільській місцевості, оскільки забезпечити формування класів фізико-математичного, хімічного, інженерного профілів та відповідний навчальний процес там набагато складніше у порівнянні з класами гуманітарного профілю. Це пов'язано, у першу чергу, з невеликою кількістю учнів, які прагнуть у них навчатися, існуючих кадрів та слабкою матеріально-технічною базою.

Відмова від високоякісного вивчення природничих дисциплін та інформатики призведе до подальшого падіння загального інтелектуального рівня випускників, неможливості забезпечення абітурієнтами вищих навчальних закладів за природничими та технічними спеціальностями, зменшення потреби у вчителів з цих предметів, а в подальшому – до зниження кількості аспірантів, наукових та науково-педагогічних працівників, що може викликати посилення занепаду вітчизняної науки та системи вищої освіти.

Таким чином, пропозиції Міністерства освіти і науки України є загрозою для системи підготовки професійних кадрів та призведуть до скорочення числа висококваліфікованих фахівців у сферах науково-технічної діяльності, оборони, охорони здоров'я, промисловості та інших галузях економіки. Їх розробники не взяли до уваги, що саме завдяки здобуткам природничих наук можливий прогресивний розвиток країни – її промисловості, будівництва, сільського господарства, телекомунікацій, науково-технічної сфери, оборони, охорони здоров'я тощо. Також необхідно нагадати, що на сьогодні в зазначених галузях, які ґрунтуються на здобутках природничих наук, задіяна більшість штатних працівників в Україні.

Додатковим негативним соціальним наслідком запропонованого рішення можуть стати масові звільнення шкільних учителів природничих предметів, а за цим – повна деградація кадрового потенціалу освітньої сфери, відновлення якого потребуватиме десятки років.

Враховуючи зазначене, Національна академія наук України вважає за необхідне відтермінувати остаточний розгляд та затвердження проекту типового навчального плану для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з метою його докорінної переробки та зміни його концепції.

P.S. Цю позицію НАН України із зазначеного питання викладено в листах, надісланих Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти та секретареві Ради національної безпеки і оборони України О. Турчинову **(Національна академія наук України** *(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2885>)* – 2017. – 24.02).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

В. Горовий, д-р іст. наук, проф.

Процес входження України і РФ в інформаційне суспільство як джерело міждержавних суперечностей

Активізація глобалізаційних процесів на основі розвитку електронних інформаційних технологій стала фактором нерівномірного, але одночасного входження в інформаційне суспільство країн світу, що до того перебували на індустріальному і навіть доіндустріальному етапі розвитку. Така нерівномірність стимулювала розвиток суперечностей, викликаних незбіганням інтересів еволюції, на міждержавному рівні. Ці суперечності відтінюються однаковими вимогами нового суспільства до всіх членів світової спільноти держав незалежно від можливостей засвоєння його організаційно-технологічних особливостей. Ця характерна риса істотно позначилась і на проблемах інформаційної безпеки в міждержавних відносинах, що в системі виникаючих протистоянь держав у сучасних умовах набуває першорядного значення.

У контексті цієї ситуації для нас нині є дуже важливим зрозуміти спонукальні мотиви Російської Федерації в протистоянні з Україною. Причину цих мотивів виводити, як це робиться в багатьох ЗМІ, лише з «імперських замашок», із «природної агресивності» нашого північного сусіда є справою малопереконливою, побудованою на суто емоційних рефлексіях. У той самий час вони, ці спонукальні мотиви, пов'язані з більш глибокими процесами, із відмінностями прояву в обох державах утвердження елементів нового, інформаційного суспільства в суспільстві індустріальному, що поступово відходить у минуле.

До цього слід зауважити, що еволюція сучасної цивілізації, як поступальний процес, проявляється у двох напрямках, при вирішенні двох основних рядів магістральних завдань: оновлення всіх видів суспільної діяльності у зв'язку з новими викликами середовища, у якому розвивається цивілізація, і розвитку нових форм суспільної самоорганізації, що мають відповідати якісним змінам у людській свідомості й діяльності. «Перехід від сировини, як основного виробничого ресурсу, безпосередньо до енергії, до інформації; рух від безпосереднього сприйняття через емпіризм і експериментаторство до абстрактного теоретичного знання і т. д. – є не “зацикленним”, а “відкритим у майбутнє”, і це набагато чіткіше, ніж у рамках марксистської теорії, підкреслює поступальність процесу становлення нового суспільства»¹.

І оновлення всіх видів суспільної діяльності, і розвиток нових форм суспільної самоорганізації – ці процеси є тісно пов'язаними та ґрунтуються

---

¹ Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования. Пер. с англ. Москва : Academia, 1999. С. XXX.

на розвитку інформаційної сфери життя суспільства. «Цивілізація – це інформація, в основі якої лежить інформаційна матриця, – доходить висновку американський дослідник С. Робертсон, – ...що дозволяє людству своєрідно організовувати інформаційні потоки, створюючи при цьому у певний період часу знання для наступної розробки технологій, що забезпечують вихід на нові джерела енергії масового вжитку, які стають запорукою виживання людства і створення йому більш досконалого рівня якості життя»².

Продовжуючи думку С. Робертсона, можна стверджувати, що рівень розвитку цивілізації вимірюється рівнем творчого потенціалу суспільства, що, у свою чергу, пов'язаний з рівнем доступу членів суспільства до інформації, до можливостей нового інфотворення і використання ресурсу перетворювальної діяльності. У зв'язку з цим в новому суспільстві зростає значущість системи соціальних комунікацій. Трансформація суспільства прямо починає залежати від оптимальності їх організації, якості наповнення (соціально значущої частки в загальному обігу використовуваної інформації), ефективності використання інформаційного ресурсу.

Інформаційне суспільство – це перше суспільство в людській історії, що не лише свідомо перетворює навколишню дійсність згідно з власними інтересами, але при цьому свідомо перетворює себе, самовдосконалюється як складна система, оптимізуючи свою ефективність. У порівнянні з індустріальним суспільством, де лише в дуже загальному вигляді міг пропонувати варіант руху в майбутнє «привид, що бродив по Європі», воно прагматично підходить до використання ідей, ідеологій, відображених у багатоваріантності політичних рішень, розроблюваних і уточнюваних на практиці за активної участі членів суспільства, яке називають сьогодні громадянським. Очевидно, що майбутні дослідження інформаційного суспільства зможуть підтвердити невідворотність процесу розвитку громадянської активності як обов'язкового механізму даного етапу розвитку, що найбільше у відомій історії сприяє активізації людських здібностей, вивільненню творчого потенціалу людини.

При всьому тому якраз на нинішньому російському прикладі можемо наочно спостерігати той спротив, який елементи нового, інформаційного суспільства зустрічають, проникаючи в суспільство індустріальне, що вже втратило не лише перспективи свого розвитку, а й ідеологічну основу існування. Ігнорування, чи може й боязнь, використання механізмів розвитку громадянського суспільства, розробки нової ідеології розвитку, необхідності формування загальносуспільного утвердження її в масовій свідомості було обумовлене ейфорією ілюзії безмежної свободи учасників розвалу союзної держави з її закостенілою ідеологією. Більшість із них з полегшенням вітала можливість кар'єрного зростання без раніше обов'язкового зубріння

---

² Робертсон Д. С. Информационная революция. Информационная революция: наука, экономика, технология : рефератив. сб. / ИНИОН РАН. Москва, 1993. С. 17.

марксистсько-ленінської теорії, «перенасичення» пропагандою за часів Союзу³, легко засвоювала почуті на Заході твердження про те, що нині не ідеї, а гроші керують людьми.

Відсутність, у зв'язку з цим, чіткої перспективи російського розвитку, орієнтирів у майбутньому без обов'язкової надії на зростання світових цін на нафту, фактичне обмеження розвитку національної економіки інтересами російських олігархічних монополій, зацікавлених насамперед експлуатацією багатих сировинних ресурсів, обумовлює застій еволюції російської держави і суспільства в сучасних умовах. Домінування олігархічних інтересів у міжнародних відносинах у принципі підмінило на практиці зміст декларованих раніше моральних принципів братського добросусідства Росії з країнами-сусідами, солідарності з росіянами за рубежем, на прагматизм прибутку і відштовхнуло сусідів.

Таким чином, у застосуванні до еволюції національної інформаційної основи російського суспільства цю думку можна трансформувати так: сила наявних олігархічних традицій в економіці до сьогодні перемагала всі спроби демократизації суспільного устрою. При цьому у свідомості переважної більшості російських громадян на початковому періоді входження до нового, інформаційного суспільства застигли два уявлення: спроби пояснювати реалії нової дійсності залишками ідеології союзної держави і переконаннями про можливість суспільного буття на безідейній основі. І той, і інший концепт фактично відображає завершальний процес використання інтелектуальної основи існування індустріального суспільства.

Байдужість російського керівництва до розробки чітких орієнтирів подальшого розвитку суспільства, необхідності його трансформації в умовах нових світових реалій, обумовлена заспокійливим експортом багатих природних ресурсів, хоч і знайшла своє відображення в суспільній свідомості, однак, поступово, на рівні соціальної інтуїції починає викликати тривожні відчуття. Відсутність здорової творчої атмосфери в суспільстві все більше починає турбувати російську інтелігенцію, проявляється в російських ЗМІ. Показово у зв'язку з цим суттєвий резонанс у громадській думці мали відповіді В. Путіна на Валдайському форумі на запитання стосовно змісту сучасних національних інтересів Росії. Адже, як зазначається в кореспонденції щоденної петербурзької електронної газети «Фонтанка.Ру», «від них же дуже близько до національних смислів, національної ідеї. І Путін віджартувався. Мов би, що росіянину добре, те і є національними інтересами. Це така відповідь веселого двічника, який не знає, що сказати на екзамені. Сподівається, що пройде, – продовжує видання. – Не пройде. Тому, що це питання питань. Національна ідея – це усвідомлення того, хто ми зараз і куди ми маємо рухатись. І що ми будемо там робити. Це план, це наша місія...»⁴.

Слід констатувати, що внесення цих думок до масової аудиторії в сучасному російському суспільстві стає все проблемнішим. Зростає

³ *Корабльова В. М.* Соціальні смисли ідеології : монографія. Київ : ВАДЕКС, 2014. С. 17.

⁴ fontanka.ru. URL: <http://www.fontanka.ru/2016/10/29/070/>

цензурування владою вертикальних інформаційних обмінів з посиланням на «інтереси народу» вже стало звичним для більшості користувачів і базується на спадкоємності традицій контролю за інформаційним простором, характерних ще для союзної держави. Негативних традицій, сьогодні прийнятних на основі позитивного ставлення до минулого байдужою до оновлення суспільного життя частиною сучасної російської аудиторії користувачів.

Найбільш рельєфно проявляється цензурна політика сучасної російської влади в системі горизонтальних інформаційних обмінів, активізованих розвитком електронних інформаційних технологій, зростанням популярності соціальних мереж, складноконтрольованого з боку держави способу обміну інформацією. Не випадково в доповіді «Свобода в мережі – 2016» американської неурядової організації Freedom House стверджується, що «Росія входить до числа тих країн, де уряд займається цензурою Інтернету... В Росії неодноразово блокувались сайти і відбувались кібератаки на незалежні ЗМІ»⁵.

Слід зазначити, що російська влада із самого початку розвитку мережових технологій відчула їх небезпеку як інструменту демократизації і тому намагається перевести відповідну активність суспільства в неполітичну, неідеологічну сферу. Такий підхід все більше і більше входить у протистояння з об'єктивними процесами сучасності. Адже в умовах становлення інформаційного суспільства адміністративні бар'єри на шляху самовдосконалення соціальної структури, що знаходить свій прояв у розвитку громадянського суспільства, в активізації участі в політичному житті все більшого числа громадян, стають відчутним гальмом на шляху соціального розвитку сучасної Росії.

Як зазначається з цього приводу в доповіді Центру наукової політичної думки і ідеології, російська влада ставить перед собою ряд завдань, пов'язаних з контролем інформаційних процесів, серед яких першочерговими є:

«Завдання 1. Формування суспільної думки про політичні процеси, персони, корпорації, країни і т. ін.

Завдання 2. Організація співтовариств, їх переведення з віртуального простору в реальний... Для вирішення цих завдань російській державі доводиться брати активну участь в інформаційних війнах, розробляти і вдосконалювати систему регулювання Інтернету»⁶.

Російські ЗМІ зазначають, що для реалізації вказаних завдань російська влада задалегідь підготувала для роботи в інтернет-просторі когорту «контрреволюційних бійців», що можуть воювати з революціонерами на їх традиційному полі сили – у психологічній війні. Найбільш помітними серед

---

⁵ Шевченко Л. Свобода в інтернеті: что мы узнали из доклада Freedom House. URL: <https://reed.media/internet-freedom/>. (дата обращения: 14.11.2016).

⁶ URL: <http://rusrand.ru/analytics/svoboda-i-gosudarstvennaja-reguljatsija-v-internete-rossijskie-realii>.

них у веденні інформаційної війни є «Интернет-смерш» (internetcsmersh.ru), «Интернет-ополчение» (ipolk.ru) и «Кибердружина» (social.ligainternet.ru). Ці провладні об'єднання (в Україні їх назвали б «тітушками») спеціалізуються, перш за все, на розповсюдженні величезної кількості ідейно вивірених користувацьких коментарів у «ворожих» соціальних групах, форумах, блогах, аналітичних порталах та ін. При цьому зазначається, що в Росії діяльність цих «загонів» де-факто, якщо й не заблокувала, то істотно обмежила поширення революційних ідей»⁷. До них приєднуються й інші провладні формування. Так, наприклад, «московських суворовців категорично не влаштовує той безкрай, що відбувається в соціальних мережах, і вони звернулися до компетентних органів із закликом наведення порядку»⁸.

Спеціалісти-правники зауважують, що хоча в російському «Законі про оперативно-розшукову діяльність» і говориться про вірність конституційним принципам законності, а проведення обмежувальних заходів допускається лише на основі суддівських рішень, однак «у реальності система будується таким чином, що громадяни не гарантовані від свавілля служб, що ведуть прослуховування. Адже практично всі провайдери Інтернету і оператори зв'язку надають оперативним працівникам спецслужб виносні пульти, з яких можна нерегламентовано здійснювати доступ до будь-якої інформації... Великі корпорації подібно спецслужбам також займаються незаконним збиранням інформації про приватних осіб»⁹.

Російські правозахисники говорять про більш як 9 тис. випадків актів цензури в рік, регіони і відомства вступили в «гонку звітів про блокування» заборонених матеріалів. Повідомляється, приміром, що в Татарстані використовується автоматизована система моніторингу контенту. Роскомнагляд звітує про тисячі судових рішень про заборону інформації, нападам і загрозам піддаються десятки блогерів і журналістів, традиційно «надзвичайно високий рівень тиску» на користувачів здійснює Москва, Санкт-Петербург, Татарстан та деякі інші регіони. Прогнозується зростаючий рівень блокувань через кризу і бюджетну економію, оскільки навантаження на співробітників відповідних служб буде зростати і, відповідно, якість їхньої праці падатиме¹⁰.

Останнім часом у боротьбі з інакомислячими ЗМІ як інноваційний прийом російська влада використовує великі економічні структури або ж формально не пов'язані з владою радикальні суспільні утворення. Держкорпоративна цензура стала реальністю після того, як однією з відомих, але неназваних у пресі з безпекових причин компанією, був поданий

---

⁷ Там само.

⁸ URL: <http://www.russia-today.ru/new.php?i=9565>.

⁹ Государство и Интернет в России. URL: <http://zos.ru/intcommerce.pp.ru/www/gosros.html>.

¹⁰ Див. про це: URL: <https://rublacklist.net/14661/> та ін.

страхотливий позов до РБК на суму близько 3 млрд р., до якого «Роснафта» додала суму позову ще на 55 млн р.¹¹

Таким чином, згідно з офіційними даними під впливом глобальної інформатизації в сучасній Росії активізуються інформатизаційні процеси. За даними Київського міжнародного інституту соціології, Росія перебуває на 14 місці у світі за проникненням Інтернету, за відсотком користувачів – якраз між Польщею і Португалією¹². Однак ці процеси далеко не в усіх своїх проявах влаштовують російську владу. І хоча ця влада не в змозі протистояти такому об'єктивному процесу, вона все ж намагається мінімізувати його вплив на інформаційні обміни у сфері соціальної еволюції суспільства, і особливо – на процес розвитку малоконтрольованих горизонтальних комунікацій, на розвиток мережевого спілкування. Певною мірою їй це поки що вдається і відчувається в наслідках.

Про що свідчить, скажімо, відображення цієї ситуації у висловлюваннях відомого театрального діяча, глибоко поважної постаті в середовищі російської інтелігенції К. Райкіна. Він образно трансформував наявну ситуацію в чуттєву сферу: «Атмосфера жахлива, затхла, у якій дивним чином склалася така химерна комбінація запахів, що, перемішуючись, дають якийсь неймовірний ефект. Це запах плісняви, ладану, прокислих щів (капустняку), казарменого гуталіну... У такого роду атмосфері мало що хорошого може народитися, – цитує К. Райкіна письменник А. Константинов. – Ми чекаємо нових смислів, творчих злетів. А народиться який-небудь щур-мутант або черговий піп з коштовним годинником на руці, що виспіває комсомольські пісні. Але це не те, що потрібно нашій країні. За цю атмосферу абсолютно точно несе відповідальність наша влада. У такій атмосфері народу тяжко переживати ті тягарі й лихоліття, що випадають на його і без того нелегке життя в цей складний через міжнародну обстановку період»¹³.

Повертаючись до проблем нинішнього російсько-українського протистояння, дослідники насамперед звертають увагу на самі факти порушення державного суверенітету України, норм міжнародного права Російською Федерацією спочатку в Криму, пізніше – на Донбасі. При цьому, однак, менше уваги приділяється сутнісним причинам розходження шляхів розвитку двох сусідніх народів, які підштовхнули процес прийняття тих рішень керівництвом РФ, що стали причиною трагічних подій останнього часу, жертвами, що вимірюються вже тисячами загублених життів.

---

¹¹ URL: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/11/14/70517-mister-isk>.

¹² URL: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=621>.

¹³ В России маниакально-кретинская цензура: гендиректор Агентства журналистских расследований (АЖУР), писатель А. Константинов в программе «Итоги недели» высказал свою точку зрения на реплику К. Райкина и происходящее в стране. URL: <http://www.fontanka.ru/2016/10/29/070/>.

Відмінності українського, у порівнянні з російським, шляху входження в інформаційне суспільство проявилися не стільки в темпах загальносуспільного освоєння електронних інформаційних технологій, хоча з огляду на економічну, політичну ситуацію в країні, вони були досить високими, скільки в особливостях загальносуспільних результатів цього процесу. Паралельний процес зростаючого зовнішнього інформаційного впливу насамперед через дуже популярний на етапі ринкової перебудови економіки спільний із зарубіжними партнерами бізнес, політичні, культурологічні зв'язки із Заходом, викликаний невдалою трансформацією вітчизняної економіки в ринкові форми її функціонування, виїзд на заробітки значної частини активного населення з України до євроспільноти і засвоєння там технологічних, демократизаційних інновацій інформаційного суспільства сприяв посиленню суспільного інтересу українців в напрямі західної моделі розвитку.

При унікальній відкритості для зовнішніх впливів, при декларуванні абсолютної свободи представниками суспільства, і наївного у своїх уявленнях про безмежжя демократії, і умисного, яким користуються, Україна стала фактично полігоном екстремальних технологій становлення нового, інформаційного суспільства на території зіткнення цивілізаційних інтересів. Полігоном внутрішньосуспільних протистоянь різних за формою політичних установок, але однакових змістом економічної діяльності олігархічних кланів. Україна змушена проходити період правового нігілізму, породженого відставанням процесу правотворення від сумбуру нових і віджилих соціальних процесів, на якому буйним квітом зацвіла корупція та всяка інша злочинність. Однак в усьому цьому розмаї соціальних трансформацій починають проявлятися паростки нових закономірностей, зрушення в напрямі до становлення громадянського суспільства. В основі цього процесу – середній клас: гуманітарна та інженерно-технічна інтелігенція, організатори дрібного й середнього бізнесу – всі освічені і невдоволені нинішніми можливостями своєї реалізації в сучасній Україні люди. Середній клас підтримав Майдан, впливав на розвиток його фактично деолігархічної ідеології, що в результатуючому процесі сприяє поступовому, з великими труднощами перемелюванню олігархічної складової української економіки і пов'язаних з нею факторів впливу на суспільне життя, на економіку, доведену до перебування в десятці найбідніших країн світу¹⁴. Можна стверджувати, що результати суспільної інформатизації вже істотно проявляються під час політичного процесу в Україні.

Суттєві зміни геополітичної орієнтації українців в напрямі європейських цінностей, становлення громадянського процесу в Україні, фактичне свідоме протистояння традиційній інформаційній залежності від Москви через переформатування інформаційних вертикалей у національному інформаційному просторі – все це стало несподіваним для керівництва Росії,

---

¹⁴ URL: <https://tsn.ua/groshi/ukrayina-uviyshla-v-desyatku-naybidnishih-krayini-svitu-zaversiyeyu-bloomberg-890300.html>.

зосередженого на подоланні власних кризових проблем, і було негативно сприйнятим як самим керівництвом, так і орієнтованою ним частиною громадськості, а також увійшло в мотиваційну частину наступних трагічних подій.

Утім, найбільшою несподіванкою, очевидно, стало те, що, не зважаючи на всі проблеми становлення українського суспільства, не зважаючи на суспільний деструктив олігархічних об'єднань, наслідок провальної приватизації в постсоціалістичний період, на розвал економіки, український середній клас одержав інноваційний інструмент демократизації – електронні інформаційні технології. І це факт, що вселяє надію. Практика показує, що цей інструмент стає все більш небезпечним для українських олігархів. Однак він небезпечний своїми всепроникними властивостями і самим прикладом функціонування також і для російської влади, що на сьогодні успішно охороняє інтереси власних олігархів від поки що незручностей, які вже завдає їм «думаюча» Росія. І цю небезпеку російська влада пробує нейтралізувати «на далеких рубежах», за межами своїх кордонів, традиційним для індустріального суспільства способом – силовими діями в Криму і на Донбасі. Однак у цьому разі керівництво РФ має справу не стільки з Україною, скільки з закономірностями суспільного розвитку. І в такому протистоянні навряд чи може сподіватися на успіх.

До уваги держслужбовця

О. Дуднік, ст. наук. співроб. НБУВ

А. Колесніченко, наук. співроб. НБУВ

Т. Гришина, мол. наук. співроб. НБУВ

Історія та сьогодення українсько-американських відносин

(Бібліографічний огляд літератури)

Упродовж майже століття Сполучені Штати є провідною державою світу – найвпливовішим суб'єктом міжнародної політики, який підтримує стабільне існування сформованої після Другої світової війни і визнаної світовим співтовариством системи міжнародних відносин. Саме цим обумовлено прагнення багатьох народів світу, які боролися чи борються за незалежність, домогтися визнання з боку Вашингтона свого державного суверенітету. У нинішніх умовах багатопольярного світу пріоритетом зовнішньої політики для більшості країн усіх континентів є налагодження і розвиток дружніх і партнерських, *за змоги*, стратегічних взаємовідносин із США. Адже результатом цього може бути як розвиток взаємовигідного двостороннього співробітництва, так і сприяння з боку провідної країни світу в отриманні політичної, гуманітарної, фінансової, військово-технічної та інших видів підтримки і допомоги від таких суб'єктів світової політики, як

Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, а також найпотужнішої регіональної організації з оборони і безпеки – Північноатлантичного альянсу.

Для дотримання принципів міжнародного права, існуючої системи міжнародних відносин і визнаних світовим співтовариством міждержавних кордонів, для збереження територіальної цілісності й державного суверенітету всіх країн світу, а також для захисту прав людини США як самостійно, так і спільно із своїми партнерами в рамках міжнародних об'єднань – НАТО, «Велика сімка» (G-7), «Велика двадцятка» (G-20) чи Ради Безпеки ООН вдаються до економічних санкцій або силових заходів впливу на держави, що порушують міжнародне право, зокрема й шляхом агресії.

Актуальність «українського питання» на міжнародній арені після завершення двох світових війн сприяла започаткуванню українсько-американських взаємовідносин, а розпад СРСР – встановленню міждержавних відносин між Україною і США. Проблема ядерного роззброєння пострадянських держав у першій половині 90-х років ХХ ст., а нині російська агресія проти України та її партнерів по ГУАМ – одні з визначальних чинників розвитку сучасних українсько-американських відносин.

Україну як незалежну державу США визнали 26 грудня 1991 р. Дипломатичні відносини між двома державами були встановлені 3 січня 1992 р. Особливе партнерство України зі Сполученими Штатами Америки українська сторона розцінює як стратегічне.

У бібліографічному огляді літературу систематизовано за розділами: 1. Історія зародження українсько-американських відносин. 2. Українсько-американська договірно-правова база. 3. Україна в зовнішній політиці США. 4. Українсько-американські політичні взаємовідносини. 5. Українсько-американське співробітництво.

1. Історія зародження українсько-американських відносин

1. Батюк Т. Надзвичайна дипломатична місія УНРади ЗУНР до США [Електронний ресурс] / Т. Батюк // [Україна: культур. спадщина, нац. свідомість, державність](#). – Електрон. дані. – 2008. – Вип. 17. – С. 116–122. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uks_2008_17_17. – Назва з екрана.

2. [Бессонова С. М.](#) Східноєвропейський вектор зовнішньої політики США та Україна в період завершення «холодної війни» [Електронний ресурс] / С. М. Бессонова // Наук. вісн. Дипломат. акад. України. – Електрон. дані. – 2010. – Вип. 16. – С. 307–317. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2010_16_42. – Назва з екрана.

3. Городня Н. Д. Політика країн Антанти та США щодо державності України в 1917–1919 роках : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Городня Наталія Данилівна ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 1996. – 24 с.
Ра293440

4. Городня Н. Д. Політика країн Антанти та США щодо державності України в 1917–1919 роках : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Городня Наталія Данилівна ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 1995. – 222 арк.
Дс49119

5. Довган Ю. Л. Політика Франції, Великої Британії та США щодо національної державності України в 1917–1920 рр. у вітчизняній та українській зарубіжній історіографіях : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Довган Юрій Любомирович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2006. – 18 с.
Ра343249

6. Довган Ю. Л. Політика Франції, Великої Британії та США щодо національної державності України в 1917–1920 рр. у вітчизняній та українській зарубіжній історіографіях : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Довган Юрій Любомирович ; Прикарп. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – 254 арк.
Дс92286

7. Калашников В. М. Типологія проголошення державного суверенітету: США та Україна [Електронний ресурс] / В. М. Калашников // Актуал. проблеми вітчизн. юриспруденції. – Електрон. дані. – 2012. – Вип. 3. – С. 37–48. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2012_3_8. – Назва з екрана.

8. Камінський Є. Є. Політика США в українському питанні (1917–1990 рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.03 / Камінський Євген Євменович ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка, Укр. ін-т міжнар. відносин. – Київ, 1993. – 36 с.
Ра284764

9. Камінський Є. Є. Політика США в українському питанні (1917–1990 рр.) : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.03 / Камінський Євген Євменович ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка, Укр. ін-т міжнар. відносин. – Київ, 1993. – 400 арк.
Дс43970

10. Камінський Є. Політика США щодо України: витоки, концептуальні основи, практична еволюція / Є. Камінський, А. Дашкевич. – Київ : Політ. думка, 1998. – 547 с.

Ва586238

11. Лендъел М. Формування стратегії США в «українському питанні» (1939–1996) / М. Лендъел // Політ. думка. – 1997. – №4. – С. 141–169.

Ж14596/1997/4

12. Павлюк О. В. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923) / О. В. Павлюк. – Київ : Вид. дім «КМ Academia», 1996. – 187 с. – (Наша історія).

Ва569049

13. Українська державність у ХХ столітті: іст.-політол. аналіз / В. Адамський [та ін.]. – Київ : Політ. думка, 1996. – 435 с.

Ва583288

14. Шамраєва В. М. Історіографія українсько-американських міждержавних взаємин [Електронний ресурс] / В. М. Шамраєва // Філософія і політологія в контексті сучасн. культури. – Електрон. дані. – 2013. – Вип. 5. – С. 140–146. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/filipol_2013_5_35. – Назва з екрана.

15. Як Буш у Верховній Раді виступав: ретроспектива Незалежності [Електронний ресурс] // ForUm : веб-сайт інформагенства. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://for-ua.com/analytics/2009/08/21/092615.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 26.12.2016.

2. Українсько-американська договірно-правова база

16. Державна підтримка українського експорту. Угоди між США та Україною [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України : веб-сайт. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/ugodi_z_ukrain/ukr/1740.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 06.01.2017.

17. Договірно-правова база між Україною та США [Електронний ресурс] // Посольство України в США : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://usa.mfa.gov.ua/ua/ukraine-us/legal-acts>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 27.12.2016.

18. Україна на міжнародній арені : зб. док. і матеріалів, 1991–1995 рр. : у 2 кн. / редкол.: Г. Й. Удовенко [та ін.] ; упоряд.: В. В. Будяков [та ін.] ; М-во закордон. справ України. – Київ : Юрінком Інтер, 1998.

Кн. 1. – 734 с.

Кн. 2. – 494 с.
В342307/1-2

19. Україна на міжнародній арені : зб. док. і матеріалів, 1996–2000 рр. : у 2 кн. / редкол.: А. М. Зленко [та ін.] ; упоряд.: Л. М. Колотілова [та ін.] ; М-во закордон. справ України. – Київ : Юрінком Інтер, 2003.

Кн. 1. – 1230 с.
Кн. 2. – 1054 с.
В347645/1-2

20. Хартія українсько-американського партнерства, дружби і співробітництва [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/840_015. – Назва з екрана. – Дата публікації: 22.11.1994. – Дата звернення: 06.01.2017.

3. Україна в зовнішній політиці США

21. Бурейко Н. Місце України в зовнішньополітичній стратегії США на пострадянському просторі [Електронний ресурс] / Н. Бурейко // Питання історії України. – Електрон. дані. – 2010. – Т. 13. – С. 104–107. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piu_2010_13_22. – Назва з екрана.

22. Васильєва М. О. Зарубіжна допомога в системі пріоритетів зовнішньої політики США : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Васильєва Марія Олександрівна ; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Київ, 2011. – 20 с.

Ра381674

23. Васильєва М. О. Зарубіжна допомога в системі пріоритетів зовнішньої політики США : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Васильєва Марія Олександрівна ; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Київ, 2011. – 200 арк.

Дс127210

24. Васильєва М. О. Зарубіжна допомога уряду США Україні: мотивація і результати / М. О. Васильєва // Актуал. проблеми міжнар. відносин : зб. наук. пр. – Київ, 2012. – Вип. 107, ч. 2. – С. 10–20.

Ж68200

25. Ващенко О. Стратегія ядерної безпеки США та Україна (2009–2013 рр.) [Електронний ресурс] / О. Ващенко // [Вісн. Черніг. нац. пед. ун-ту. Серія: Іст. науки](#). – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 123. – С. 230–235. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuI_2014_123_41. – Назва з екрана.

26. [Головань О. О.](#) Україна у безпекових стратегіях США 2014 року [Електронний ресурс] / О. О. Головань // [Гілея : наук. вісн.](#) – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 86. – С. 105–109. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_86_27. – Назва з екрана.

27. Головань О. О. Україна у безпекових стратегіях США 2014 року [Електронний ресурс] / О. О. Головань // [Гілея : наук. вісн.](#) – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 87. – С. 380–384. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_87_103. – Назва з екрана.

28. Дубовик В. А. Політика США по відношенню до незалежної України (1991–1994): аналіз концепцій американської політології : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Дубовик Володимир Алімович ; Одес. держ. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 1996. – 24 с.
Ра292256

29. Дубовик В. А. Политика США в отношении независимой Украины (1991–1994 гг.): анализ концепции американской политологии : дис. ... канд. полит. наук : 23.00.04 / Дубовик Владимир Алимович ; Одес. гос. ун-т им. И. И. Мечникова. – Одесса, 1996. – 183 л.
Дс50864

30. Канцелярук Б. І. Сучасні виміри політики США до України в умовах постбіполярного світу : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.04 / Канцелярук Борис Іванович ; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Київ, 1998. – 30 с.
Ра300574

31. Канцелярук Б. І. Сучасні виміри політики США до України в умовах постбіполярного світу : дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.04 / Канцелярук Борис Іванович ; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Київ, 1998. – 423 арк.
Дс70895

32. Корнієнко Н. В. Політика США щодо незалежної України: спроби періодизації [Електронний ресурс] / Н. В. Корнієнко // [Наук. пр. іст. факультету Запоріз. нац. ун-ту.](#) – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 42. – С. 307–312. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2015_42_63. – Назва з екрана.

33. Крапівін О. В. Політика США щодо України на початку її незалежності [Електронний ресурс] / О. В. Крапівін // [Вісн. Донец. ун-ту. Серія Б, Гуманітар. науки.](#) – Електрон. дані. – 2008. – Вип. 1. – С. 124–133. – Режим доступу:

http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/VDU_b/2008_1/texts/08kovpin.pdf. – Назва з екрана.

34. Кулик В. Україна як неперіоритетний партнер Барака Обама [Електронний ресурс] / В. Кулик // Укр. журнал. – Електрон. дані. – 2009. – № 3. – С. 7–8. – Режим доступу: <http://ukrzurnal.eu/ukr.archive.html/565/>. – Назва з екрана.

35. Лебедев И. Л. Об американской правительственной помощи странам СНГ / И. Л. Лебедев // США. Канада: економіка, політика, культура. – 1996. – №12. – С. 51–58.
Ж62589/1996/12

36. Манчуленко О. Г. Україна в зовнішній політиці США: аспекти фінансово-технічної допомоги [Електронний ресурс] / О. Г. Манчуленко // [Гілея : наук. вісн.](#) – Електрон. дані. – 2016. – Вип. 109. – С. 369–373. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_109_96. – Назва з екрана.

37. Михайленко М. В. Доба інституцій: парадигма світополітичного вибору в умовах глобалізації та українська політика Вашингтона у 90-х роках / М. В. Михайленко. – Чернівці : Місто, 2005. – 240 с.
Ва667013

38. Наджос А. І. Інформаційні стратегії впливу американської преси на соціально-політичний процес в Україні : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Наджос Андрій Іванович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2002. – 20 с.
Ра318017

39. Наджос А. І. Інформаційні стратегії впливу американської преси на соціально-політичний процес в Україні : дис. ... канд. філол. наук : 10.08.01 / Наджос Андрій Іванович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2002. – 204 арк.
Дс72052

40. [Новінчук С.](#) Вплив ЄС, США та Росії на формування незалежної Української держави [Електронний ресурс] / С. Новінчук // [Україна-Європа-Світ : міжнар. зб. наук. пр. Серія: Історія, міжнар. відносини](#) / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Електрон. дані. – Тернопіль, 2013. – Вип. 12. – С. 106–112. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2013_12_14. – Назва з екрана.

41. Покась М. С. Концептуальна еволюція політики США в питанні денуклеаризації України (1991–1997 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук :

07.00.02 / Покась Михайло Сергійович ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2001. – 20 с.

Pa315521

42. Покась М. С. Концептуальна еволюція політики США в питанні денуклеаризації України (1991–1997 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Покась Михайло Сергійович ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2001. – 158 арк.

Дс71738

43. Старр Дж. США не розглядатимуть Україну як буферну зону між Заходом і Росією / Дж. Старр // Народ. армія. – 2001. – № 104. – С. 1–3.

44. Черцова О. В. Демократизаційна політика США щодо України в період глобальних міжнародно-політичних трансформацій посбіполярності [Електронний ресурс] / О. В. Черцова // Актуал. проблеми міжнар. відносин : зб. наук. пр. – Електрон. дані. – 2011. – Вип. 102, ч. 1. – С. 270–283. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/арmv_2011_102\(1\)__42](http://nbuv.gov.ua/UJRN/арmv_2011_102(1)__42). – Назва з екрана.

45. Шутак Т. Г. Політика США щодо України в контексті розширення ЄС на схід у 90-х роках ХХ ст. [Електронний ресурс] / Т. Г. Шутак // Наук. вісн. Дипломат. акад. України. – Електрон. дані. – 2010. – Вип. 16. – С. 102–110. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2010_16_16. – Назва з екрана.

46. Щербак Ю. Україна на «шахівниці» Буша-старшого [Електронний ресурс] / Ю. Щербак // День : веб-сайт. – Електрон. дані. – 2004. – №87. – 21 трав. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/30460/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 28.12.2016.

3. Українсько-американські політичні відносини

4.

47. Ващенко О. Ф. Україна-США: розбудова стратегічного партнерства [Електронний ресурс] / О. Ф. Ващенко // Наук. вісн. Дипломат. акад. України. – Електрон. дані. – 2010. – Вип. 16. – С. 131–138. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2010_16_19. – Назва з екрана.

48. [Власенко Т. Т.](#) Україна як об'єкт і суб'єкт геополітики: проблеми вибору [Електронний ресурс] / Т. Т. Власенко // [Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології](#). – Електрон. дані. – 2014. – № 1132, вип. 27. – С. 110–113. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKHiPPO_2014_1132_27_22. – Назва з екрана.

49. Габор Н. Б. Імідж України та геополітичні концепції її становлення в новому світопорядку (за матеріалами англомовної американської преси 90-

х років) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Габор Наталія Богданівна ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 1996. – 20 с.

Ра292997

50. Габор Н. Б. Імідж України та геополітичні концепції її становлення в новому світопорядку (за матеріалами англомовної американської преси 90-х років) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Габор Наталія Богданівна ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 1996. – 149 арк.

Дс51623

51. Двадцять річницю незалежності Україна відсвяткувала у Конгресі США [Електронний ресурс] // Посольство України в США : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/usa/ua/news/detail/67630.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 21.12.2016.

52. Дорош Л. Новітній пріоритет співпраці України та США: союзні відносини [Електронний ресурс] / Л. Дорош // Укр. нац. ідея: реалії та перспективи розвитку. – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 27. – С. 95–101. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unir_2015_27_17. – Назва з екрана.

53. Дубина О. США – Україна: від тиску до нового партнерства? / О. Дубина // Політика і час. – 1993. – № 12. – С. 16–23.

Ж22340

54. Зленко А. М. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін / А. М. Зленко ; голов. ред. Н. Є. Фоміна. – Харків : Фолю, 2003. – 558 с. : фотоіл.

Ва636548

55. Камінський Є. Два ювілеї. США – Україна: становлення партнерства / Є. Камінський // Президент. вісн. – 2001. – 1 верес. – С. 7–9.

56. Камінський Є. Українсько-американські відносини на початку 21-го століття / Є. Камінський // Дослідж. світ. політики : зб. наук. пр. – 2003. – Вип. 23. – С. 3–20.

Ж69723

57. Канцелярук Б. США – Україна. Погляд крізь європейську призму / Б. Канцелярук // Віче. – 1996. – № 7. – С. 107–113.

Ж14474

58. Книш В. Розвиток двосторонніх відносин: Україна – США / В. Книш // Народ. армія. – 2003. – № 18. – С. 1–2.

59. [Комарова Л. В.](#) Становлення й розвиток стратегічного партнерства Україна – США у 90-ті рр. ХХ ст. [Електронний ресурс] / Л. В. Комарова // [Іст. і політол. дослідж.](#) – Електрон. дані. – 2013. – № 3. – С. 368–372. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Iipd_2013_3_48. – Назва з екрана.

60. Лакішик Д. Особливості Українсько-американських відносин: до аналізу проблеми / Д. Лакішик // Вісн. Київ. нац. ун-ту. Історія – 2004. – Вип. 74–76. – С. 149–153.

Ж28079 Іст./2004/74-76

61. Лендшел М. Між Америкою та Україною. Українська громада в США як група політичного тиску / М. Лендшел // Нова політика. – 1998. – № 4. – С. 2–8.

Ж14860/1998/4

62. Лотоцький С. Україна в світовому геополітичному просторі / С. Лотоцький, С. Трохимчук ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2002. – 192 с.

Проаналізовано відносини України зі США.

Ва638073

63. Маркевич К. Реалії та перспективи стратегічного партнерства України – США / К. Маркевич // Актуал. проблеми міжнар. відносин : зб. наук. пр. – Київ, 2008. – Вип. 74, ч. 2. – С. 37–38.

Ж68200

64. Меморіал жертвам Голодомору у Вашингтоні [Електронний ресурс] // Посольство України в США : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/14528.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 22.12.2016.

65. Мерніков Г. «Перезавантаження» відносин США та РФ: наслідки для України / Г. Мерніков // Стратег. пріоритети. – 2010. – № 4. – С. 130–138.

Ж25775/2010/4

66. Моцик О. Ф. Сучасні тенденції та перспективи українсько-американських відносин [Електронний ресурс] / О. Ф. Моцик // Наук. вісн. Дипломат. акад. України. – Електрон. дані. – 2011. – Вип. 17. – С. 19–23. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2011_17_5. – Назва з екрана.

67. Моцик О. Ф. Сучасний стан і перспективи розвитку українсько-американських відносин [Електронний ресурс] / О. Ф. Моцик // Наук. вісн. Дипломат. акад. України. – Електрон. дані. – 2012. – Вип. 19. – С. 46–56. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2012_19_11. – Назва з екрана.

68. Мусієнко Н. Українська культурна дипломатія в США: актори і ролі [Електронний ресурс] / Н. Мусієнко // Агора : [зб. наук. ст.] / Київ. офіс Ін-ту Кеннана. – Електрон. дані. – Київ, 2016. – Вип. 16 : Зброя та культура як чинники зовнішньої політики України. – С. 90–96. – Режим доступу: http://kennankyiv.org/wp-content/uploads/2016/04/Musienko_Agora_V16_final-14.pdf. – Назва з екрана.

69. Остап'як В. І. США і партнерство України з ЄС [Електронний ресурс] / В. І. Остап'як // Гілея : наук. вісн. – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 93. – С. 346–348. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_93_86. – Назва з екрана.

70. Парахонський Б. О. Зовнішня політика України в умовах кризи міжнародного безпекового середовища : аналіт. доп. / Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ : НІСД, 2015. – 97 с.
Ba799025

71. Паскуаль К. Определяйтесь... Посол США о «проблемных местах» и «колоссальных возможностях» Украины [Электронный ресурс] / К. Паскуаль // День : веб-сайт. – Электрон. дан. – 2002. – №23. – 6 февр. – Режим доступа: <http://day.kyiv.ua/uk/article/panorama-dnya/karlos-paskual-viznachaytes>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 04.01.2017.

72. Погорелова І. Ядерний і безпековий чинник в американо-українських відносинах [Електронний ресурс] / І. Погорелова // Агора : [зб. наук. ст.] / Київ. офіс Ін-ту Кеннана. – Електрон. дані. – Київ, 2016. – Вип. 16 : Зброя та культура як чинники зовнішньої політики України. – С. 33–36. – Режим доступу: http://kennankyiv.org/wp-content/uploads/2016/04/Pogorelova_Agora_V16_final-6.pdf. – Назва з екрана.

73. Політичні відносини між Україною та США [Електронний ресурс] // Посольство України в США : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://usa.mfa.gov.ua/ua/ukraine-us/diplomacy>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 22.12.2016.

74. Потехін О. Ядерне роззброєння України у контексті її відносин з США та РФ [Електронний ресурс] / О. Потехін // Агора : [зб. наук. ст.] / Київ. офіс Ін-ту Кеннана. – Електрон. дані. – Київ, 2016. – Вип. 16 : Зброя та культура як чинники зовнішньої політики України. – С. 16–22. – Режим доступу: http://kennankyiv.org/wp-content/uploads/2016/04/Potehin_Agora_V16_final-3.pdf. – Назва з екрана.

75. Ржевська Н. Модель стратегічного партнерства України – США в умовах геополітичних трансформацій / Н. Ржевська // Наук. вісн.

Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Л. Українки : Міжнар. відносини. – 2016. – № 2. – С. 37–43.

Ж69212

76. Ржевська Н. Стратегічне партнерство Україна – США: становлення та прогноз [Електронний ресурс] / Н. Ржевська // Політ. менеджмент. – Електрон. дані. – 2013. – № 1/2. – С. 226–233. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ПоМе_2013_1-2_28. – Назва з екрана.

77. Сивак О. Новітні українсько-американські відносини [Електронний ресурс] / О. Сивак, П. Черник // Укр. нац. ідея: реалії та перспективи розвитку. – Електрон. дані. – 2010. – Вип. 22. – С. 87–93. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Unir/2010_22/15.pdf. – Назва з екрана.

78. США підтримує Україну у застосуванні санкцій до осіб, які підтримують і фінансують тероризм [Електронний ресурс] // Бюл. М-ва юстиції України. – Електрон. дані. – 2014. – № 10. – С. 50–51. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2014_10_9. – Назва з екрана.

79. Тристороння заява Президентів України, США та Росії. 14 січня 1994 р. // Уряд. кур'єр. – 1994. – № 10. – 18 січ.

80. Україна, Європа та США у формуванні нової євроатлантичної архітектури безпеки : матеріали міжнар. конф., 28–29 трав. 1999 р. / упоряд. С. Лихоманенко. – Київ : Атлант. Рада України, 1999. – 58 с.

Ва595085

81. Україна на перехресті геополітичних інтересів: актуальні аспекти проблеми : матеріали міжнар. наук. конф., м. Ужгород, 5–6 груд. 2006 р. / відп. ред. І. В. Артьомов ; Закарп. держ. ун-т, Навч.-наук. ін-т філософії та євроінтеграц. дослідж. – Ужгород : Вид. центр ЗакДУ ; Ужгород : Ліра, 2007. – 346 с.

Ва681673

82. Україна – США: стратегічний характер відносин: спільна заява президентів України та США // Народ. армія. – 2000. – № 103. – С. 2.

83. Четверть століття українсько-американської дружби: досвід гідний майбутнього : зб. матеріалів III американознав. мультидисциплінар. конф., 12–13 квіт. 2016 р. / упоряд.: Р. Г. Калитчак, З. М. Зазуляк ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ф-т міжнар. відносин, Центр америк. Студій. – Львів : ПАІС, 2016. – 431 с. – Парал. тит. арк. англ.

Ва803310

84. Чекаленко Л. Д. Україна – США: від проектів до реалій / Л. Д. Чекаленко // Актуал. проблеми міжнар. відносин : зб. наук. пр. – Київ, 2012. – Вип. 107, ч. 1. – С. 103–112.

Ж68200

85. Чекаленко Л. Україна – США: дилеми стратегічного партнерства [Електронний ресурс] / Л. Чекаленко // [Америк. історія та політика](#). – 2016. – № 1. – С. 122–127. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ahp_2016_1_18. – Назва з екрана.

86. Шамраєва В. М. Стратегічне партнерство в українсько-американських міждержавних відносинах: концептуально-теоретичний і практичний аспекти : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.04 / Шамраєва Валентина Михайлівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2016. – 43 с.

Ра424544

87. [Шамраєва В. М.](#) Українсько-американське співробітництво в контексті реалізації зовнішньополітичної доктрини США [Електронний ресурс] / В. М. Шамраєва // [Філософія і політологія в контексті сучас. культури](#). – Електрон. дані. – 2012. – Вип. 4, ч. 1. – С. 201–206. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/filipol_2012_4\(1\)_38](http://nbuv.gov.ua/UJRN/filipol_2012_4(1)_38). – Назва з екрана.

88. Шамшур О. Відносини України США: євроатлантичний контекст / О. Шамшур // Наука і оборона. – 2008. – № 3. – С. 12–15.

Ж15759/2008/3

89. [Шамшур О.](#) «Київ-Вашингтон – перезавантаження не потребує» : інтерв'ю з Надзвичайн. і Повноваж. Послом України в США Олегом Шамшуром / О. Шамшур // Зовн. справи. – 2009. – № 8/9. – С. 16–19.

Ж22340/2009/8-9

90. Шамшур О. В. Сучасні українсько-американські відносини (2008-2009 роки) [Електронний ресурс] / О. В. Шамшур // Наук. вісн. Дипломат. акад. України. – Електрон. дані. – 2009. – Вип. 15. – С. 70–77. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2009_15_11. – Назва з екрана.

5. Українсько-американське співробітництво

91. Бабанін О. С. Розвиток українсько-американської співпраці в науково-технічній сфері [Електронний ресурс] / О. С. Бабанін // Наук.-техн. інформація. – Електрон. дані. – 2010. – № 4. – С. 16–21. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NTI_2010_4_6. – Назва з екрана.

92. Бабанін О. С. Українсько-американські економічні відносини в 2009–2011 рр. / О. С. Бабанін // Зовн. торгівля: економіка, фінанси, право. – 2012. – № 4. – С. 32–37.

Ж69762

93. Буркат Т. Л. Міжнародний маркетинг підприємств України у торговельно-економічних відносинах із США : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / Буркат Тетяна Леонідівна ; Укр. акад. зовн. торгівлі. – Київ, 2004. – 17 с.

Ра328630

94. Буркат Т. Л. Міжнародний маркетинг підприємств України у торговельно-економічних відносинах із США : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / Буркат Тетяна Леонідівна ; Укр. акад. зовн. торгівлі. – Київ, 2003. – 205 арк.

Дс83316

95. Ващенко О. Інвестиційна політика США як важлива складова співробітництва із Україною у 1992–2011 рр. [Електронний ресурс] / О. Ващенко // Сіверян. літопис. – Електрон. дані. – 2012. – № 5–6. – С. 173–183. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sl_2012_5-6_22. – Назва з екрана.

96. Ващенко О. Ф. США – Україна: розвиток двостороннього співробітництва у 1991–2011 роках : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Ващенко Олена Федорівна ; Черніг. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2013. – 20 с.

Ра402660

97. Ващенко О. Ф. Українська діаспора як вагомий чинник активізації двостороннього співробітництва США й України у 1991–2011 рр. [Електронний ресурс] / О. Ф. Ващенко // Гілея : наук. вісн. – Електрон. дані. – 2012. – Вип. 67. – С. 132–140. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Gileya/2012_67/Gileya67/I24_doc.pdf. – Назва з екрана.

98. Головань О. О. Можливості поглиблення співробітництва США та ЄС і роль України [Електронний ресурс] / О. О. Головань // Актуал. проблеми міжнар. відносин : зб. наук. пр. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 120, ч. 1. – С. 162–172. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2014_120\(1\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2014_120(1)_17). – Назва з екрана.

99. Зарицька Н. С. Диверсифікація науково-технічного співробітництва України та США / Н. С. Зарицька // Бізнес Інформ. – 2016. – № 2. – С. 45–51.

Ж14572

100. Зарицька Н. С. Сучасний рівень та потенційні можливості торговельного співробітництва України та США [Електронний ресурс] / Н. С. Зарицька // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія: Екон. науки. – Електрон. дані. – 2016. – Вип. 17, ч. 1. – С. 32–34. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_17\(1\)__9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_17(1)__9). – Назва з екрана.

101. Корпус миру США повертається в Україну [Електронний ресурс] // Радіо Свобода : веб-сайт некомерц. інформ. служби. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/27236995.html>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 10.09.2015. – Дата звернення: 27.12.2016.

102. Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та США [Електронний ресурс] // Посольство України в США : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://usa.mfa.gov.ua/ua/ukraine-us/culture>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 24.12.2016.

103. Матюшин О. В. Монетарне стимулювання розвитку економіки США та його уроки для України [Електронний ресурс] / О. В. Матюшин, О. М. Вишнеvsька // Економіка пром-ті. – Електрон. дані. – 2014. – № 4. – С. 5–30. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprg_2014_4_3. – Назва з екрана.

104. Мединська Т. На початковій стадії. Організаційно-інституціональне співробітництво між Україною і США: стан і перспективи / Т. Мединська // Політика і час. – 2005. – № 7. – С. 38–44.
Ж22340

105. Мединська Т. І. Торгово-економічне співробітництво України і США в умовах економічної глобалізації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Мединська Тетяна Ігорівна ; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Київ, 2007. – 18 с.
Ра352543

106. Мединська Т. І. Торгово-економічне співробітництво України і США в умовах економічної глобалізації : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Мединська Тетяна Ігорівна ; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Київ, 2007. – 291 арк.
Дс104756

107. Міжрегіональне співробітництво між Україною та США [Електронний ресурс] // Посольство України в США : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://usa.mfa.gov.ua/ua/ukraine-us/regions>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.01.2017.

108. Лажнік В. Й. Зовнішня торгівля між Україною та США: динаміка, сучасний стан, регіональна диференціація [Електронний ресурс] / В. Й. Лажнік, Л. С. Мельник // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Географічні науки. – Електрон. дані. – 2012. – № 9. – С. 143–153. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnug_2012_9_27. – Назва з екрана.

109. На шляху до вдосконалення освітньої співпраці: Україна та США : зб. ст. з інформацією про систему оцінювання, склад. навч. планів, умови пр. вчених США в Україні, трансформацію дипломів і кредитів, отриманих у США та Україні : інформ. каталог вищ. навч. закл. III та IV рівнів акредитації в Україні / Educational Testing Service (ETS), Від. преси, освіти та культури Посольства США в Україні, Інформ. центр освіти США, Америк. рада з міжнар. освіти: ASTR/ACCELS ; редкол.: Х. Пенджола-Вітович [та ін.]. – Київ : КМ Академія, 2004. – 156 с.

Ва651941

110. Нижник В. М. Українсько-американські відносини у підвищенні рівня конкурентоспроможності підприємств та регіонів / В. М. Нижник, Л. О. Шевчук // Вісн. Хмельн. нац. ун-ту. Серія: Екон. науки. – 2012. – Т. 2, № 4. – С. 7–10.

111. Пампуро В. И. Обеспечение эффективности модернизации АЭС Украины в процессе применения технических средств и стандартов США / В. И. Пампуро, В. И. Борисенко ; НАН Украины, Ин-т электродинамики. – Киев, 1999. – 32 с. – (Препр. / НАН Украины, Институт электродинамики ; 826).

P85686

112. Парканский А. Экономические отношения США с Украиной / А. Парканский // США. Канада: економіка, політика, культура. – 2005. – № 2. – С. 33–45.

Ж62589/2005/2

113. План дій : спільний проект ЕС – України – США щодо соціальних проблем, пов'язаних з Чорнобильською АЕС та Славутичем / відп. ред. В. П. Удовиченко. – Славутич, 1997. – 119 с.

Ва588827

114. Попова Ю. М. Торговельно-економічне співробітництво США та України в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / Ю. М. Попова, Л. М. Радченко, А. А. Салогуб // Глобал. та нац. проблем економіки / Миколаїв. нац. ун-т ім. В. І. Сухомлинського. – Електрон. дані. – Миколаїв, 2016. – Вип. 10. – С. 106–111. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/23.pdf>. – Назва з екрана.

115. Програма в Україні на 1997 рік : проспект / Агентство США з Міжнар. Розвитку, Регіон. місія в Україні, Білорусі та Молдові. – Київ, 1997. – 20 с.

P81894

116. Тези доповідей III конференції «EnerCon-97» (Нові технології та інвестиції США в енергетичний сектор України), м. Київ, 23–25 квіт. 1997 р. / Держ. НДІПКІ нетрадиц. енергетики та електрифікації ; редкол.: Б. П. Коробко [та ін.]. – Київ, 1997. – 68 с.

Co23727

117. Храбан І. А. Цивільний контроль над збройними силами в демократичній державі (досвід США і проблеми України) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Храбан Ігор Анатолійович ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 1999. – 20 с.

Pa304327

118. Храбан І. А. Цивільний контроль над збройними силами в демократичній державі (досвід США і проблеми України) : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Храбан Ігор Анатолійович ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка, Акад. Зброй. Сил України. – Київ, 1999. – 171 арк.

Дс65577

119. Чернова К. О. Співробітництво України з діаспорою США і Канади: витоки, еволюція і перспективи : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.03 / Чернова Катерина Олексіївна ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 1994. – 18 с.

Pa284561

120. Чернова К. О. Співробітництво України з діаспорою США і Канади: витоки, еволюція і перспективи : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.03 / Чернова Катерина Олексіївна ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 1994. – 188 арк.

Дс44068

121. Экономика-правовые проблемы сотрудничества предприятий Украины и США (с участием американских экспертов) : материалы III укр.-америк. семинара по проблемам междунар. сотрудничества, г. Донецк, 17–21 февр. 1997 г. / Донец. гос. техн. ун-т. – Донецк, 1997. – 58 с.

Va580604